

І С Т И Н И

АРТУР
КОНАН ДОЙЛ

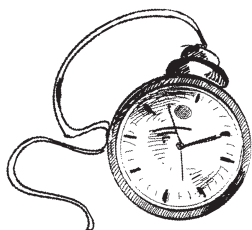
СПІЛКА РУДИХ

І С Т И Н И

АРТУР
КОНАН ДОЙЛ

СПІЛКА РУДИХ

Харків
«ФОЛІО»
2018

УДК 821.111
Д62

Серія «Істини»
заснована у 2017 році

Переклад з англійської
Євгена Тарнавського

Художник-оформлювач
О. А. Гугалова

ISBN 978-966-03-7836-0
(Істини)
ISBN 978-966-03-8201-5

- © Є. В. Тарнавський, переклад українською, 2018
- © О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2018
- © Видавництво «Фоліо», марка серії, 2017

ВИПАДОК ІЗ ЖОВТИМ ОБЛИЧЧЯМ

Цілком природно, що я, готуючи до публікації ці короткі нариси, в основу яких лягли ті численні випадки, коли своєрідний талант мого приятеля спонукав мене жадібно вислуховувати його звіт про якусь незвичайну драму, а часом і самому ставати її учасником, частіше зупиняюся на його успіхах, ніж на невдачах. Я чиню так не через турботу про його репутацію, ні: адже саме тоді, коли завдання ставило його в глухий кут, детектив особливо дивував мене своєю енергією та багатогранністю таланту. Я роблю так із тієї причини, що там, де Голмс зазнавав невдачі, дуже часто виявлялося, що ніхто інший так і не досягнув успіху, і тоді розповідь залишалася без розв'язку. Часом, однак, траплялося й таке, що мій приятель помилявся, а істину все ж виявляли. У моїй колекції є приблизно п'ять-шість таких випадків, серед яких найяскравішими та найцікавішими є два — справа про другу пляму й та історія, яку я збираюся розповісти зараз.

Шерлок Голмс волів не вдаватися до тренувань заради тренувань. Небагато ж знайдеться людей, більшою мірою здатних напружувати всю силу своїх м'язів, і у своїй ваговій категорії він був безперечно одним із найкращих боксерів,

котрих я тільки знав. Але в безцілній напрузі тілесної сили він бачив лише марнування енергії, і його, бувало, з місця не зрушиш, крім тих випадків, коли справа стосувалася фаху детектива. Ось тоді він бував і зовсім уже невтомний і не відступався, хоча, здавалося б, для цього було потрібно постійне та неослабне тренування. Правда, він завжди дотримувався надзвичайної помірності в їжі й був до аскетизму простий у своїх звичках. Детектив не піддавався жодним спокусам, а якщо інколи й дозволяв собі кокаїн, то хіба що як протест проти одноманітності життя, коли загадкові випадки ставали рідкісними, а газети не пропонували нічого цікавого.

Якось, коли весна ще тільки починалася, він так розслабився, що пішов зі мною вдень на прогулянку до парку. На в'язах ще лише пробивалися тендітні зелені пагони, а клейкі списоподібні бруньки каштанів уже почали розгортатися в п'ятиперсні листочки. Дві години ми походжали удвох, здебільшого мовчки, як і пасує двом чоловікам, котрі давно знають один одного. Було близько п'ятої, коли ми повернулися на Бейкер-стрит.

— Дозвольте відзвітувати, сер, — сказав наш хлопчик-лакей, відчиняючи нам двері. — Тут приходив якийсь джентльмен, питав про вас, сер.

Голмс поглянув на мене з докором.

— Ось і погуляли серед дня! — зауважив він. — То він пішов, той джентльмен?

— Авжеж, сер.

— Ти не пропонував йому зайти?

— Пропонував, сер, він заходив і чекав.

— Довго чекав?

— Півгодини, сер. Дуже був неспокійний джентльмен, сер, він усе ходив, поки був тут, притоптував ногою. Я чекав за дверима, сер, і все чув. Нарешті він вийшов у коридор і вигукнув: «Що ж він так ніколи й не прийде, цей чоловік?» Це його точні слова, сер. А я йому: «Вам треба ще трохи зачекати». «То я, — сказав він, — зачекаю на свіжому повітрі, бо просто задихаюся! Трохи згодом зайду ще раз». Устав і пішов, і, що я йому не казав, втримати його не було змоги.

— Гарзд, добре, ти зробив що міг, — змилювався Голмс і пішов зі мною в нашу загальну вітальню. — Як же прикро вийшло, Ватсоне! Мені дуже потрібна якась цікава справа, а це, вочевидь, саме така, про що свідчить нетерпіння цього джентльмена. Ага! Люлька на столі не ваша! Отже, він залишив свою. Добра стара люлька з кореня вересу з довгим стержнем, який у тютюнових крамницях називають бурштиновим. Хотів би я знати, скільки в Лондоні знайдеться стержнів зі справжнього бурштину! Дехто думає, що його ознакою є муха. Виникла навіть ціла галузь промисловості — запихати підроблену муху в штучний бурштин. Він був, мабуть, дуже схвилюваний, якщо забув тут свою люльку, яка має для нього велике значення.

— Звідки ви знаєте, що вона дуже важлива для нього? — здивувався я.

— Така нова люлька коштує сім із половиною шилінгів. Однак вона, як бачите, двічі ламалася: одного разу лагодили дерев'яну частину, іншого — бурштинову. Ремонт, зауважте, обидва рази коштував більше, ніж сама люлька, — тут у двох місцях перехоплено срібним кільцем. Людина мала б дуже

дбати про люльку, якщо вважає за краще двічі її полагодити замість того, щоб купити нову за ті самі гроші.

— Щось іще? — поцікавився я, помітивши, що Голмс у задумі крутить люльку в руці та якимось по-своєму її розглядає. Детектив високо підняв її і постукав по ній довгим і тонким вказівним пальцем, як професор, котрий читає лекцію, стукав би по кістці.

— Зазвичай люльки бувають дуже цікаві, — мовив він. — Ніщо інше не містить у собі стільки індивідуального, крім, можливо, годинників і шнурівок на черевиках. Тут, утім, вказівки не надто виражені та не дуже чіткі. Власник, мабуть, дужий чоловік із чудовими зубами, шульга, неакуратний і не дуже схильний до економії.

Мій товариш оприлюднював цю інформацію недбало, ніби несамохіть, але я бачив, що він скосив на мене погляд, перевіряючи, чи стежу я за його міркуваннями.

— Гадаєте, людина не відчуває матеріальної скрути, якщо курить люльку за сім шилінгів? — спитав я.

— Він курить grosvenорську суміш по вісім пенсів за унцію, — пояснив Голмс, постукавши по голівці люльки та вибивши на долоню трохи тютюну. — Але ж можна й за половину такої ціни купити якісний тютюн, отже, йому не доводиться рахувати дріб'язок.

— А інші пункти?

— Він має звичку прикурювати від лампи та газового пальника. Бачите, що люлька дуже обсмалена з одного боку. Сірник такого, звісно, не наробить. З якого дива стане людина, розпалюючи люльку, тримати сірник збоку? А ось прикурити від лампи, не обпаливши головки, ви не зможете

те. Їй обпалена вона з правого боку. Звідси випливає, що її власник шульга. Спробуйте самі прикурити від лампи та переконайтеся, наскільки природно, якщо ви праворукий, ви піднесете люльку до вогню лівим боком. Іноді ви, можливо, зробите й навпаки, але не чинитимете так щоразу. Цю люльку постійно підносили правим боком. Далі, дивіться, він прогриз бурштин наскрізь. Це може зробити лише кремезний, енергійний чоловік із міцними зубами. Але, здається, я чую на сходах його кроки, тому нам випаде нагода розглянути щось цікавіше за люльку.

Не минуло й хвилини, як двері відчинилися, і в кімнату зайшов високий чоловік. На ньому був бездоганний, але не екстравагантний темно-сірий костюм, у руках він тримав коричневий фетровий капелюх із широкими крисами. Виглядав років на тридцять, хоча насправді був, мабуть, старшим.

— Даруйте, — почав він дещо збентежено. — Гадаю, мені слід було постукати. Так, певна річ, треба було... Розумієте, я трохи засмучений, тим усе пояснюється...

Відвідувач помацав рукою чоло, як робить людина, що не зовсім добре відчувається, а потім не сів, а швидше впав на крісло.

— Бачу, що ви дві ночі не спали, — зауважив Голмс спокійною, врівноваженою інтонацією. — Це втомлює людину більше, ніж робота, і навіть більше, ніж насолода. Дозвольте спитати, чим можу вам допомогти?

— Мені потрібна ваша порада, сер. Не знаю, що мені робити, все в моєму житті пішло шкереберть.

— Ви б хотіли скористатися моїми послугами детектива-консультанта?

— Не тільки. Хочу почути від вас думку розважливої людини... і людини, котра знає світ. Хочу збагнути, що мені тепер робити. Сподіваюся, що ви мені щось порадите.

Він не промовляв, а кидав різкі, уривчасті фрази, і мені здавалося, що говорити для нього болісно, і він постійно має переборювати себе зусиллям волі.

— Справа дуже делікатна, — продовжував він. — Ніхто не любить говорити про свої сімейні проблеми зі сторонніми. Жахливо, знаєте, обговорювати поведінку своєї дружини з людьми, котрих бачиш уперше. Мені огидно, що я змушений це робити! Але більше не в змозі терпіти, і мені потрібна порада.

— Мій милий містере Грант Мунро... — почав було Голмс.

Наш гість схопився з крісла.

— Як! — скрикнув він. — Ви знаєте моє ім'я?

— Якщо бажаєте зберігати інкогніто, — всміхнувся Голмс, — я б порадив відмовитися від звички фіксувати своє ім'я на підкладці капелюха або принаймні тримати його верхом до співрозмовника. Я якраз збирався пояснити вам, що ми з моїм колегою почули в цій кімнаті чимало дивних таємниць і що мали щастя внести спокій у багато стривожених душ. Сподіваюся, спроможемося зробити те саме й для вас. Прошу, оскільки час може виявитися дорогим, не зволікати й одразу викласти факти.

Наш гість знову помацав рукою чоло, наче виконати це прохання йому було б украй важко. З виразу його обличчя та з кожного жесту я бачив, що він стриманий, замкнутий чоловік, схильний швидше ховати свої рани, ніж виставляти їх

напоказ. Раптом він махнув стиснутим кулаком, ніби відкидаючи геть цю стриманість, і почав оповідку.

— Факти такі, містере Голмс. Я одружений, і в шлюбі перебуваю вже три роки. Весь цей час ми з дружиною широко кохали один одного, і були дуже щасливі в нашому родинному житті. У нас ніколи не виникало якихось непорозумінь — ні в думках, ні в словах, ні на ділі. Й ось цього понеділка між нами раптом постав бар'єр: я відчуваю, що в її житті та думках є щось, про що я знаю настільки мало, мовби це була не вона, а жінка, котра мете вулицю перед нашим будинком. Ми стали чужими, і я хочу знати причину. Перш ніж розповідати далі, хочу, щоб ви чітко знали одне, містере Голмс: Еффі мене кохає. Нехай у вас не залишається жодних сумнівів щодо цього. Вона любить мене всім серцем, всією душею й ніколи не кохала дужче, ніж зараз. Я це знаю, відчуваю. Цього не бажаю обговорювати. Чоловік може легко розрізнити, чи любить його жінка. Але між нами пролягла таємниця, і в нас усе не буде, як раніше, поки вона не зникне.

— Будьте люб'язні, містере Мунро, викладайте свої факти, — підбадьорив Голмс трохи нетерпляче.

— Розкажу, що знаю про минуле життя Еффі. Вона була вдовою, коли ми з нею зустрілися, хоча й зовсім молодою — їй було двадцять п'ять. Тоді вона називалася місіс Геброн. Юнкою поїхала в Америку, і жила там сама в Атланті, де й вийшла заміж за того Геброна, адвоката з багатою клієнтурою. У них була дитина, але потім там спалахнула епідемія жовтої лихоманки, яка забрала обох — чоловіка та дитину. Я особисто бачив свідоцтво про смерть чоловіка. Після цього Америка жінці обридла, вона повернулася на батьківщину й почала

жити з незаміжною тіткою в Мідлсексі, у місті Піннер. Мабуть, варто згадати, що чоловік не залишив її без грошей: жінка отримала невеликий капітал — чотири з половиною тисячі фунтів, які правник так вдало помістив, що вона отримувала в середньому сім відсотків на рік. Жінка прожила в Піннері всього півроку, коли з нею познайомився я. Ми покохали один одного й одружилися за кілька тижнів. Сам я торгую хмелем, і, оскільки мій прибуток становить сімсот-вісімсот фунтів на рік, то ми не бідуємо, орендуємо віллу в Норбері за вісімдесят фунтів на рік. Наш будиночок нагадує сільську хатину, хоч це й поруч із містом. Поблизу, трохи далі по шосе, є заїзд і ще два будинки, прямо перед нами — поле, а з протилежного боку — самотній котедж; і, крім цих будинків, немає жодного житла ближче, ніж на півдорозі до станції. Випадають такі місяці в році, коли справи затримують мене в місті, але влітку я буваю більш-менш вільний, і тоді ми з дружиною такі щасливі в нашому замиському будиночку, що кращого й прагнути не можна. Кажу вам, між нами ніколи не було якихось сварок, поки не почалася ця клята історія.

Одну річ маю повідомити до того, як розповідатиму далі. Коли ми побралися, моя дружина перевела на мене весь свій статок, по суті, всупереч моїй волі, бо я розумію, наскільки незручно це може обернутися, якщо мої справи похитнуться. Але вона так зажадала, і так було зроблено. Й ось шість тижнів тому вона раптом каже мені:

«Джеку, коли ти брав мої гроші, то казав, що коли вони мені знадобляться, мені достатньо буде просто попросити».

«Звісно, — сказав я, — вони ж твої».

«Гаразд, — втішилася вона, — мені потрібні сто фунтів».

Я сторопів, бо думав, що їй знадобилася нова сукня чи щось таке.

«І з якого б це дива?» — спитав я.

«Ах, — сказала вона пустотливо, — ти ж казав, що ти лише мій банкір, а банкіри, знаєш, ніколи не питають».

«Якщо тобі справді потрібні ці гроші, ти їх, певна річ, отримаєш», — погодився я.

«Атож, справді потрібні».

«І ти мені не скажеш, на що саме?»

«Можливо, колись і скажу, Джеку, але тільки не зараз».

Довелося мені цим вдовольнитися, хоча досі в нас ніколи не було якихось таємниць один від одного. Я виписав їй чек і більше про цю справу не згадував. Імовірно, вона не має жодного стосунку до того, що сталося потім, але вважаю, що правильно розповісти вам про той випадок.

Так от, як я вже згадував, неподалік від нас стоїть котедж. Від нього нас відділяє лише поле, але щоб дістатися до нього, треба спершу пройти дорогою, а потім завернути путівцем. Одразу за котеджем є затишний сосновий бір, я люблю там бувати, бо серед дерев завжди так приємно. Котедж стояв порожній останні вісім місяців, і було дуже шкода, бо це дуже милий двоповерховий будиночок із старомодним ганком та кущами козолисту навколо. Я, бувало, зупинюся перед цим котеджем і роздумую, як мило було б у ньому влаштуватися.

Отже, ввечері цього понеділка я пішов подихати свіжим повітрям у свій улюблений бір, коли на путівці мені зустрівся порожній фургон, що вже повертався, а на галявині біля ганку я побачив купу килимів і різних речей. Було ясно, що котедж нарешті хтось орендував. Я походжав неподалік, зупинявся,

наче знічев'я, — стою, оглядаю будинок, цікавлюся, що за люди оселилися так близько до нас. Раптом бачу в одному з вікон другого поверху чиєсь обличчя, що витріщилося прямо на мене.

Не знаю, що в ньому було такого, містере Голмс, але в мене мороз побіг по шкірі. Я стояв віддалік, тому не міг розгледіти риси, але в цьому обличчі було щось неприродне, нелюдське. Таке в мене склалося враження. Я хутко підійшов ближче, щоб краще розгледіти того, хто стежив за мною. Та тільки-но я наблизився, обличчя раптом зникло — і так раптово, що воно, здавалося, пірнуло в темряву кімнати. Я постояв хвилин із п'ять, роздумуючи про цю історію та намагаючись осягнути свої враження. Я не міг навіть сказати, чоловіче це було обличчя чи жіноче. Найбільше мене вразив його колір. Воно було мертвотно-жовте, з ліловими тінями, та якесь застигле, від чого здавалося таким моторошно неприродним. Я настільки засмутився, що вирішив дізнатися трохи більше про нових мешканців. Підійшов і постукав у двері, і мені відразу відчинила худа висока жінка з непривітним обличчям.

«Чого вам?» — спитала вона з шотландським акцентом.

«Я ваш сусід, он з того будинку, — відповів я, кивнувши на нашу віллу. — Ви, бачу, тільки-но переїхали, я й подумав, чи не могу бути вам чимось корисний».

«Еге ж! Коли будете потрібні, ми самі вас попросимо», — сказала вона й грюкнула дверима в мене перед носом.

Розсердившись на таку брутальність, я повернувся та пішов додому. Весь вечір, хоч і намагався думати про щось інше, не міг забути примари у вікні та тієї сердитої жінки. Я вирішив нічого не розповідати дружині — вона нервова, вразлива

жінка, і я не хотів ділитися з нею неприємними переживаннями. Все ж перед сном я ніби знічев'я сказав їй, що в котеджі з'явилися мешканці, на що вона нічого не відповіла.

Загалом я сплю дуже міцно. У нашій сім'ї постійно кепкували, що вночі мене й гарматою не розбудиш; але чомусь саме тієї ночі, мабуть, тому, що був трохи збуджений своєю маленькою пригодою, або з іншої причини, не знаю, спав я не так міцно, як зазвичай. Крізь сон я нечітко усвідомлював, що в кімнаті щось відбувається, і потроху до мене дійшло, що дружина стоїть вже в сукні й тихцем одягає плаща та капелюшка. Мої губи ворухнулися, щоб пробурмотіти крізь сон якісь слова здивування чи докору за ці невчасні збори, коли, раптом розплющивши очі, я поглянув на освітлене свічкою обличчя, і від подиву в мене мову відібрало. Ніколи раніше я не бачив у неї такого виразу обличчя, навіть не думав, що її обличчя може бути таким. Вона була бліда як крейда, дихала прискорено й, застібаючи плаща, крадькома зиркала на ліжку, щоб переконатися, чи не розбудила мене. Потім, вирішивши, що я все ж таки сплю, вона безшумно вислизнула з кімнати, за мить пролунало різке скрипіння, яке могли видати лише завіси вхідних дверей. Я підвівся на ліжку, потер кулаком об залізний край ліжка, щоб переконатися, що це не сон. Потім дістав годинника з-під подушки. Він показував третю ночі. Що могло спонукати мою дружину покинути домівку в такий час?

Я просидів так хвилин зо двадцять, подумки перебираючи все це та намагаючись знайти пояснення. Чим більше міркував, тим надзвичайнішою та незбагненнішою уявлялася мені ця справа. Я ще міркував над нею, коли знову почулося скрипіння завіс унизу, а на сходах зацокотіли її кроки.

«Господи, Еффі, де це ти була?» — поцікавився я, як тільки дружина увійшла.

Вона затремтіла й зойкнула, коли я озвався, і цей здавлений вигук і тремтіння налякали мене більше, ніж усе інше, бо в них була якась невимовна вина. Моя дружина завжди була жінкою прямою та відкритою, але я аж похолов, коли побачив, як вона потай пролазить у свою ж спальню та тремтить від того, що чоловік щось спитав у неї.

«Ти не спиш, Джеку? — видихнула вона з нервовим смішком. — Отакої, а я думала, що тебе нічим не розбудиш».

«Де ти була?» — спитав я сувороше.

«Природно, що це тебе дивує, — продовжувала вона, і я побачив, що пальці дружини тремтять, коли вона розстібає плащ. — Я й сама не пригадаю, щоб зі мною таке колись траплялося. Розумієш, мені раптом стало важко дихати, і мене практично нездоланно потягнуло подихати свіжим повітрям. Мені навіть здається, що я б знепритомніла, якби не вийшла надвір. Я постояла кілька хвилин у дверях і тепер уже зовсім відхекалася».

Розповідаючи мені цю байку, вона жодного разу не поглянула в мій бік, і голос у неї був, наче чужий. Мені стало ясно, що вона обманює. Я нічого не сказав у відповідь і втупився поглядом у стіну з відчуттям нудоти й із тисячею отруйних підозр, а також сумнівів у голові. Що приховує від мене дружина? Де вона була під час своєї дивної прогулянки? Я відчував, що не знайду спокою, поки цього не дізнаюся, і все ж мені не хотілося розпитувати її далі після того, як вона вже раз збрехала. До кінця ночі я кашляв і перевертався з боку на бік, будуючи здогад за здогадом, один

неймовірніший за інший. Наступного дня мені потрібно було їхати до міста, але я був занадто схвильований і навіть думати не міг про справи. Моя дружина була, здавалося, засмучена не менше, ніж я, і за її швидкими запитальними поглядами, які вона раз у раз кидала на мене, я бачив: вона зрозуміла, що я їй не повірив, і роздумує, як їй тепер бути. За першим сніданком ми з нею ледь обмінялися кількома словами, потім я відразу ж вийшов надвір, аби зібратися з думками на свіжому ранковому повітрі.

Я дійшов до Кришталевого палацу, просидів там цілу годину в парку та повернувся до Норбера вже після першої. Сталося так, що на зворотному шляху мені довелося пройти повз котедж, і я зупинився на хвилику поглянути, чи не з'явиться знову в вікні те дивне обличчя, що витріщалося на мене напередодні. Я стою й дивлюся, і раптом (уявіть собі моє здивування, містере Голмс) двері відчиняються, і виходить моя дружина!

Я зацікавився, побачивши її, але моє хвилювання було нічим порівняно з тим, що відбулося на її обличчі, коли наші погляди зустрілися. У першу мить вона буцімто хотіла шмигнути назад у будинок; потім, зрозумівши, що будь-яка спроба сховатися буде марною, вона підійшла до мене з побілілим обличчям і з переляком в очах, що не пасувало до її посмішки.

«О, Джеку, — зронила вона, — якраз заходила туди спитати, чи не можу чимось допомогти нашим новим сусідам. Що ти так дивишся на мене, Джеку? Ти на мене сердишся?»

«Атож! — підтвердив я. — Отже, ось куди ти ходила вночі?»

«Що ти таке кажеш?» — залементувала вона.

«Ти ходила туди. Я впевнений. Хто ці люди, що ти мушиш відвідувати їх такої години?»

«Я не була там раніше».

«Як ти можеш розповідати таку явну брехню? — обурився я. — У тебе навіть голос змінюється, коли ти це робиш. Чи я мав від тебе секрети? Я негайно ж увійду в оселю та дізнаюся, у чому річ».

«Ні, ні, Джеку, не треба!» — у неї урвався голос, жінка була сама не своя від хвилювання. Коли ж я підійшов до дверей, вона судомно схопила мене за рукав і з несподіваною силою відтягнула геть.

«Благаю тебе, Джеку, не роби цього, — стогнала вона. — Присягаюся, колись я тобі все розповім, але якщо ти увійдеш до котеджу зараз, нічого путнього з цього не вийде».

Коли ж я спробував її відштовхнути, жінка притулилася до мене з несамовитим благанням.

«Вір мені, Джеку! — лементувала вона. — Повір мені лише цього разу! Я ніколи не дам тобі причини пошкодувати про це. Ти знаєш, я не стала б нічого від тебе приховувати, хіба заради тебе самого. Ідеться про все наше життя. Якщо ти зараз підеш зі мною додому, все буде гаразд. Якщо увірвешся в цей котедж, у нас із тобою все буде зіпсовано».

Вона говорила так переконливо, такий розпач відчувався в її голосі, у манері розмови, що я нерішуче зупинився перед дверима.

«Я повірю тобі за однієї умови, і лише однієї, — сказав я нарешті, — із цієї миті між нами більше не буде жодних таємниць! Ти можеш зберегти при собі свій секрет, але пообіцяєш мені, що більше не буде нічних походеньок у гості, нічого

такого, що хотілося б від мене приховати. Я згоден пробачити те, що вже сталося, якщо даси мені слово, що надалі нічого схожого не повториться».

«Я знала, що ти мені повіриш, — полегшено зітхнула вона. — Все буде, як забажаєш. Ходімо ж геть від цього будинку!»

Все ще чіпко тримаючись за мій рукав, дружина потягнула мене від котеджу.

Я озирнувся на ходу — із вікна на другому поверсі за нами стежило те жовте, мертвотне обличчя. Що могло бути спільного в цієї тварюки та моєї дружини? І який міг бути зв'язок між Еффі та тією простою та грубою жінкою, яку я бачив напередодні? Навіть дивно було питати, і все ж я знав, що не заспокоюся, поки не розгадаю загадку.

Два дні потому я сидів удома, і моя дружина начебто сумлінно дотримувалася нашої угоди, у будь-якому разі, наскільки знаю, вона навіть не виходила з обійстя. Але на третій день я отримав прямий доказ, що її урочистої обіцянки було недостатньо, щоб пересилити той таємний вплив, який відволював її від чоловіка та обов'язку.

Того дня я поїхав до міста, але повернувся потягом не о третій тридцять шість, як зазвичай, а раніше — о другій сорок. Коли зайшов до будинку, наша служниця вибігла в передпокій із перекошеним обличчям.

«Де господиня?» — поцікавився я.

«Їй, мабуть, забaglося прогулятися», — відповіла дівчина.

У моїй голові відразу ж з'явилися підозри. Я побіг нагору переконатися, що її справді немає вдома. Нагорі випадково поглянув у вікно й побачив, що служниця, з котрою

я тільки-но говорив, мчить через поле навпростець до котеджу. Я, звісно, відразу зрозумів, що це все означає: моя дружина пішла туди та попросила служницю викликати її, якщо я повернуся. Скаженіючи, я спустився вниз і побіг туди ж, вирішивши раз і назавжди покласти край цій історії. Я бачив, як дружина зі служницею бігли удвох путівцем, але не став їх зупиняти. Те темне, що затьмарювало моє життя, зачалося в котеджі. Я дав собі слово честі: нехай що трапиться потім, але таємниця більше не буде таємницею. Підійшовши до дверей, я навіть не стукав, а просто натиснув на клямку й увірвався в коридор.

На першому поверсі було тихо та мирно. У кухні на вогні посвистував казанок, і велика чорна кішка лежала, згорнувшись клубком, у кошику; ніде не було й сліду тієї жінки, яку я бачив минулого разу. Я кинувся з кухні до покою — порожньо. Тоді вибіг сходами нагору та переконався, що в двох кімнатах там також нікого немає. У всьому будинку не було ні душі! Меблі та картини були вульгарні та грубі, за винятком однієї-єдиної кімнати — тієї, у вікні якої я бачив це дивне обличчя. Тут було затишно та витончено, і мої підозри спалахнули лютим, зловісним вогнем, коли я побачив, що там на каміні стоїть світлина моєї дружини: всього три місяці тому вона за моїм наполяганням знялася в повний зріст, і це була та сама фотографія! Я пробув у будинку досить довго, поки не переконався, що там і справді нікого немає. Потім пішов, і мені було так важко на душі, як ніколи в житті. Дружина зустріла мене в передпокої, коли я повернувся додому, але я був такий ображений і сердитий, що не міг із нею розмовляти й промчав повз неї прямо до свого кабінету.

Жінка, однак, увійшла вслід за мною, не давши мені навіть часу зачинити двері.

«Мені дуже шкода, що я порушила свою обіцянку, Джеку, — зазначила вона, — але якби ти знав усі обставини, ти, я впевнена, пробачив би мені».

«То розкажи мені все», — спонукав я.

«Не можу, Джеку, я не можу!» — вигукнула вона.

«Поки ти мені не скажеш, хто живе в котеджі й кому це ти подарувала свою світлину, між нами більше не може бути жодної довіри», — відповів я і, відсахнувшись від неї, пішов із дому. Це було вчора, містере Голмс, і з того часу я її не бачив і не знаю більше нічого про цю дивну справу. Вперше між нами пролягла тінь, і я настільки вражений, що не знаю, як мені тепер краще вчинити. Раптом сьогодні вранці мене осінило, що якщо і є на світі людина, котра може дати мені пораду, то це ви, й ось я поквапився до вас і беззастережно віддаюся в ваші руки. Якщо я щось виклав незрозуміло, будь ласка, питайте. Але тільки скажіть скоріше, що мені робити, бо я більше не в змозі терпіти цю муку.

Ми з Голмсом із неухильною увагою слухали цю незвичайну історію, яку він нам розповідав уривчасто, пригніченим голосом, як промовляють у миті сильного хвилювання. Мій товариш якийсь час сидів мовчки, підперши підборіддя рукою та повністю поринувши у свої думки.

— Скажіть, — спитав він нарешті, — ви могли б присягнутися, що обличчя, яке бачили у вікні, було лицем людини?

— Обидва рази, коли я його бачив, я дивився на нього здалеку, тому сказати напевно не можу.

— Однак воно явно справило на вас неприємне враження.

— Його колір здавався неприродним, і в його рисах була дивна нерухомість. Коли я підходив ближче, воно якось несподівано зникало.

— Скільки часу минуло відтоді, коли дружина попросила у вас сто фунтів?

— Майже два місяці.

— Ви колись бачили фотографію її першого чоловіка?

— Ні, в Атланті сталася велика пожежа незабаром після його смерті й усі її папери згоріли.

— Але все ж у неї виявилось свідоцтво про його смерть. Ви казали, що особисто його бачили?

— Атож, після пожежі вона зробила дублікат.

— Ви хоча б раз зустрічалися з кимось, хто знав її в Америці?

— Ні.

— Вона колись просила про те, щоб з'їздити туди?

— Ні.

— Не отримувала звідти листів?

— Наскільки я знаю, ні.

— Дякую. Тепер я хотів би трошки поміркувати над цією справою. Якщо котедж покинули назавжди, у нас можуть виникнути певні труднощі; якщо ж тільки на якийсь час, що мені видається вірогіднішим, то це означає, що мешканців учора попередили про ваш прихід, і вони встигли сховатися. Тоді, можливо, вони вже повернулися, і ми все це легко з'ясуємо. Я вам пораджу: повертайтеся до Норбера й ще раз огляньте котедж зовні. Якщо переконаєтеся, що в ньому хтось є, не вривайтеся самі в будинок, а лише дайте телеграму мені та моєму

колезі. Отримавши її, ми за годину будемо у вас, а там дуже скоро дізнаємося, у чому річ.

— Ну, а якщо в будинку все ще нікого немає?

— Тоді я приїду завтра, і ми з вами обговоримо, як бути. До побачення, і головне — не хвилюйтеся, поки не дізналися, що вам насправді є чого хвилюватися.

— Боюся, справи тут кепські, Ватсоне, — сказав мій товариш, коли, відпровадивши містера Гранта Мунро до дверей, повернувся в наш кабінет. — Як гадаєте?

— Брудна історія, — задумався я.

— Атож. І підґрунтям тут слугує шантаж, або я дуже помиляюся.

— І хто шантажист?

— Не інакше, як та тварюка, що живе в єдиній затишній кімнаті котеджу та тримає в себе ту фотографію на каміні. Чесне слово, Ватсоне, є щось захоплююче в цьому мертвотному обличчі за вікном, і я б дуже не хотів пропустити цей випадок.

— Маєте якусь гіпотезу?

— Поки що тільки першу тезу. Але буду дуже здивований, якщо вона виявиться хибною. У котеджі живе перший чоловік цієї жінки.

— Чому ви так вирішили?

— А чим іще можна пояснити її шалений неспокій, аби туди не увійшов другий? Факти, як вважаю, складаються приблизно так. Жінка виходить в Америці заміж. У її чоловіка виявляються якісь нестерпні схильності, або, скажімо, його вражає якась гидка недуга — він виявляється прокаже-

ним або божевільним. Врешті-решт вона втікає від нього, повертається в Англію, змінює ім'я та починає, як їй здається, будувати життя знову. Вона вже три роки заміжня за іншим і почувається в повній безпеці — чоловікові вона показала свідоцтво про смерть якоїсь іншої людини, чие ім'я вона й узяла, — аж раптом її місцеперебування стає відоме її першому чоловіку або, скажімо, якійсь не надто добропорядній жінці, котра пов'язалася з хворим. Вони пишуть дружині, погрожують приїхати та вивести її на чисту воду. Вона просить сто фунтів і намагається відкупитися від них. Але вони однаково приїжджають, і коли чоловік у бесіді з дружиною випадково згадує, що в котеджі оселилися нові мешканці, вона за якимись ознаками здогадується, що це — її переслідувачі. Жінка чекає, поки чоловік засне, потім кидається їх умовляти, щоб забиралися геть. Нічого не досягнувши, вона наступного дня із самого ранку вирушає до них знову, і чоловік, як він сам це розповів, зустрічає її в ту мить, коли вона виходить від них. Тоді вона обіцяє йому більше туди не ходити, але за два дні, не втримавшись від спокуси назавжди позбутися страшних сусідів, вдається до нової спроби, прихопивши із собою світлину, яку, можливо, у неї вимагали. Під час перемовин з'являється служниця з повідомленням, що господар уже вдома, і тут дружина, розуміючи, що він одразу ж піде в котедж, випроваджує його мешканців чорним ходом, імовірно, у той сосновий бір, про який тут уже згадувалося. Чоловік приходить і застає житло порожнім. Я, однак, буду вкрай здивований, якщо він і сьогодні знайде його порожнім, коли вийде увечері розгледітися. Що скажете про таку гіпотезу?

— Усе може бути.

— Зате вона пов'язує всі факти. Коли нам стануть відомі нові деталі, які не вкладуться в нашу версію, тоді встигнемо її переглянути. Найближчим часом нічого не можемо вдіяти, поки не отримаємо нових звісток із Норбера.

Довго чекати не довелося. Телеграму принесли, як тільки ми випили чай. *«У котеджі живуть, — йшлося в ній. — Знову бачив у вікні обличчя. Прийду зустріти потяг о сьомій і до вашого прибуття нічого не робитиму».*

Коли ми вийшли з вагону, Грант Мунро чекав на платформі, і при світлі станційних ліхтарів було помітно, що він дуже блідий і тремтить від хвилювання.

— Вони ще там, містере Голмс, — сказав він, схопивши мого приятеля за рукав. — Коли я йшов сюди, то бачив у котеджі світло. Тепер ми з цим покінчимо раз і назавжди.

— Який маєте план? — спитав мій товариш, коли ми пішли темною, обсадженою деревами дорогою.

— Я силою вдеруся до будинку й особисто побачу, що там таке. Вас двох я попросив би бути при цьому свідками.

— Ви твердо зважилися так вчинити, незважаючи на застереження вашої дружини, що для вас буде краще не розкривати її таємницю?

— Авжеж, зважився.

— Що ж, ви, мабуть, маєте рацію. Правда, якою б вона не була, краща за невизначеність і підозри. Пропоную вирушати негайно ж. Звісно, перед обличчям закону цим ми поставимо себе в становище винних, але гадаю, що на ризик таки варто піти.

Ніч була дуже темною, і почався дрібний дощик, коли ми звернули з шосейної дороги на вузький, порізаний глибокими коліями путівець, що проліг між двома рядами живоплоту. Містер Грант Мунро від нетерпіння мало не втік від нас, і ми, хоч і спотикаючись, намагалися не відставати від нього.

— Це вогні мого будинку, — пробурмотів він, вказуючи на світло, що мерехтіло крізь дерева, — а ось котедж, і зараз я туди зайду.

Путівець у цьому місці завертав. Біля самого повороту стояла хатинка. Жовта смуга світла на чорній землі перед нами показувала, що двері відчинені, й одне вікно на другому поверсі було яскраво освітлене. Ми поглянули та побачили, що на тлі штори рухається темна пляма.

— Вона там, ця тварюка! — заверещав Грант Мунро. — Ви самі бачите, що там хтось є. За мною, і зараз ми про все дізнаємося!

Ми підійшли до дверей, але раптом із чорноти виступила жінка й зупинилася в золотій смузі світла, що падало від лампи. У темряві я не бачив її обличчя, але простягнуті руки висловлювали благання.

— Заради Бога, Джеку, зупинися! — закричала вона. — У мене було передчуття, що ти прийдеш сьогодні ввечері. Не думай нічого лихого, любий! Повір мені ще раз, і тобі ніколи не доведеться шкодувати про це.

— Я дуже довго вірив тобі, Еффі! — промовив чоловік суворо. — Пусти! Я однаково ввійду. Я та мої друзі, ми вирішили покінчити з цим раз і назавжди.

Він відіпхнув її, і ми, не зупиняючись, пішли за ним. Тільки-но чоловік відчинив двері, як прямо на нього вибігла

літня жінка й спробувала заступити йому дорогу, але той відштовхнув її, тож за мить ми всі троє вже підіймалися сходами. Грант Мунро увірвався в освітлену кімнату другого поверху, а за ним і ми.

Покій був затишний, добре обставлений, на столі горіли дві свічки, а на каміні — ще дві. У кутку, зігнувшись над письмовим столом, сиділа маленька дівчинка. Її обличчя, коли ми увійшли, було обернене в інший бік, ми розгледіли лише, що вона в червоному платтячку та довгих білих рукавичках. Коли вона жваво кинулася до нас, я зойкнув від жаху та несподіванки. Мала звернула до нас обличчя дуже дивного мертвого кольору, і його риси були позбавлені будь-якого виразу. За мить загадка вирішилася. Голмс зі сміхом провів рукою за вухом дівчинки, маска зіскочила, і вугільно-чорна мулатка засяяла всіма своїми білими зубками, весело регочучи з нашого здивованого вигляду. Поділяючи її веселощі, голосно засміявся і я, але Грант Мунро стояв, вирячивши очі та схопившись рукою за горло.

— Боже! — закричав він. — Що це означає?

— Я скажу тобі, що це означає, — проголосила жінка, вступаючи в кімнату з гордою рішучістю на обличчі. — Ти змушуєш мене відкрити тобі мою таємницю, хоч це й здається мені нерозумним. Тепер разом вирішимо, як нам із цим бути. Мій чоловік в Атланті помер. Але моя дитина залишилася жива.

— Твоя дитина!

Вона дістала захований на грудях срібний медальйон.

— Ти ніколи не зазірав усередину.

— Я думав, що він не відмикається.

Вона натиснула пружину, і передня стулка медальйона відскачила. Під нею був портрет чоловіка з винятково гарним і тонким обличчям, хоча його риси виявляли безпомилкові ознаки африканського походження.

— Це Джон Геброн із Атланти, — повідомила жінка, — і не було на землі шляхетнішої людини. Вийшовши за нього, я відірвалася від свого народу, але, поки він був живий, жодного разу ні на мить не пошкодувала про це. Нам не пощастило — наша єдина дитина вдалася не в мене, а в нього. Таке часто трапляється в змішаних шлюбах, і маленька Люсі набагато чорніша, ніж був її батько. Але чорна чи біла, вона моя рідна, моя люба маленька дівчинка, і мама її дуже любить!

Дівчинка при цих словах підбігла до жінки й занурилася обличчям в її сукню.

— Я залишила її тоді в Америці, — продовжувала жінка, — тільки з тієї причини, що вона ще не зовсім одужала, а зміна клімату могла б зашкодити її здоров'ю. Я віддала її на піклування вірної шотландки, нашої колишньої служниці. У мене й у думках не було відступатися від своєї дитини. Але коли зустріла тебе на своєму шляху, коли тебе покохала, Джеку, то не наважилася розповісти тобі про свою дитину. Хай дарує мені Бог, я побоялася, що втрачу тебе, і в мене забракло мужності все розповісти. Мені довелося вибирати між вами, і через свою слабкість я відвернулася від рідної моєї дівчинки. Три роки приховувала від тебе її існування, але листувалася з нянею та знала, що з дівчинкою все гаразд. Однак останнім часом у мене з'явилося непереборне бажання побачити свою дитину. Я боролася з ним, але марно. І хоча знала, що це ризиковано,

зважилася на те, щоб дівчинку привезли сюди, нехай хоч на кілька тижнів. Я послала няньці сто фунтів і дала їй вказівки, як поводитися тут у котеджі, щоб вона могла здатися простою сусідкою, до якої я не маю жодного стосунку. Я дуже боялася, тому не дозволяла виводити дитину з будинку вдень. Вдома ми завжди прикриваємо їй личко та руки: раптом хтось побачить її у вікно, і поширяться чутки, що по сусідству з'явилося чорне дитинча. Якби я менше остерігалася, було б набагато розумніше, але я втрачала розум від страху, щоб до тебе не дійшла правда.

Ти першим сказав мені, що в котеджі хтось оселився. Мені б зачекати до ранку, але я не могла заснути від хвилювання, і нарешті вийшла нишком, знаючи, як міцно ти спиш. Але ти побачив, що я виходила, і з цього почалися всі мої негаразди. Наступного дня мені довелося віддатися на твою милість, і ти шляхетно вирішив не допитуватися. Але на третій день, коли ти увірвався в котедж із головного входу, нянька з дитиною ледь встигли втекти крізь запасні двері. І ось сьогодні ти все дізнався, і я питаю тебе: що з нами тепер буде — зі мною та моєю дитиною?

Вона стиснула руки й чекала на відповідь.

Дві довгих хвилини Ірант Мунро не порушував мовчанку, а коли він озвався, це була така відповідь, що мені й зараз приємно її згадати. Він підняв дівчинку, поцілував і потім, тримаючи її на руці, простягнув іншу дружині й обернувся до дверей.

— Нам буде зручніше поговорити про все вдома, — сказав він. — Я не дуже хороша людина, Еффі, але, мені здається, все ж таки кращий, ніж ти гадала.

Ми з Голмсом провели їх до повороту, і, коли вийшли на дорогу, мій приятель смикнув мене за рукав.

— Гадаю, — сказав він, — у Лондоні від нас буде більше користі, ніж у Норбері.

Про цей випадок він не сказав ні слова більше аж до пізньої ночі, коли, взявши запалену свічку, обернувся до дверей, щоб піти в свою спальню.

— Ватсоне, — зронив він, — якщо вам колись здасться, що я занадто покладаюся на свої здібності або приділяю справі менше уваги, ніж вона того заслуговує, будь ласка, шепніть мені на вухо: «Норбер», і я буду за це надзвичайно вдячний.

ПРИГОДИ ЗІ ЗОЛОТИМ ПЕНСНЕ

Нотатки про нашу працю 1894 року помістилися аж у три важких томи. Мушу зізнатися, що мені важко вибрати з цієї величезної маси матеріалів випадки, які були б цікавими самі собою, але б водночас якнайяскравіше викривали своєрідний талант мого приятеля. Я нерішуче гортаю сторінки своїх записів. Ось жахливий випадок про червону п'явку, що викликає почуття відрази, а ось страшна смерть банкіра Кросбі. Того року сталася й трагедія в Едлтоні та незвичайна знахідка в старовинному кургані. Скандальна справа про спадщину Сміт-Мортімера також відбулася тоді ж, як і вистеження та затримання Гарета, бульварного вбивці, за що Голмс отримав вдячного листа від президента Франції та орден Почесного легіону. Всі ці випадки заслуговують уваги читачів, але загалом мені здається, жоден із них не є настільки цікавим, як випадок у Йокслі-Олд-плейс. Маю на увазі не лише трагічну смерть молодого Віллоубі Сміта, але й наступні події, які показали мотиви злочину під напрочуд незвичайним кутом.

Одного вечора наприкінці листопада (погода була огидна, справжня буря) ми сиділи разом із Голмсом у нашій вітальні на Бейкер-стрит. Я заглибився в найновіше дослідження з хірур-

гії, а Шерлок намагався прочитати залишки первинного тексту на палімпсесті* за допомогою потужної лупи. Ми мовчали, оскільки кожен із нас був із головою занурений у свою справу. Дощ люто періщив у шибки, а вітер із завиванням пролітав по Бейкер-стріт. Дивно, чи не так? Ми перебували в самому центрі міста, і творіння рук людських оточували нас із усіх боків на добрі десять миль, і водночас ми перебували в полоні стихії, для якої весь Лондон — не більш, ніж горбочки крота в чистому полі. Я підійшов до вікна й задивився на порожню вулицю. То тут, то там дрібнилися вогні вуличних ліхтарів у калюжах на бруківці та тротуарі. Самотній кеб виїхав із Оксфорд-стріт, колеса його плюскали по калюжах.

— Авжеж, Ватсоне, як добре, що такого вечора нам не треба виходити, — зауважив Голмс, відклавши лупу та згортаючи стародавній рукопис. — На сьогодні годі. Від цієї роботи дуже втомлюються очі. Наскільки я зміг розібрати, це всього лише монастирські рахунки з другої половини XV століття. Стривайте! А це що означає? — останні слова він промовив, коли крізь виття вітру ми почули тупіт копит, а потім скрегіт колеса об край тротуару. Мабуть, кеб, який я побачив через вікно, зупинився біля дверей нашого будинку.

— Що йому потрібно? — здивувався я, побачивши, як хтось виходить із кебу.

— Що йому потрібно? Хоче бачити нас. А нам, мій бідний Ватсоне, доведеться одягати плащі, шалики, калосі й усе, що вигадала людина на випадок негоди. Стривайте! Кеб їде! Тоді ще є надія. Якби він хотів, щоб ми поїхали з ним, не став би

---

* *Палімпсест* — пергамент, на якому стерли первісний текст, а по-верх нього написали новий.

відпускати кеб. Доведеться вам відчинити двері, адже всі порядні люди вже давно сплять.

Світло лампи в передпокої впало на обличчя нашого опівнічного гостя. І я одразу його впізнав. Це був Стенлі Гопкінс, молодий, перспективний детектив, службовою кар'єрою якого Голмс дуже цікавився.

— Він удома? — перепитав Гопкінс.

— Підіймайтеся, мій любий сер, — почувся згори голос Шерлока. — Сподіваюся, ви не потягнете нас кудись у таку ніч.

Гість піднявся нагору. У світлі лампи його плащ виблискував, як мокра луска. Поки Голмс ворушив дрова в каміні, я допомагав детективу роздягатися.

— Ходіть-но сюди, любий Гопкінсе, і погрійтеся біля вогню, — запросив Шерлок. — Ось сигара, а в нашого доктора є чудовий еліксир із гарячої води та цитрини. Такої ночі немає кращих ліків. Щось дуже важливе вигнало вас із дому в таку негоду, правда?

— Ви не помилилися, містере Голмс. Який я мав сьогодні день! Ви читали останні новини про йоксліську справу?

— Останні новини, які я сьогодні читав, походять із XV століття.

— Ну, це нічого. Повідомлення складається лише з одного абзацу, та й у ньому все перебрехали так, що ви нічого не втратили. Маю вам повідомити, що я не сидів, склавши руки. Йокслі міститься в Кенті, за сім миль від Четема й за три милі від залізниці. Я отримав телеграму о третій п'ятнадцять, був у Йокслі о п'ятій, провів слідство, приїхав останнім потягом до Лондона й зі станції Черінг-Кросс попрямував просто до вас.

— З чого я можу зробити висновок, що ви не все зрозуміли в цій справі.

— Не все? Та я нічого не зрозумів. Такої заплутаної справи ніколи не мав, спочатку я подумав, що вона зовсім простенька, і я її легко розплутаю. Немає мотиву злочину, містере Голмс. Ось що не дає мені спокою: немає мотиву! Людину вбили, цього заперечувати не можна, але не можу збагнути, хто міг бажати жертві смерті.

Голмс закурив і відкинувся в кріслі.

— Розкажіть, — запропонував він.

— Усі факти я вивчив досконально, — почав Стенлі Гопкінс, — але хотів би зрозуміти, що вони означають. Кілька років тому той замиський будинок, Йокслі-Олд-плейс, орендував один чоловік, котрий назвався професором Коремом. Він дуже хворий. Тому лежить у ліжку або шкутильгає з паличкою своїм помешканням, часом садівник возить його у візочку парком. Сусідам він подобається, вони його навідують, професора вважають авторитетним фахівцем. Слуг небагато — літня економка місис Маркер і служниця Сьюзен Терлтон. Вони жили в обійсті з того часу, як професор оселився там, і репутацію мають бездоганну. Професор пише якусь вчену працю. Десь рік тому він вирішив, що йому потрібен секретар. Перші два секретарі не впоралися, але третій, містер Віллоубі Сміт, юнак, котрий тільки-но закінчив університет, виявився саме тим, про кого професор мріяв. Вранці він записував те, що йому диктував професор, а ввечері підбирав матеріал, потрібний для роботи наступного дня. Той Сміт не викликав жодних підозр: ні коли вчився в Аппінгемі, ні в Кембриджі. Я бачив характеристики, з яких випливає, що він завжди був ввічливим, спокійним, старанним студентом, у котрого зовсім не було недоліків. І ось цього ранку цей юнак гине в кабінеті професора за обставин, які однозначно вказують на вбивство.

Гопкінс замовк. Вітер гудів, і шибки жалібно деренчали під його натиском. Голмс і я також підсунулися ближче до вогню, слухаючи цікаву оповідку молодого детектива, яку він викладав неквапливо та послідовно.

— Обшукайте всю Англію, — продовжував він, — але не знайдете приязнішого гурту людей, відгородженого від будь-яких зовнішніх чинників. Тижнями ніхто з них не виходив за ворота. Професор занурений у свою роботу, і нічого більше для нього не існує. Молодий Сміт не знав нікого з сусідів, і спосіб його життя мало чим відрізнявся від розміреного життя професора. У жінок немає жодних справ за межами оселі. Мортімер, котрий возив професора у візочку парком, — старий вояк на пенсії, ветеран Кримської війни, чоловік із бездоганною репутацією. Він живе не в самому будинку, а в трикімнатному котеджі з іншого боку парку. Більше в садибі не було нікого. Варто, однак, додати, що за сто ярдів від брами парку проходить Лондонське шосе на Четем. Ворота зачиняються на клямку, і сторонньому, звісно, неважко проникнути до парку.

Тепер дозвольте мені повторити свідчення Сьюзен Терлтон, оскільки вона єдина, хто може розказати щось певне про цю історію. Десять після сьомої, коли професор усе ще був у ліжку (у негоду він лише зрідка вставав до дванадцятої), вона вішала фіранки в спальні нагорі, вікна якої розміщені по фасаді. Покоївка займалася на кухні якимось своїми справами. Сміт працював у своїй кімнаті нагорі; служниця чула, як він ішов коридором і спустився до кабінету, який розташований якраз під спальнею, де вона вішала фіранки. Служниця впевнена, що це був містер Сміт, оскільки добре розпізнає його швидку, рішучу ходу. Вона не чула, як двері кабінету зачинилися, але приблизно

за хвилину вниз, у кабінеті, пролунав жахливий крик. Це був хрипкий, несамовитий вереск, такий дивний і неприродний, що було незрозуміло, хто лементує: чоловік чи жінка. Одрозу почувся глухий удар тіла об підлогу — такий сильний, що затремтів увесь будинок, а потім настала тиша. Якусь мить служниця не могла ворухнутися від жаху, але потім опритомніла й прожогом кинулася вниз сходами. Відчинила двері кабінету. Молодий Сміт лежав розпростертий на підлозі. Спершу вона не помітила нічого особливого. Спробувала підняти його й раптом побачила кров, що тече з рани на шиї нижче потилиці. Рана була дуже дрібна, але глибока, можливо, зачепили сонну артерію. Поруч на килимі лежало й знаряддя злочину: ніж із руків'ям зі слонової кістки та негнучким лезом для зрізання воскових печаток — такі часто прикрашають старовинні набори для письма. Один із подібних постійно стояв на столі професора.

Служниця вирішила, що Сміт мрець, але коли облила йому обличчя водою з карафки, той на мить розплющив очі. «Професоре, — пробурмотів він, — це була вона». Служниця готова присягнутися, що це його точні слова. Нещасний відчайдушно намагався сказати ще щось, навіть підняв праву руку. Але вона відразу впала, і нещасний більше не ворухнувся.

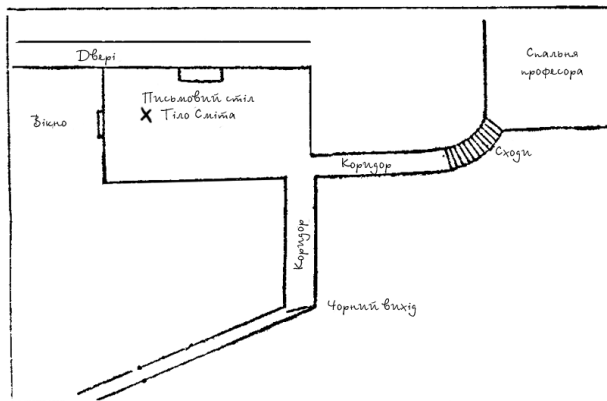
Потім до покою вбігла економка. Але останніх слів Сміта вона не чула. Залишивши біля тіла Сьюзен, економка поквапилася до професора. Той сидів у ліжку. Був страшенно схвилюваний, бо також почув крик і зрозумів, що в будинку сталося якесь нещастя. Місіс Маркер готова засвідчити під присягою, що професор був у нічній піжамі, та він і не міг одягнутися без Мортімера, котрому звеліли прийти о дванадцятій. Професор заявив, що чув крик десь у глибині будинку, і це все, що він

знає. Натомість і гадки не має, як пояснити слова секретаря: «Професоре, це була вона». Ймовірно, це було марення. На думку професора, Сміт ворогів не мав, і в нього й гадки немає, якими можуть бути мотиви вбивства. Передусім професор послав садівника Мортімера за поліцією. А потім констебль закликав мене. Нічого в будинку не чіпали, поки не приїхав я, і суворо попередили, щоб ніхто не топтав стежки, що ведуть до дому. Таким чином, містере Голмс, випала чудова нагода застосувати на практиці ваші теорії. Для цього нічого не бракує.

— Крім Шерлока Голмса, — додав мій товариш дещо уїдли-во. — Гаразд, а тепер послухаємо, що там зробили ви.

— Насамперед, містере Голмс, прошу поглянути на план розташування кімнат. Зможете собі уявити, де розташований кабінет професора й інші кімнати, і вам буде легше стежити за моєю розповіддю.

Він розгорнув мапу й розстелив її на колінах Голмса. Я встав позаду Шерлока й також зосередився на документі.

— Це, звісно, схема, я намалював лише важливе для справи. Решту ви побачите самі пізніше. Припустімо, що вбивця проник у будинок ззовні. Але яким чином? Певна річ, він пройшов крізь парк алеєю й проник у будинок із чорного ходу, звідки легко потрапити в кабінет. Будь-який інший шлях надто складний. Утекти злочинець міг лише тим самим шляхом, оскільки два інших можливих шляхи відступу були відрізані. Один — Сьюзен, вона бігла на галас сходами. Інший веде в спальню професора. Природно, що всю увагу я звернув на алею в парку. Незадовго до цього йшов дощ, земля розмокла, і сліди на ній мали б виднітися цілком чітко.

Я оглянув стежку й збагнув, що маю справу з обережним і досвідченим злочинцем. Жодних слідів на алеї не виявилось! Зате хтось пройшов газоном, щоб не залишити слідів, на землі чітких відбитків також не було, але трава прим'ялася, отже, там таки хтось ішов. Це міг бути лише вбивця: ні садівник, та й узагалі ніхто зі слуг не ходили вранці в цьому місці, а вночі лив дощ.

— Хвильку, — перервав його Голмс. — А куди веде ця алея?

— На шосе.

— Скільки треба йти нею, щоб вийти на шосе?

— Ярдів сто.

— Припустімо, біля самих воріт на цій алеї були сліди. Ви впевнені, що помітили б їх?

— На жаль, у цьому місці алея вимощена цеглою.

— Ну, а на шосе?

— І на шосе немає слідів. Воно все вкрито калюжами.

— Отакої! А скажіть, якщо дослідити сліди на траві, людина йшла до будинку чи від нього?

— Цього не можу сказати. У слідів не було якихось певних обрисів.

— Сліди великої ноги чи маленької?

— Також не можу сказати.

Голмс цокнув язиком, обличчя показувало, що він невдоволений.

— Доц усе ще переїщить, і вітер не затихає, — сказав він. — Розшифрувати сліди, можливо, буде важче, ніж стародавній рукопис! Ну що ж, нічого не вдієш. Отже, Гопкінсе, ви виявили, що нічого не виявили. Що ж ви після цього зробили?

— Не вважаю, що нічого не виявив, містере Голмс. Поперше, я з'ясував, що хтось проник до будинку ззовні. Пізніше дослідив підлогу коридору. На ній лежить кокосова циновка, на якій немає жодних слідів. Потім подався до кабінету. Меблів у ньому майже немає, якщо не брати до уваги величезного письмового столу зі секретером. Бічні шухляди секретера були висунені, середня ж — замкнена на ключ. Бічні шухляди, мабуть, ніколи не замикалися, і в них не було нічого цінного. У середній шухляді зберігали важливі папери, але вони залишилися на місці. Професор запевнив мене, що нічого не зникло. Ясно, що метою злочину був не грабунок. Потім я оглянув тіло вбитого. Воно лежало дещо лівіше від письмового столу — погляньте на моє креслення. Рана на правому боці шиї завдана ззаду. Ясно, що він не міг вчинити таке сам.

— Якщо лишень не впав на ніж, — втрутився Голмс.

— Саме так. Мені це також спало на думку. Але ніж лежав на відстані кількох футів від тіла. Отже, жертва на ніж не падала. Потім зверніть увагу на останні слова убитого. І, нарешті,

у його правій руці був затиснутий дуже важливий матеріальний доказ.

Гопкінс витягнув із кишені паперовий пакетик. Він розгорнув його та витягнув пенсне в золотій оправі. З одного боку до нього була прикріплена подвійна чорна шовкова шворка. Обидва її кінці були обірвані.

— У Сміта був стовідсотковий зір, — зазначив Гопкінс. — Отже, він зірвав це пенсне з обличчя вбивці.

Шерлок Голмс узяв пенсне й дуже ретельно його оглянув. Потім він насунув пенсне собі на ніс, спробував читати, підійшов до вікна й роздивився найближчі споруди, потім зняв пенсне та знову ретельно його оглянув, тримаючи близько від лампи, задоволено всміхнувся, сів за стіл і написав кілька рядків на клаптику паперу, який простягнув Гопкінсу.

— Ось найкраще, що можу зробити для вас, — сказав він. — Це, сподіваюся, допоможе.

Здивований детектив прочитав записку вголос:

— «Шукаємо леді, добре одягнену, котра проживає в респектабельному будинку або помешканні. У неї товстий, м'ясистий ніс і близько посажені очі. Вона морщить чоло, короткозоро мружиться, і, ймовірно, має сутулі плечі. Є інформація, що впродовж кількох останніх місяців вона щонайменше двічі зверталася до оптики. Оскільки в її пенсне дуже потужні скельця, а оптиків не так уже й багато, розшукати її буде неважко».

Помітивши на наших обличчях подив, Голмс усміхнувся.

— Все це дуже просто, — сказав він. — Важко знайти предмет, який дозволяв би зробити більше висновків, ніж окуляри або пенсне, особливо з такими нетиповими скельцями. Звідки

я зробив висновок, що пенсне належить жінці? Зверніть увагу, яка витончена робота. Крім цього, я пам'ятав слова убитого. Що ж стосується її респектабельності й одежі, то й це не таємниця: оправа дорога, із чистого золота, і важко собі уявити, щоб леді, котра носила таке пенсне, була б менш вишуканою в усьому іншому. Одягніть пенсне, і побачите, що воно не триматиметься на вашому носі. Отже, він у цієї жінки доволі широкий. Такий ніс — зазвичай короткий, м'ясистий, хоча є цілий ряд винятків, ось чому я не наполягаю на цій подробиці в своєму описі. Моє обличчя достатньо вузьке, однак, одягаючи пенсне, я бачу, що мої очі розставлені ширше, ніж скельця. Іншими словами, очі в цієї місіс посажені доволі близько. Зверніть увагу, Ватсоне, що скельця увігнуті та надзвичайно потужні. Коли жінка так погано бачить, це неодмінно мусить позначитися на її зовнішності. Маю на увазі зморшки на чолі, звичку жмуритися, сутулі плечі.

— Розумію, — сказав я. — А чому ви вирішили, що леді двічі відвідувала оптику?

Голмс узяв пенсне.

— Зверніть увагу, що затискачі вкриті корком із внутрішнього боку, аби менше тиснути на шкіру. Одна коркова прокладка блідіша та трішки стерта, інша ж зовсім нова. Вочевидь, що нову одягнули нещодавно. Але й стара прокладка одягнена всього кілька місяців тому. Оскільки обидві прокладки ідентичні, роблю висновок, що жінка двічі ремонтувала пенсне в одному й тому ж місці.

— Дивна річ! — вигукнув Гопкінс. — Хто б міг подумати, що всі ці дані були в моїх руках, а я ні про що не здогадався! Правда, я таки мав намір обійти лондонських оптиків.

— Обійдіть обов'язково. А зараз розкажіть, що ще знаєте про цю справу.

— Більше нічого, містере Голмс. Тепер мені здається, що ви знаєте не менше за мене, а може, й навіть більше! Ми з'ясовували, чи не з'являвся якийсь незнайомець на станції або на найближчих дорогах. Ніхто наче не показувався. Що мене остаточно збиває з пантелику — це цілковита відсутність мотивів злочину. Навіть натяку немає!

— У цьому не можу вам допомогти! Але гадаю, ви воліли б, аби ми завтра вирушили з вами на місце злочину.

— Якщо вам це буде не дуже важко, містере Голмс. О шостій годині ранку від вокзалу Черінг-Кросс відходить потяг до Четема, і нам треба бути в Йокслі десь по восьмій.

— Гарзд, поїдемо цим потягом. У вашої справи є певні цікаві подробиці, і мені хотілося б вивчити її ґрунтовніше. Але зараз уже за північ, а нам треба хоч кілька годин поспати. Я вас влаштую ось на цьому дивані перед каміном. Вранці на спиртівці зварю кави, і рушимо в дорогу.

Вранці вітер вщух. Сонце підіймалося над похмурими болотами в заплавах Темзи, але не гріло. Сумні простори річки назавжди ототожнюються в моїй пам'яті з переслідуванням жителя Андаманських островів на самих початках нашої співпраці. Після довгої та стомлюючої подорожі ми вийшли на маленькій станції за кілька миль від Четема. Поки запрягали коня в місцевому заїзді, ми нашвидкуруч поснідали, тож з'явившись у Йокслі, відразу ж взялися за справу. Полісмен зустрів нас біля воріт парку.

— Ну як, Вілсоне, новини є?

— Ніяких, сер.

— Бачили якихось невідомих?

— Ні, сер. Поліція впевнена, що вчора ніхто не приїжджав сюди та не від'їжджав.

— Обійшли всі готелі та заїзди?

— Атож, сер. І не виявили нікого, кого можна було б запідозрити.

— Врешті-решт звідси до Чатема можна дійти пішки. Невідомий міг сховатися там або сісти на потяг непоміченим. А ось і та сама алея, про яку я вам казав, містере Голмс. Упевнений, що вчора слідів на ній не було.

— А з якого боку помітили сліди на траві?

— Ось із цього, сер. Бачите вузьку смужку трави між алеєю та грядкою квітів? Зараз слідів не бачу, але вчора вони були чітко помітні.

— Авжеж, тут справді хтось ходив, — підтвердив Голмс, нахилиючись і розглядаючи траву. — Наша леді ступала дуже обережно, чи не так? Якби вона оступилася в той чи інший бік, сліди залишилися б і на алеї, і на м'якій грядці з квітами, де вони були б ще помітнішими.

— Аякже, сер, жінка має сталеві нерви!

Я помітив, як обличчя Голмса напружилось.

— Кажете, що вона повернулася тим самим шляхом?

— Звісно, сер, іншого шляху немає.

— Тобто цією самою смужкою трави?

— А як інакше, містере Голмс?

— Гм! Чудово! Справжній подвиг! Ну, гаразд, із алеєю все. Ходімо далі. Ця хвіртка зазвичай відчинена? Отже, не довелося

докладати зусиль, аби проникнути в парк. Ясно, що вбивство вона не планувала. Інакше прихопила б із собою якусь зброю, а не скористалася б ножем із письмового столу. Вона пройшла цим коридором, не залишивши слідів на рогажі. Потім увійшла в кабінет. Як довго пробула в кабінеті? Знати цього ми не можемо.

— Вона пробула там кілька хвилин, сер. Я забув сказати, що місіс Маркер прибирала в кабінеті приблизно за чверть години до того, що сталося. Так вона каже.

— Отже, не більше чверті години. Відтак наша леді входить до покою. Йде до столу. Що вона хоче? У бічних шухлядах їй, либонь, нічого не треба. Інакше вони були б замкнені. Отже, її цікавить середня шухляда. Ага! А це що за подряпина? Ватсоне, запаліть, будь ласка, сірника. Що ж ви нічого мені про це не сказали, Гопкінсе?

Слід, який ми побачили, починався на бронзовій прикрасі навколо щілини для ключа праворуч, а потім тягнувся приблизно на чотири дюйми по лакованому дереву.

— Я помітив цю подряпину, містере Голмс. Але навколо щілин для ключа завжди є подряпини.

— Ця подряпина зроблена недавно, зовсім нещодавно. Подивіться, як виблискує бронза. Стара подряпина швидко б потьмяніла та була б такого ж кольору, як і вся бронзова поверхня. Погляньте на подряпину крізь лупу. Як свіжозорана земля з обидвох боків борозни. А де місіс Маркер?

Літня жінка з втомленим, сумним обличчям увійшла в кімнату.

— Ви витирали тут пилюку вчора вранці?

— Авжеж, сер.

— Бачили цю подряпину?

— Ні, сер, не бачила.

— Звісно, ні. Якби подряпина була тоді, коли ви витирали пилюку, то ганчірка скинула б ось ці крихти лаку. У кого є ключ від секретера?

— Професор тримає ключ на своєму ланцюжку від годинника.

— Ключ простий?

— Ні, сер, фігурний.

— Дуже добре. Можете йти, місіс Маркер. Так, справа прояснюється. Наша відвідувачка входить до кімнати, йде до середньої шухляди, відмикає її або принаймні намагається відімкнути. А в цей час з'являється молодий Сміт. Вона витягує ключ із таким поспіхом, що залишає глибоку подряпину. Він хоче затримати її, а вона, схопивши перше, що трапилося під руку (а цим предметом виявився той ніжик), б'є Сміта, той падає навznak, і вона втікає, можливо, затиснувши в іншій руці те, заради чого сюди прийшла. Служниця Сьюзен тут є? Як вважаєте, Сьюзен, міг хтось вислизнути крізь ці двері після того, як ви почули крик?

— Ні, сер, ніхто не міг. Я бігла сходами й побачила б, якби хтось був у коридорі. Крім того, ці двері взагалі не відчинялися: бо коли відчиняються, то скриплять.

— Отож жінка не могла втекти тим самим шляхом, яким прийшла. Цей коридор веде до спальні професора? З нього немає виходу назовні?

— Ні, сер.

— А тепер ходімо знайомитися з професором. Зверніть увагу, Гопкінсе! На підлозі коридору до кабінету професо-

ра лежить така сама кокосова циновка. Це дуже важливо, запам'ятайте!

— Важливо?

— Хіба ви не бачите, який тут зв'язок? Втім, можливо, я й помиляюся. Хоча... Ну, гаразд, представте мене професору.

Ми пішли коридором. Він був приблизно такої самої довжини, як і той, двері якого виходили в сад. Наприкінці коридору було кілька сходинок, після них — двері. Наш супутник постукав, і ми увійшли в спальню професора.

Кімната була великою, стіни суцільно заставлені книжковими полицями, частина книжок лежала на підлозі, по кутах та уздовж полиць. Ліжко стояло посередині. Господар будинку напівлежав-напівсидів у подушках. Його обличчя мене вразило: худе, з орлиним носом, пронизливими чорними очима, які наче причаїлися в глибоких орбітах під густими, навислими бровами. Його волосся та борода були зовсім сиві, якщо не брати до уваги певної нехарактерної жовтизни навколо рота. З гуці сивого волосся стирчала цигарка, і в кімнаті було важко дихати від густого тютюнового диму. Коли він простягнув руку Голмсу, я помітив, що пальці в стариганя також жовті від нікотину.

— Ви курите, містере Голмс? — спитав професор. Він говорив, ретельно добираючи слова, і в його мові відчувався якийсь дивний акцент. — Прошу, не соромтеся. А ви, сер? Рекомендую вам ці цигарки. Їх зумисне набивають для мене в Александрії. Висилають тисячу штук одразу, і, на жаль, кожен два тижні доводиться замовляти нову партію. Кепсько, сер, дуже зле. Але в старого занадто мало задоволень. Тютюн і робота. Ось і все, що мені залишилося в житті.

Голмс закурив. Очі його непомітно вивчали кімнату.

— Авжеж, тютюн і робота. А тепер знову лише тютюн, — гірко зітхнув господар. — Який жахливий випадок перервав мою роботу! Хто міг передбачити настільки жахливий злочин? Такий гідний юнак. Після кількох місяців навчання він став чудовим помічником. Що думаєте про всю цю справу, містере Голмс?

— Поки що важко щось сказати.

— Було б добре, якби ви пролили трохи світла на цю темну справу. Для старого книжкового хробака та ще й хворого це справжній удар. Мені здається, що я втратив здатність мислити. Але ви людина справи, людина дії. Для вас це звичайна, буденна робота. Ви зберігаєте незворушність при будь-якій катастрофі. Нам пощастило, що саме ви взялися за розслідування.

Поки професор говорив, Голмс ходив туди й сюди кімнатою. Я помітив, що він курив одну цигарку за іншою. Мабуть, він поділяв пристрасть нашого господаря до тютюну, присланого з Александрії.

— Звичайно, сер, це жахливий удар, — продовжив професор. — Ось там, на маленькому столику, лежить купа паперів, це мій *magnum opus**. Аналіз документів, знайдених у коптських монастирях Сирії та Єгипту. Це дуже серйозне дослідження основ знову відкритої релігії. Мое здоров'я таке кепське, що й не знаю, чи зможу закінчити мою працю без помічника, котрого так несподівано позбувся. Ой-ой-ой, містере Голмс! Та ви, бачу, ще запекліший курець, ніж я!

---

* *Magnum opus* (лат.) — велика робота.

Голмс усміхнувся:

— Атож, я розуміюся на тютюні, — сказав він і взяв четверту цигарку зі скриньки та припалив її від недопалку попередньої. — Не докучатиму вам розпитуваннями, професоре Корем, оскільки ви були в ліжку на момент злочину і, природно, не можете нічого про нього знати. Я лише задам вам одне запитання: як гадаєте, що мав на увазі нещасний, коли сказав: «Професоре, це була вона»?

Вчений похитав головою.

— Сьюзен — сільське дівчисько, — сказав він. — А ви знаєте, наскільки недоумкуватий простолюд. Гадаю, що бідолаха пробурмотів щось невиразне в маренні, а вона уявила казна-що.

— Розумію. А ви самі ніяк не можете пояснити цю трагедію?

— Можливо, нещасний випадок. А, може, кажу це тільки між нами, і самогубство. У молоді завжди є якісь таємні пристрасті, наприклад, нещасне кохання, про яке ми нічого не знали. Й ось він наклав на себе руки. Це більше схоже на правду, ніж убивство.

— Ну, а пенсне?

— Пенсне? А, звісно, пенсне! На жаль, я всього лише науковець, людина, котра ширяє в захмарних висотах. І я нічого не тямлю в практичному житті. Але погодьтеся, мій друже, що запорукою любові можуть бути хіба старовинні предмети. Беріть, беріть іще. Радий, що вам засмакували ці цигарки. Так от: віяло, або рукавичка, або пенсне — хтозна, що може стискати в останню мить рука самогубці. Ось цей джентльмен розповідає про сліди на траві. Але врешті-решт він може й по-

милятися. Що ж стосується ножа, то він міг відлетіти вбік, коли нещасний юнак впав горлиць. Можливо, я міркую про справу, як дитина, але мені здається, що Віллуобі Сміт сам вкоротив собі віку.

Ця теорія, здається, справила на Голмса враження, і він продовжував крокувати кімнатою, занурений у свої думки, курячи одну цигарку за іншою.

— Скажіть, професоре Корем, — озвався він нарешті, — а що ви тримаєте в середній шухляді вашого секретера?

— Нічого такого, що могло б зацікавити злодія. Сімейні папери, листи від моєї бідної дружини, дипломи тих університетів, які удостоїли мене цієї честі. Ось ключ. Самі переконайтеся.

Голмс узяв ключа й зиркнув на професора. Потім повернув ключа назад.

— Дякую, але зараз це не має значення, — сказав він. — З вашого дозволу я піду в сад і все обміркую на дозвіллі. У вашій теорії самогубства щось є. Тому вибачте нам за вторгнення, професоре Корем. Обіцяю, що наразі не турбуватиму вас. Ми зайдемо десь о другій годині, після другого сніданку, якщо дозволите, і я розповім про все, що сталося за цей час.

Голмс здавався чимось дуже засмучений і довго мовчки ходив алеєю саду.

— Знайшли нитку? — спитав я його нарешті.

— Все залежить від тих цигарок, які я курих, — сказав він. — Можливо, я й на хибному шляху. Але попіл покаже.

— Мій любий Голмсе, — вигукнув я, — як же попіл...

— Самі побачите. Якщо я помилився, нічого страшного не станеться. Підемо лінією пенсне. Я люблю скоротити шлях

у будь-якому розслідуванні, якщо це можливо... А ось і наша люба місіс Маркер. Поговоримо з нею п'ять хвилин, може, дізнаємося ще щось.

Я вже, здається, згадував, що Голмс умів здобути прихильність жінки своєї ввічливістю в одну мить. Не минуло й двох хвилин, як у них виникла жвава бесіда, наче вони знали один одного багато років.

— Так, містере Голмс, маєте рацію, сер. Курить він до неможливості. Весь день, а іноді й усю ніч, сер. Прийдеш, бувало, вранці до його покою — справжній лондонський туман, сер. Бідний містер Сміт, він також курив, але зовсім не так, як професор. А що стосується здоров'я господаря, то я навіть не знаю, стає воно кращим чи гіршим від такого куріння.

— У будь-якому разі, апетит напевно відбиває, еге ж?

— Я б так не сказала, сер.

— Мабуть, професор дуже мало їсть?

— Як коли, сер. По-різному.

— Б'юсь об заклад, сьогодні він не снідав. І другий сніданок не зможе з'їсти після такого куріння.

— Помиляєтеся, сер. Навпаки, сьогодні вранці він їв дуже багато. Навіть не знаю, чи він колись снідав щедріше. А на другий сніданок замовив собі відбивні. Я здивувалася, бо навіть дивитися не можу на їжу з того часу, як побачила вчора на підлозі в кабінеті бідного містера Сміта. Але, вочевидь, усі люди різні. У професора апетит анітрохи не зіпсувався.

Ми ходили садочком увесь ранок. Гопкінс подався до селища, щоб перевірити чутки про якусь приїжджу, котру нібито бачили діти на Чатемському шосе вчора вранці. Що стосується мого приятеля, то він, здається, втратив весь інтерес

до справи. Ніколи ще не бачив, щоб він із такою байдужістю займався розслідуванням. Навіть коли Гопкінс з'явився та повідомив, що діти й справді бачили жінку, зовнішність котрої точно збігається з описом Голмса аж до пенсне, мій товариш залишався байдужим. Він дещо пожвавився лише тоді, коли Сьюзен, прислуговуючи нам за їжею, зронила, що містер Сміт вчора вранці гуляв у садочку й повернувся додому за півгодини до події. Я й уявити не міг, яке значення для цієї справи має така обставина, але збагнув, що Голмс додав її до загального враження, що склалося в його голові. Раптом він схопився та зиркнув на годинник.

— Друга година, джентльмени, — поінформував він, — ходімо нагору та поговоримо відверто з нашим приятелем професором.

Той саме скінчив другий сніданок, і порожня тарілка ясно свідчила про те, що економка мала рацію: професор мав чудовий апетит. Було щось страшне в його зовнішності, коли він обернув до нас свою чуприну й втупився в нас глибоко посадженими очима, які палали. І, певна річ, він куриє. Господаря одягнули, і він сидів у кріслі біля вогню.

— Ну як, містере Голмс, розкрили таємницю цієї жахливої події?

Він підсунув до Голмса коробочку з цигарками. Останній простягнув руку в ту саму мить, і пачка полетіла на підлогу. Довелося нам усім повзати на колінах і витягати цигарки з найнесподіваніших місць. Коли ми піднялися, я помітив, що очі Голмса виблискують, а щоки порожевіли. Я знав, що це були ознаки перемоги.

— Атож, — підтвердив він. — Я її розкрив.

Стенлі Гопкінс і я здивовано вилупилися на нього. Усмішка торкнула худе обличчя старого професора.

— Розкрили? І де, в саду?

— Ні, тут.

— Як тут? Коли?

— Щойно.

— Знущаєтеся, містере Голмс? Даруйте, але справа надто серйозна, щоб жартувати.

— Я викував і перевіряв кожен ланку в ланцюзі моїх міркувань, професоре Корем, і впевнений, що він бездоганний. Не знаю, які ваші мотиви, і яку саме роль відіграли ви в цій дивній історії. Можливо, за кілька хвилин дізнаюся від вас і це. А наразі дозвольте мені описати вам, як усе сталося, щоб ви знали, яких подробиць мені ще бракує для повноти картини. Вчора у вашому кабінеті була жінка. Вона хотіла забрати якісь папери із середньої шухляди секретера. Вона мала свій ключ. Мені випала нагода оглянути ваш і переконався, що на ньому немає слідів від лаку. Отож ви не є її співучасником. Вона прийшла, наскільки я зміг зрозуміти, без вашого відома, прагнучи вас обікрати.

Професор випустив із рота хмару диму.

— Це, певна річ, дуже цікаво та повчально, — зауважив він, — але що далі? Якщо знаєте кожен її крок, то, либонь, можете сказати й те, куди вона потім поділася?

— Спробую. Отже, ваш секретар схопив її, і вона заколола його, щоб врятуватися... Я схильний вважати цю трагедію нещасним випадком, оскільки переконаний, що леді не мала наміру вчиняти цей жахливий злочин. Убивця не приходить неозброєним. Жахнувшись тому, що наробила, вона замету-

шилася кімнатою в пошуках виходу. На жаль, під час боротьби з юнаком втратила пенсне й тому, будучи дуже короткозорою, виявилася зовсім безпорадною. Побігла коридором, гадаючи, що це той самий, яким вона прийшла: адже на підлозі в обох лежать однакові циновки. А коли збагнула, що потрапила не туди, і дорога до виходу відрізана, було вже запізно. Що було робити? Назад іти не могла. Залишатися в коридорі не можна. Отже, треба було йти вперед коридором. І вона пішла. Піднялася сходами, відчинила двері й опинилася у вашій кімнаті.

Старий професор втупився в Голмса, його нижня щелепа відвисла, суміш страху та подиву ясно читалася на його виразному обличчі. Потім він опанував себе, стенив плечима й дещо театральню засміявся.

— Це все дуже добре, містере Голмс, — сказав він. — Але у вашій чудовій теорії є один маленький недолік. Я весь час був у цій кімнаті й не виходив із неї цілий день.

— Я це знаю, професоре Корем.

— Хочете сказати, що, лежачи на ліжку, я міг не помітити, як сюди увійшла жінка?

— Я цього не казав. Ви помітили, як вона увійшла. Спілкувалися з нею. Впізнали її. Допомогли їй врятуватися.

Професор знову неприродно реготнув. Він піднявся з крісла, очі його палали, мов жар.

— Ви з глузду з'їхали! — закричав він. — Ви марите! Я допоміг їй врятуватися? Ну, і де ж вона зараз?

— Он там, — вказав Голмс на високу книжкову шафу в кутку кімнати.

Старий професор махнув руками, його похмуре обличчя страшенно спотворилося, і він упав у крісло. Тієї ж миті

книжкова шафа, про яку казав Голмс, повернулася на петлях, і в кімнату ступила крок жінка.

— Маєте рацію, — вона говорила з дивним акцентом. — Маєте слухність. Адже я тут.

Вона вся була в пилюці та павутинні, яку зібрала, мабуть, зі стін свого притулку. Обличчя її, яке ніколи не можна було б назвати гарним, тепер було в брудних патьоках. Голмс правильно вгадав її риси, крім того, у неї було ще й довге підборіддя, яке видавало впертість. Через короткозорість і різкий перехід від темряви до світла вона мружилася та кліпала очима, намагаючись розгледіти, хто ми такі. І все ж, незважаючи на те, що вона постала перед нами в настільки невігідному вигляді, в усій зовнішності жінки можна було помітити шляхетство, вперте підборіддя та гордо піднята голова виказували сміливість, вселяли повагу та навіть захоплення. Стенлі Гопкінс торкнувся її руки й оголосив, що вона заарештована, але та відвела його руку м'яко, але з гідністю, якій не можна було не скоритися. Старий професор розлігся у фотелі, обличчя його сіпалося, і він витріщився на неї очима загнаного звіра.

— Авжеж, сер, я заарештована, — погодилася леді. — Я чула всю розмову й зрозуміла, що ви знаєте правду. Зізнаюся в усьому. Атож, я убила цього юнака. Але ви мали рацію, сказавши, що це нещасний випадок. Я навіть не знала, що тримаю в руках ніж, бо у відчай вхопила перше, що трапилося під руку, і вдарила його, щоб відпустив мене. Я кажу правду.

— Мадам, — звернувся Голмс, — ніскільки не сумніваюся, що це правда. Можливо, вам краще сісти: мені здається, вам зле.

Мертвотна блідість залила її обличчя, і ця блідість була ще жахливішою від темних патьоків бруду. Жінка сіла на край ліжка.

— Маю небагато часу, — продовжила вона, — але я хотіла б викласти всю правду. Я дружина цього чоловіка. Він не англієць, а росіянин. Та я не назву його імені.

Старий професор вперше ворухнувся.

— Бійся Бога, Анно! — закричав він. — Бійся Бога!

Вона поглянула на нього з неабияким презирством.

— Навіщо ти так чіпляєшся за своє знехтуване життя, Сергію? — сказала вона. — Ти заподіяв прикрощів багатьом і нікому не зробив нічого доброго, навіть собі. Але не бійся, я не обірву гнилу нитку твого життя до належного терміну. Я взяла достатньо гріхів на свою совість із того часу, як переступила поріг цього клятого будинку. Але мушу продовжити свою розповідь, бо буде пізно. Авжеж, джентльмени, я дружина цього чоловіка. Йому було п'ятдесят, а я була дурним двадцятирічним дівчиськом, коли ми одружилися. Це було в Росії, в університеті, не називатиму вам його.

— Бійся Бога, Анно, — знову пробурмотів старий професор.

— Ми були революціонерами, нігілістами, ви ж знаєте. Він, я та багато інших. Потім почалися переслідування, убили високопоставленого поліцейного чиновника, багатьох заарештували, і для того, щоб врятуватися й отримати винагороду, мій чоловік видав і дружину, і товаришів. Нас заарештували. Декого відправили на шибеницю, інших заслали до Сибіру, у тому числі й мене. Моє заслання не було довічним. А мій чоловік, прихопивши із собою грошенята, заплямовані кров'ю,

відбув до Англії й оселився тут у повній самоті, добре розуміючи, що як тільки організація дізнається, де він оселився, не мине й тижня, як здійсниться правосуддя.

Старий професор простягнув тремтячу руку й узяв цигарку.

— Я у твоїй владі, Анно, — сказав він, — але ти завжди була доброю до мене.

— Я ще не розповіла про його головний злочин, — продовжувала жінка. — Серед членів організації був мій коханий. Шляхетний, безкорисливий, він кохав мене, коротко кажучи, повна протилежність моєму чоловікові. Він ненавидів насильство. Ми всі були винні, якщо це провина, але він не був. Писав мені листи, в яких переконував обрати інший шлях. Ці листи та мій щоденник, в якому я день у день описувала мої почуття до нього та наші різні переконання, врятували б його. Мій чоловік знайшов цей щоденник і листи й сховав їх. Він із усіх сил намагався очорнити Олексія, щоб його засудили до смерті. Але йому це не вдалося. Олексія заслали до Сибіру на каторгу. У ці миті, коли ми тут із вами сидимо, він надривається там у солянній шахті. Подумай про це, негіднику, мерзенний негіднику! Олексій, чоловік, чиє ім'я ти не гідний навіть вимовляти, нидіє важким життям раба, а ти тішишся. Твоє життя зараз у моїх руках, але я не хочу їх бруднити!

— Ти завжди була шляхетною жінкою, Анно, — господар затягнувся цигаркою.

Вона піднялася, але відразу ж впала назад, застогнавши від болю.

— Я мушу закінчити, — сказала вона. — Коли мій термін скінчився, я вирішила здобути щоденники та листи й відпра-

вити їх російському уряду, щоб мого коханого випустили на волю. Я знала, що мій чоловік в Англії. Після багатьох місяців безплідних пошуків я нарешті його знайшла. Знала, що він зберігає щоденник, бо отримала в Сибіру від нього листа, в якому він докоряв мені, цитуючи щоденника. Але я була переконана, знаючи його мстивість, що він не віддасть мені документ із власної волі. Я мала його вкрасти. З цією метою винайняла приватного агента-детектива, котрий прийшов у будинок чоловіка як секретар, це був твій другий секретар, Сергію, той, котрий так поквапився покинути тебе. Йому вдалося з'ясувати, що щоденник і листи лежать у середній шухляді секретера, також він скопіював ключа. Більше нічого робити не хотів. Лише передав мені план будинку й повідомив, що в другій половині дня в кабінеті нікого не буває, бо секретар працює ось тут, нагорі. Зрештою я зважилася та проникла в оселю, щоб забрати папери. Мені це вдалося, але якою ціною! Документи були в моїх руках і я вже замикала шухляду столу, коли той юнак схопив мене. Я його бачила вранці. Ми зустрілися на дорозі, і я спитала, де живе професор Корем, не знаючи, що він працює секретарем у цьому обійсті.

— Саме так! — вигукнув Голмс. — Прийшовши додому, секретар розповів своєму працедавцю про зустріч. Вмираючи, спробував пояснити, що це була вона, тобто та, про котру він йому казав.

— Дозвольте мені закінчити, — владно звеліла жінка, і її обличчя спотворилося, буцімто від болю. — Коли юнак упав горілиць, я кинулася геть із кімнати, помилилася дверима й опинилася в спальні чоловіка. Він хотів мене видати. Але

я сказала йому, що його життя в моїх руках. Якщо він віддасть мене правосуддю, то я видам його організації. Хотіла жити не заради себе самої, а мала реалізувати задумане. Він знав, що я зроблю те, чим погрожувала, і що його доля — у моїх руках. З цієї причини, і винятково тому він сховав мене. Штовхнув мене в цей сховок, що залишився від минулих часів, і про який знав лише він. Чоловік харчувався у своїй спальні й міг виділяти мені децицю своєї їжі. Ми вирішили, що, коли поліція покине будинок, я зникну вночі й ніколи більше не повернуся. Але ви якимось чином про все дізналися.

Вона вийняла з-за пазухи невеликий пакет.

— Вислухайте мої останні слова. Цей пакет врятує Олексія, я довіряю його вашій честі та вашій любові до справедливості. Візьміть його. Віднесіть у російське посольство. Я виконала свій обов'язок і...

— Зупиніть її! — вигукнув Голмс. Він кинувся до жінки й вирвав із її рук маленьку пляшечку.

— Пізно, — сказала вона й упала на ліжко. — Я прийняла отруту ще перед тим, як вийти зі сховку. У голові паморочить-ся. Я вмираю. Прошу, сер, не забудьте про пакет.

— Простий випадок, однак певним чином дуже повчальний, — зауважив Голмс, коли ми поверталися до міста. — Вся справа залежала від пенсне. Якби не щаслива випадковість, що вмираючий секретар останньої миті схопив його, я не переконаний, що ми б знайшли розв'язок. Мені було зрозуміло, що, втративши такі потужні скельця, людина стає безпорадною та сліпою. Пригадуєте, коли ви запевняли мене, що вона й назад пройшла тією самою вузькою смужкою трави, ні разу

не ступивши вбік, а я сказав, що це був подвиг. Про себе ж вирішив, що це неможливо, хіба що, на наше нещастя, у неї виявилось б запасне пенсне. Тоді я почав серйозно розмірковувати над гіпотезою, що власниця пенсне й досі в будинку. Виявивши схожість двох коридорів, я збагнув, що вона дуже легко могла їх сплутати. У такому разі, вочевидь, вона мала потрапити до спальні професора. Це міркування насторожило мене, і я ретельно оглянув кімнату, розраховуючи помітити в ній хоч якісь ознаки схованки. Килим був цілісний і туго натягнутий на підлозі, і я відкинув версію про люк. Могла бути ніша позаду книг, таке буває в старовинних бібліотеках. Я звернув увагу, що книги розкидані всюди, але не перед тією шафою. Отже, вона могла слугувати дверима. Але жодних інших ознак, які б підтверджували мою теорію, не було. Тоді я знову звернув увагу на килим. Він був сірувато-брунатний, і я міг легко провести один експеримент. Для цього викурив незліченну кількість цих чудових цигарок і обсипав попелом усю підлогу біля підозрілої шафи. Цей простий виверт виявився дуже ефективним. Потім ми пішли донизу і я, Ватсоне, у вашій присутності переконався (втім, ви не зовсім зрозуміли, до чого ті мої розпитування), що професор почав їсти набагато більше. Цього й слід було очікувати, якщо йому довелося годувати ще одну людину. Потім ми знову піднялися в спальню. Розсипавши пачку з цигарками, я отримав нагоду уважно дослідити килим і переконався, що під час нашої відсутності бранка покидала свій притулок... Ну, Гопкінсе, ось і Черінг-Кросс. Вітаю вас із вдало закритим слідством. Ви, не сумніваюся, поїдете звідси прямо до Скотленд-Ярду. А наш шлях, Ватсоне, лежить до російського посольства.

БІРЖОВИЙ КЛЕРК

Незабаром після одруження я купив практику в доктора Фаркера в Паддінгтоні. Старий лікар колись мав повно пацієнтів, але пізніше через хворобу (щось на кшталт танцю святого Вітта*), а також через похилий вік, їх число помітно зменшилося. Адже люди, і це природно, вважають за краще лікуватися в того, хто й сам здоровий, і мало довіряють медичним знанням людини, не здатної зцілити навіть саму себе. І чим гіршало здоров'я мого попередника, тим більше занепадала його практика, і до того моменту, коли я її купив, вона приносила замість колишніх тисячі двохсот трохи більше, ніж триста фунтів на рік. Але я зважав на свою молодість та енергійність і не сумнівався, що за рік-два пацієнтів буде хоч греблю гати.

Перші три місяці, відколи оселився в Паддінгтоні, я був дуже зайнятий і зовсім не бачився зі своїм приятелем Шерлоком Голмсом. Зайти до нього на Бейкер-стрит мені бракувало часу, а він сам, якщо й виходив кудись, то лише в справах.

---

* *Танець святого Вітта* — (лат. Chorea sancti viti) розлад центральної нервової системи, що характеризується мимовільними рухами тулуба, кінцівок, голови, м'язів обличчя.

Тому я дуже зрадив, коли одного червневого ранку, читаючи «Британського медичного вісника» після сніданку, я почув у передпокої дзвінок, а згодом — різкий голос мого доброго товариша.

— А, мій любий Ватсоне, — привітався він, увійшовши до кімнати, — радий вас бачити! Сподіваюся, місіс Ватсон уже оговталася після тих переживань, яких нам довелося зазнати в справі «Знаку чотирьох».

— Дякую, вона почувается чудово, — відповів я, гаряче тиснувши йому руку.

— Сподіваюся також, — продовжував Шерлок, сідаючи в крісло-гойдалку, — що медицина ще не зовсім позбавила вас інтересу до наших маленьких загадок?

— Навпаки! — вигукнув я. — Навіть учора ввечері я ще розбирав свої старі нотатки, а деякі навіть перечитав.

— Сподіваюся, ви не вважаєте свою колекцію завершеною?

— Звісно ж, ні! Я б дуже хотів її доповнити.

— І навіть сьогодні?

— І сьогодні також.

— Навіть якщо доведеться їхати до Бірмінгема?

— Куди скажете.

— А практика?

— Не проблема. Попрошу сусіда, він прийме моїх пацієнтів. Я ж його заступаю, коли він кудись їде.

— Ну, і чудово, — зрадив Голмс, відкидаючись у кріслі та кидаючи на мене проникливий погляд з-під примружених повік. — Еге, та ви, бачу, нездужали. Застуда влітку — річ не надто приємна.

— Маєте рацію. Минулого тижня я дуже застудився й аж три дні сидів удома. Але мені здавалося, від хвороби тепер уже й сліду не залишилося.

— Це правда, вигляд у вас цілком здоровий.

— Як же ви здогадалися, що я хворів?

— Мій любий Ватсоне, ви ж знаєте мій метод.

— Метод логічних висновків?

— Ще б пак.

— З чого ж ви почали?

— З ваших домашніх капців.

Я глянув на нове шкіряне взуття, яке було на моїх ногах.

— Але що з ними... — почав було я, та Голмс відповів на запитання раніше, ніж я встиг його скінчити.

— Ваші капці нові, — пояснив він. — Ви їх носите не більше двох тижнів, а підосви, які зараз виставили напоказ, уже підгоріли. Спочатку я подумав, що ви їх намочили, а згодом, коли сушили, спалили. Але потім помітив біля самісіньких підборів паперові ярлики з назвою крамниці. Від води вони мабуть, відмокли б. Отже, ви сиділи біля каміна, витягнувши ноги до самого вогню, що навряд чи робив хтось здоровий навіть такого вогкого та холодного літа, яке видалося цього року.

Як завжди, після пояснень Шерлока все виявилось дуже простим. Голмс сумно всміхнувся, прочитавши цю думку на моєму обличчі.

— Боюся, що мої пояснення завдають мені лише шкоди, — зауважив він. — Нічим не вмотивовані результати діють на увагу набагато дужче... Ну, готові їхати зі мною до Бірмінгема?

— Певна річ. А що там за справа?

— Все дізнається дорогою. Внизу на нас чекає екіпаж і клієнт. Їдьмо.

— Хвильку.

Я накидав записку своєму сусіду, забіг нагору до дружини, щоб попередити, що їду, і наздогнав Голмса на ґанку.

— Ваш сусід також лікар? — спитав він, кивнувши на мідну дощечку на сусідніх дверях.

— Авжеж, він купив практику одночасно зі мною.

— І давно вона існує?

— Стільки ж, скільки й моя. З того часу, як побудували ці будинки.

— Ви купили кращу.

— Атож. Але звідки ви про це дізналися?

— По сходах, мій любий Ватсоне. Ваші сходинки дуже стерті підошвами, так, що кожна на три дюйми нижча, ніж у сусіда. А ось і наш клієнт. Містере Голл Пікрофт, дозвольте відрекомендувати вам мого приятеля, доктора Ватсона, — сказав Голмс.

— Гей, кебмене, — додав він, — хльосніть коней, ми запізнюємося на потяг.

Я сів навпроти Пікрофта.

Це був високий, серйозний чоловік із відкритим, приємним обличчям і світлими закрученими вусиками. На ньому був блискучий циліндр та акуратний чорний костюм, який додавав йому вигляду чепуристого клерка із Сіті, насправді так і було. Він належав до тих людей, яких у нас називають кокні*, але з них походить стільки прекрасних солдатів-волонтерів,

---

* *Кокні* (англ. *cockney*) — зневажливо-глузливе прізвисько уроженця Лондона з середніх і нижчих верств населення.

а також чудових спортсменів, як із жодного іншого прошарку англійського королівства. Його кругле рум'яне обличчя було веселим від природи, але зараз куточки губ чоловіка опустилися, що додало йому дещо комічного вигляду. Яке нещастя привело його до Шерлока Голмса, я дізнався, аж коли ми сіли у вагон першого класу, і потяг рушив.

— Отже, — видихнув Голмс, — маємо ще більше години вільного часу. Містере Пікрофт, розкажіть, будь ласка, моєму колезі про свою пригоду, як ви розповідали мені, а якщо можна, то й докладніше. Мені також буде корисно простежити хід подій ще раз. Справа, Ватсоне, може виявитися дріб'язковою, але в ній є певні достатньо цікаві обставини, які ви, як і я, так любите. Отже, містере Пікрофт, до справи. Я більше не перериватиму вас.

Наш супутник зиркнув на мене, і його очі спалахнули.

— Найнеприємніше в цій історії те, — почав він, — що в ній я виглядаю цілковитим телепнем. Правда, можливо, все ще залагодиться. Зізнаюся, що не міг вчинити інакше. Але якщо я й цю роботу втрачу, не отримавши нічого натомість, то вийде, що немає у світі більшого дурника, ніж я. Хоч я й не майстер оповідок, але послухайте, що сталося. Я служив у маклерській фірмі «Коксон і Вудгаус» у Дрейпер-Гарденс, але навесні цього року луснула венесуельська позика (ви, звісно, про це чули) і фірма збанкрутувала. Всі службовці, двадцять сім людей, зрозуміло, опинилися на вулиці. Я працював у них п'ять років, і, коли сталася буря, старий Коксон дав мені блискучу характеристику. Я взявся шукати нове місце, ходив то туди, то сюди, але таких бідолах, як я, скрізь було повно.

Становище було надзвичайно важким. У Коксона я отримав три фунти стерлінгів на тиждень і за п'ять років заощадив сімдесят фунтів, але ці гроші, як і все на світі, скінчилися. Я дійшов до межі, у мене не залишилося грошей навіть на марки та конверти, щоб відповідати на оголошення. Я зносив усе взуття, оббиваючи пороги різних фірм, але знайти роботу не міг.

Коли я вже зовсім втратив надію, то почув про вакантну посаду у великому банкірському домі «Мейсон і Вільямс» на Ломбард-стрит. Наважуся припустити, що ви не надто знайомі з діловим світом Лондона, але можете мені повірити: це один із найбагатших і найсолідніших банків. Пропонувати свої послуги можна було лише поштою. Я надіслав їм запит разом із характеристикою без будь-якої надії на успіх. І раптом зворотною поштою отримую відповідь, що наступного понеділка можу приступити до виконання своїх нових обов'язків. Як це сталося, ніхто не міг пояснити. Кажуть, що в таких випадках управитель просто встромляє руку в купу заяв і витягує навмання першу-ліпшу, ось і все. Але, у будь-якому разі, мені пощастило, і я ніколи так не радів, як тоді. Тижнева платня була навіть більшою на один фунт, а обов'язки мало чим відрізнялися від тих, які я виконував у Коксона.

Тепер підходжу до найдивовижнішої частини моєї історії. Маю вам сказати, що орендую квартиру за Гемпстедом, на Поттерз-стрит, 17. Того ж вечора, коли отримав цього приемного листа, я сидів удома й курив люльку. Раптом зайшла власниця квартири й подала візитівку, на якій було надруковано: «Артур Піннер, фінансовий агент». Я ніколи

раніше не чув про нього, тож не уявляв, хто він і чому я йому знадобився, проте попросив домовласницю запросити його нагору. Увійшов темноокий брюнет середнього зросту, з чорною бородою та лискучим носом. Його хода була швидкою, а мова уривчастою, як у людини, котра звикла цінувати час.

«Містер Пікрофт, якщо не помиляюся?» — перепитав він.

«Атож, сер», — відповів я, пропонуючи сісти.

«Ви раніше служили в Коксона?»

«Авжеж, сер».

«А зараз влаштувалися в банкірський дім Мейсона?»

«Саме так».

«Ага, — сказав він. — Бачте, я чув, що ви маєте неабиякі ділові здібності. Мені вас дуже рекомендував Паркер, колишній управитель Коксона».

Я, природно, був дуже задоволений, почувши настільки втішний відгук про себе. Я завжди сумлінно виконував свої обов'язки в Коксона, але мені й на гадку не спадало, що про мене таке кажуть в Сіті.

«Маєте хорошу пам'ять?» — поцікавився Піннер.

«Не нарікаю», — відповів я скромно.

«Ви стежили за курсом паперів останнім часом?»

«Безумовно! Я щоранку переглядаю “Біржовий вісник”».

«Дивовижна сумлінність! — вигукнув він. — Ось де джерело будь-якого успіху! Якщо не заперечуєте, я вас трохи проекзаменую. Скажіть, який курс Ейширських акцій?»

«Від ста п'яти до ста п'яти з чвертю».

«А Об'єднаних новозеландських?»

«Сто чотири».

«Добре, а Брокенгільських англійських?»

«Від ста семи до ста семи з половиною».

«Чудово! — вигукнув він. — Просто чудово. Таким я вас собі й уявляв. Хлопчику мій, ви створені для більшого, ніж бути простим клерком у Мейсона!»

Його захоплення, як ви розумієте, мене, звісно, дещо збен-тежило.

«Та воно наче й так, містере Піннер, — зауважив я, — але не всі про мене такої високої думки. Я не один день побігав, поки знайшов цю вакансію. І дуже радий їй».

«Боже милий, що це ви таке кажете! Хіба ваше місце там? Ось послухайте, що вам скажу. Правда, я не можу негайно ж запропонувати вам посаду, на яку ви заслуговуєте, але порівняно з Мейсоном це — небо і земля. Коли ви починаєте працювати в Мейсона?»

«У понеділок».

«Гм, закладаюся, що ви туди не підете».

«Що, я не піду до Мейсона?!»

«Еге ж, мій любий. До цього часу ви вже будете працювати комерційним директором “Франко-Мідланської компанії бляхарських виробів”, що має сто тридцять чотири відділення в різних містах і селищах Франції, у тому числі в Брюсселі та Сан-Ремо».

Мені відняло мову.

«Але я ніколи не чув про цю компанію», — пробурмотів я.

«Таке можливо. Ми не кричимо про себе на кожному розі, капітал фірми повністю складають приватні внески, а справи йдуть так добре, що реклама просто зайва. Генеральний директор фірми — мій брат Гаррі Піннер, він також її засновник.

Знаючи, що я їду до Лондона, він попросив мене знайти йому меткого помічника, парубка, удатного та ділового, з хорошими рекомендаціями. Паркер розповів мені про вас, і ось я тут. Для початку можемо запропонувати вам всього якихось п'ятсот фунтів на рік, але надалі...»

«П'ятсот фунтів?!» — я вражено затулив рота рукою.

«Це на старті. Крім цього, ви отримуватимете один відсоток комісійних із кожного нового контракту, і, можете мені повірити, ваша платня подвоїться».

«Але ж я нічого не тямлю в бляхарських виробках».

«Зате ви розумієтеся на бухгалтерії».

Голова моя пішла обертом, і я ледь всидів на місці. Аж раптом у душу мою закрався сумнів.

«Буду з вами відвертим, сер, — сказав я. — Мейсон призначив мені двісті фунтів на рік, але фірма «Мейсон і Вільямс» — дуже солідна. А про вас я зовсім нічого...»

«Ви незрівнянні! — захоплено вигукнув мій гість. — Саме така людина нам і потрібна. Вас не надуриш. І це дуже добре. Ось вам сто фунтів, і якщо вважаєте, що ми домовилися, сміливо кладіть їх до своєї кишені як аванс».

«Це дуже велика сума, — розгубився я. — Коли маю приступити до роботи?»

«Їдьте завтра вранці до Бірмінгема, — відповів він. — І о першій приходьте в тимчасовий офіс фірми на Корпорейшн-стріт, будинок 126. Я дам вам листа для мого брата. Потрібна його згода. Але, між нами кажучи, вважаю ваше призначення вирішеним».

«Не знаю, як і дякувати вам, містере Піннер», — не міг я отямитися.

«Дурниці, мій хлопчику. Ви маєте дякувати лише самому собі. А тепер ще один-два пункти... так, справжня формальність, але це треба залагодити. Маєте папір? Будьте ласкаві, напишіть: «Згоден зайняти посаду комерційного директора у «Франко-Міддландській компанії бляхарських виробів» із річною платнею 500 фунтів»».

Я написав те, що містер Піннер продиктував мені, і він поклав папірець у кишеню.

«І ще одне запитання, — сказав він. — Як думаєте вчинити з Мейсоном?»

На radoщах я зовсім про нього забув.

«Напишу, що відмовляюся від посади», — відповів я.

«Мені здається, що цього робити не слід. Я був у Мейсона й посварився з його управителем через вас. Я зайшов до нього дізнатися про вас, а він почав верещати, що я переманю його людей і таке інше. Ну, я й не витримав. «Якщо хочете тримати хороших працівників, то платіть їм відповідно», — сказав я спересердя. А він мені відповів, що ви волієте працювати в них за маленьку платню, ніж у нас за велику. «Ставлю п'ять фунтів, — заявив я, — що, коли запропоную йому місце комерційного директора у нас, він навіть не напише вам про свою відмову». «Домовилися! — вигукнув він. — Ми його, можна сказати, зі шашморгу витягли, і він від нас не відмовиться!» Це його точні слова».

«Який нахаба! — обурился я. — Я його й в очі не бачив, а він сміє казати про мене такі речі... Та я тепер нізащо не напишу їм, навіть якщо будете благодати!»

«Ну, і чудово. Отже, домовилися, — сказав він, підіймаючись з крісла. — Я радий, що знайшов братові хорошого по-

мічника. Ось вам сто фунтів, а ось і лист. Запам'ятайте адресу: Корпорейшн-стрит, 126. Не забудьте: завтра о першій годині. На добраніч, і хай щастя завжди супроводжує вас, як ви того заслужили».

Ось, наскільки я пам'ятаю, яка в нас відбулася бесіда. Можете собі уявити, докторе Ватсон, як я зрадів цій пропозиції. Я не спав до опівночі, схвильований блискучою перспективою, і наступного дня поїхав до Бірмінгема першим потягом. Після прибуття залишив речі в готелі на Нью-стрит, а сам подався пішки за вказаною адресою.

До призначеного терміну залишалося близько чверті години, але я подумав, що нічого не трапиться, якщо прийду раніше. Будинок 126 виявився великим пасажем, у кінці якого обабіч розташувалися дві великі крамниці, за однією виднілися гвинтові сходи, куди виходили двері різних офісів і відділень місцевих фірм.

Внизу, на початку сходів, на стіні висів великий покажчик із назвою фірм, але скільки я не шукав, а «Франко-Мідландської» там не виявилось. Серце моє впало, і я на кілька хвилин застиг біля покажчика, тупо розглядаючи його та питаючи себе, хто та навіщо надумав жартувати наді мною таким безглуздим чином, аж раптом до мене підійшов незнайомець — точна копія мого вчорашнього відвідувача, тільки цей був чисто поголений, і волосся в нього було дещо світліше.

«Містере Пікрофт?» — спитав він.

«Атож», — підтвердив я.

«Я чекав на вас, але ви прийшли трохи раніше. Сьогодні вранці мені передали листа від мого брата. Він дуже вас хвалить».

«Я шукав на покажчику мою майбутню фірму, коли ви підійшли».

«У нас наразі немає вивіски, ми лише минулого тижня орендували це приміщення. Ну, що ж, ходімо нагору, там і поспілкуємося».

Ми піднялися сходами заледве не під сам дах і опинилися в порожній і брудній кімнатці, обдертій і обшарпаній, з якої вели двері в іншу, таку саму. Сподіваючись побачити великий офіс із рядами блискучих столів і купою клерків, я сторопіло оглянув голе вікно без фіранок, два соснових ослінчики та маленький стіл, які разом із рахівницею та кошиком для паперів склали весь інтер'єр.

«Містере Пікрофт, нехай вас не бентежить наше скромне приміщення, — підбадьорив мене мій новий начальник, помітивши, як витягнулося моє обличчя. — Рим не відразу будувався. Наша фірма доволі багата, але ми не кидаємо гроші на вітер. Прошу вас, сідайте й давайте вашого листа».

Я простягнув йому послання, яке він уважно прочитав.

«О, то ви справили сильне враження на мого брата Артура, — зауважив він. — А мій брат — людина прониклива. Правда, він міряє людей за лондонською міркою, а я — за своєю, бірмінгемською. Але цього разу я послухаюся його поради. Вважайте себе прийнятим на роботу на наше підприємство з сьогоднішнього дня».

«Якими будуть мої обов'язки?» — поцікавився я.

«Ви незабаром завідуватимете великою філією нашої компанії в Парижі, яка має у Франції сто тридцять чотири відділення й поширюватиме англійську продукцію по всій країні. Оформлення торгових замовлень закінчується найближчими

днями. А поки що ви залишитеся в Бірмінгемі й робитимете свою справу тут».

«Що саме?» — спитав я.

Замість відповіді він дістав із шухляди столу велику книжку в червоній палітурці.

«Це довідник Парижа, — сказав він, — де зазначено, чим займаються його жителі. Візьміть його додому та випишіть усіх продавців залізних і бляхарських виробів із їхніми адресами. Це дуже важливо для нас».

«Але, мабуть, існують спеціальні довідники за професіями», — зауважив я.

«Вони дуже незручні. Французька система відрізняється від нашої. Одним словом, беріть цей довідник і наступного понеділка на дванадцятю годину принесіть мені готовий список. До побачення, містере Пікрофт. Я впевнений, що вам сподобається в нас, якщо, звісно, ви й надалі будете старанні та кмітливі».

З книжкою в руках я повернувся до готелю. Мою душу охоплювали дуже суперечливі почуття. З одного боку, мене остаточно прийняли на роботу, і в моїй кишені лежало сто фунтів. З іншого — жалюгідний вигляд офісу, відсутність вивіски на стіні й інші дрібниці, які відразу впадають у вічі людині, досвідченій у банківських справах, змушували мене задуматися про фінансове становище моїх нових господарів. Але хай йому грець — аванс я отримав, треба братися до роботи. Весь тиждень я старанно працював, однак до понеділка дійшов лише до літери *N*. Я вирушив до свого нового шефа та застав його в тій самій обдертій кімнаті. Він звелів мені продовжувати списувати паризьких бляхарів і прийти з готовою роботою в се-

реду. Але й до середи робота все ще не була закінчена. Я сидів над списком аж до п'ятниці, тобто до вчорашнього дня. Вчора я нарешті приніс Піннеру готовий список.

«Дякую вам, — сказав він. — Боюся, що недооцінив труднощі завдання. Цей список мені буде вельми корисний».

«Ще б пак, над цим довелося неабияк попідніти», — підтвердив я.

«А тепер, — заявив він, — попрошу вас скласти список меблевих крамниць, вони також займаються продажем подібних до наших виробів».

«Гаразд».

«Приходьте в офіс завтра на сьому годину вечора, щоб я знав, як просувається робота. Але не перевтомлюйтеся. Підіть ввечері до мюзик-холу. Гадаю, це не зашкодить ні вам, ні вашій роботі».

Сказавши це, він засміявся, і на свій жах я раптом помітив на нижньому другому зубі ліворуч золоту пломбу...

Шерлок Голмс навіть руки потер від задоволення, я ж слухав нашого клієнта без розуміння.

— Ваше здивування зрозуміле, докторе Ватсон, — пояснив Пікрофт. — Ви просто не знаєте всіх обставин справи. Пригадуєте, у Лондоні я розмовляв із братом мого господаря? Так от, у нього в роті була точно така сама золота пломба. Я звернув на неї увагу, коли він сміявся, розповідаючи мені про свою сварку з управителем Мейсона.

Тоді я подумки порівняв обох братів і побачив, що голос і фігура у них зовсім однакові й що відрізняються вони лише тим, що можна легко змінити за допомогою бритви або перуки. Сумнівів не було: переді мною був той самий чоловік,

котрий приходив до мене в Лондоні. Звісно, буває, що два брати схожі один на одного, як дві краплі води, але щоб у них був однаково запломбований один і той самий зуб — цього бути не могло.

Мій шеф із поклоном відпровадив мене до дверей, і я опинився на вулиці, не розуміючи, де я та що зі мною відбувається.

Сяк-так я дістався до готелю, засунув голову в миску з холодною водою, щоб опритомніти, і почав міркувати, навіщо він послав мене з Лондона до Бірмінгема до самого себе, навіщо написав цього дурнуватою листа? Як я не ламав голову, відповіді на ці запитання не знаходив. І тут мене осінило: поїду до Шерлока Голмса, бо лише він може зрозуміти, у чому тут річ. Того ж дня вечірнім потягом я виїхав до Лондона, щоб іще вранці побачитися з Шерлоком Голмсом і привезти його до Бірмінгема.

Клерк скінчив розповідь про свою дивовижну пригоду. Запанувала мовчанка. Шерлок Голмс багатозначно поглянув на мене й відкинувся на подушки. Вираз його обличчя був вдоволенний і водночас критичний, як у гурмана, котрий тільки-но скуштував ковток чудового вина.

— Ну що, Ватсоне, спритно вигадано, га? — реготнув він. — У цьому є щось привабливе для мене. Сподіваюся, ви згодні, що співбесіда з Гаррі-Артуром Піннером у тимчасовому офісі «Франко-Мідландської компанії бляхарських виробів» була б для нас цікавою.

— Так, але як це залагодити? — стелю я плечима.

— Дуже просто, — втрутився в розмову Голл Пікрофт. — Ви обоє — мої друзі, шукаєте роботу, і я, природно, вирішив порекомендувати вас моєму господарю.

— Дуже добре, так і зробимо! — втішився Голмс. — Хочу побачити цього містера і, якщо вдасться, з'ясувати, яку гру він затіяв. Що особливого він знайшов у вас? Чому дав такий великий аванс? Можливо...

Він почав гризти нігті, втупившись відсутнім поглядом у вікно, і до самої Нью-стрит нам більше не вдалося витягнути з нього ні словечка.

Того ж дня о сьомій годині вечора ми втрьох крокували по Корпорейшн-стрит, прямуючи до офісу «Франко-Міддландської компанії».

— Приходить раніше немає потреби, — зауважив клерк. — Він там буває, мабуть, лише для того, щоб бачитися зі мною. Тому до призначеного часу в офісі все одно нікого не буде.

— Це цікаво, — задумався Голмс.

— Ну, що я вам казав, — вигукнув Пікрофт. — Он він іде попереду нас.

Наш супутник вказав на невисокого, білявого, добре одягненого чоловіка, котрий поспішав по іншому боці вулиці. Поки ми його розглядали, Піннер, помітивши навпроти газетяра, котрий махав свіжим числом вечірньої газети, кинувся до нього через вулицю, огинаючи екіпажі й омнібуси, і купив один примірник. Потім із часописом у руках він зник у дверях пасажу.

— Він уже на роботі! — вигукнув Пікрофт. — Ходімо зі мною, я зараз вас відрекомендую.

Услід за нашим супутником ми піднялися на п'ятий поверх і опинилися перед незамкненими дверима. Пікрофт постукав. За дверима почулося: «Увійдіть». Ми зайшли в порожню,

майже не мебльовану кімнату, вигляд якої повністю збігався з описом Пікрофта. За єдиним столом із розгорнутою газетою в руках сидів чоловік, котрого ми щойно бачили на вулиці. Він підняв голову, і я побачив обличчя, спотворене таким стражданням, точніше, навіть не стражданням, а безвихідним відчаєм, який буває, коли з людиною сталося невинправне лихо. Його чоло блищало від поту, щоки набули блілого відтінку, що був схожий на черево розпоротої риби, а скляні очі нагадували погляд божевільного. Він дивився на свого клерка, наче бачив його вперше, і з обличчя Пікрофта я зрозумів, що таким він господаря ніколи не бачив.

— Містере Піннер, що з вами, ви хворі? — вигукнув він.

— Атож, щось кепсько почуваюся, — вичавив із себе той. — Що це за джентльмени прийшли з вами? — облизав пересохлі губи.

— Це містер Гарріс із Бермендсі, а це містер Прайс, він місцевий, — сказав наш клерк. — Мої друзі. Вони добре знають офісну справу. Але обоє зараз без роботи. І я подумав, може, у вас знайдуться для них посади.

— Звісно, чому б ні? — крізь силу всміхнувся Піннер. — Я навіть упевнений, що знайдеться. Який ваш фах, містере Гарріс?

— Я бухгалтер, — відповів Голмс.

— Так-так, бухгалтери нам потрібні. А ваш, містере Прайс?

— Я клерк, — відповів я.

— Що ж, і для вас справа знайдеться. Як тільки ми приймемо рішення, я негайно дам вам знати. А зараз прошу вас піти. Заради Бога, залиште мене самого!

Останні слова вирвалися в нього всупереч бажанню. Наче йому забракло сил стримуватися. Ми з Голмсом презирнулися, а Пікрофт ступив до столу.

— Містере Піннер, ви, мабуть, забули, що я прийшов сюди за подальшими інструкціями, — сказав він.

— Так-так, звісно, містере Пікрофт, — відповів господар офісу несподівано безпристрасним тоном. — Зачекайте мене тут хвилику. Та й ваші друзі нехай почекають. Я буду до ваших послуг за п'ять хвилин, якщо дозволите мені скористатися вашим терпінням такою мірою.

Він піднявся, чемно вклонився, вийшов у сусідню кімнату та зачинив за собою двері.

— Що там таке? — прошепотів Голмс. — Він не втече?

— Ні! — впевнено відповів Пікрофт. — Ці двері ведуть лише в іншу кімнату.

— А з неї немає ще одного виходу?

— Ні.

— Там також порожньо?

— Принаймні вчора там нічого не було.

— Навіщо ж він туди пішов? Мені тут не все зрозуміло. Таке враження, що Піннер раптом із глузду з'їхав. Щось украй налякало його. Але що саме?

— Можливо, він вирішив, що ми з поліції, — припустив я.

— Можливо, — погодився Пікрофт.

Голмс похитав головою.

— Ні, він уже був блідий, як смерть, коли ми увійшли, — заперечив він. — Хіба тільки...

Його слова зупинив різкий грюкіт, що пролунав із сусідньої кімнати.

— Якого біса він гримає у власні двері! — зойкнув Пікрофт. Стукіт не припинявся. Ми всі очікувально витріщилися на зачинені двері. Обличчя в Голмса стало жорстким. Він був дуже збуджений і схилився вперед.

Потім із сусідньої кімнати раптом долинув тихий звук, якийсь булькання, наче хтось полоסקав горло, і чимось часто затарабанили по дерев'яній перегородці. Голмс, як скажений, стрибнув через усю кімнату до дверей і штовхнув їх. Вони були замкнені. Ми з Пікрофтом також кинулися до дверей, і всі втрьох натиснули. Зірвалася одна петля, потім друга, і двері з тріскотом звалилися на підлогу. Ми увірвалися всередину. Кімната була порожньою.

Наша розгубленість тривала не більше секунди. У найближчому кутку кімнати виднілися ще одні двері. Голмс кинувся до них і ривком відчинив. За дверима на підлозі лежали піджак та жилетка, а на гаку на власних підтяжках, затягнутих навколо шиї, висів управитель «Франко-Мідландської компанії бляхарських виробів». Коліна його підігнулися, голова неприродно звисала на груди, п'яти, стукаючи по дверях, видавали той незрозумілий грюкіт, який змусив нас насторожитися. В одну мить я обхопив і підняв непритомне тіло, а Голмс і Пікрофт почали розв'язувати гумовий зашморг, який майже зник під багряно-синіми складками шкіри. Потім ми перенесли Піннера в іншу кімнату та поклали на підлогу. Обличчя в нього стало свинцево-сірим, але чоловік був живий, і його фіолетово-сині губи з кожним вдихом і видихом розтулялися та стулялися. Це була жалюгідна подоба того здорового, квітучого чоловіка, котрого ми бачили на вулиці всього півгодини тому.

— Який його стан, Ватсоне? — спитав мене Голмс.

Я нахилився над розпростертим тілом і почав огляд. Пульс, як і раніше, залишався слабким, але дихання поступово вирівнювалося, повіки легко тремтіли, відкривши тонку білу смужку очних яблук.

— Мало не вирушив на той світ, — зауважив я, — але, здається, все обійшлося. Відчиніть, будь ласка, вікно й подайте сюди карафку з водою.

Я розстебнув йому сорочку на грудях, змочив холодною водою обличчя й узявся підіймати й опускати його руки, роблячи штучне дихання, поки він нарешті не видихнув на повні груди.

— Тепер усе — лише питання часу, — зауважив я, відходячи від нещасного.

Голмс стояв біля столу, засунувши руки до кишень штанів та опустивши голову на груди.

— Ну, що ж, — сказав він, — час кликати поліцію. Мушу зізнатися, що мені буде приємно посвятити їх у подробиці цієї справи.

— Я все ж нічого не зрозумів, — зізнався Пікрофт, почувавши потилицю. — Якого біса! Навіщо я був їм тут потрібен?

— Усе дуже просто, — махнув рукою Голмс, — мені незрозуміла лише фінальна сцена. — Голмс вказав на підтяжки.

— А все інше зрозуміле?

— Гадаю, що так. А ви, Ватсоне, що скажете?

Я стеновав плечима.

— Зовсім нічого не розумію.

— Але ж якщо уважно простежити хід подій, то висновок запрошується сам собою.

— Який же?

— Хвильку. Спочатку повернімося до двох початкових пунктів: спершу заява Пікрофта з проханням прийняти його на роботу в цю безглузду компанію. Сподіваюся, ви здогадуєтеся, навіщо його змусили написати цю заяву?

— Боюся, що ні.

— І все ж вона для чогось знадобилася! Адже, зазвичай, аби взяти людину на роботу, достатньо усної угоди, і цього разу також не було жодних причин робити виняток. Звідси висновок: їм у край був потрібен зразок вашого почерку.

— Але навіщо?

— Справді, навіщо? Відповівши на це запитання, розгадаємо всю загадку. Отже, навіщо ж їм був потрібен ваш почерк? А потім, для чого комусь знадобилося написати щось, підробляючи вашу руку. Тепер другий момент. Як ви зараз побачите, одне доповнює інше. Пригадуєте, як у містера Пікрофта взяли обіцянку не посилати Мейсону письмової відмови від місця, а це означає, що управитель цього банку й досі переконаний, що в понеділок до нього прийшов працювати ніхто інший, як містер Пікрофт.

— Господи! — зойкнув бідолаха Пікрофт. — Яким же я був бовдуром!

— Зараз ви остаточно збагнете, навіщо їм знадобився ваш почерк. Уявіть собі, що людина, котра проникла під вашим ім'ям до Мейсона, не знає вашого почерку. Ясно, його відразу спіймають, і він програє гру, ще не почавши її. Але якщо шахрай знайомий із вашою рукою, то боятися йому нічого. Бо, наскільки я збагнув, Мейсон вас ніколи й в очі не бачив.

— У тому-то й річ, що ні! — застогнав Пікрофт.

— Чудово. Далі, шахраям було вкрай важливо, щоб ви не передумали або випадково не дізналися, що в Мейсона працює ваш двійник. Тому вам дали солідний аванс і відвезли до Бірмінгема, де доручили таку роботу, яка втримала б вас далеко від Лондона хоча б із тижднів. Все дуже просто, як бачите.

— Але навіть йому знадобилося видавати себе за свого брата?

— І це зрозуміло. Їх, вочевидь, двоє. Один мав замінити вас у Мейсона, а другий відправити вас до Бірмінгема. Запрошувати третього на роль управителя фірми їм не хотілося. Тому другий змінив, наскільки зміг, свою зовнішність і видав себе за свого брата так, що навіть разюча подібність не могла б викликати підозр. І якби не золота пломба, вам би й на гадку ніколи не спало, що ваш лондонський відвідувач і управитель бірмінгемського офісу — одна й та сама особа.

Голл Пікрофт потряс стиснутими кулаками.

— Боже милій! — лементував він. — І чим же займався мій двійник у Мейсона, поки я тут дозволив обвести себе навколо пальця? Що ж нам тепер робити, містере Голмс? Що?

— По-перше, не зволікаючи телеграфувати Мейсону.

— Сьогодні субота, банк зачиняється о дванадцятій.

— Це не має значення, там напевно є сторож або швейцар...

— Авжеж, вони тримають спеціального сторожа. Про це якось розповідали в Сіті. У їхньому банку зберігаються значні цінності.

— Чудово. Негайно ж зателефонуємо та дізнаємося в нього, чи все гаразд і чи працює клерк із вашим прізви-

щем. Загалом, усе ясно. Не розумію одного: чому, побачивши нас, один із шахраїв негайно пішов до іншої кімнати й повісився.

— Газета!.. — почувся хрипкий голос позад нас.

Самогубця сидів на підлозі блідий і страшний, у його очах з'явилися проблески свідомості, руки нервово розтирали шию червону смугу, залишену зашморгом на шії.

— Газета! Ну, звісно! — збуджено крикнув Голмс. — Який же я ідіот! Я хотів пов'язати самогубство з нашим візитом і зовсім забув про часопис. Розгадка, безумовно, там.

Детектив розгорнув газету на столі, і переможний вигук зірвався з його уст.

— Погляньте, Ватсоне! — вказав він. — Це лондонська «Ів-нінг' стандарт». Які заголовки! «Пограбування в Сіті! Вбивство в банку Мейсона! Грандіозна спроба грабунку! Злочинця ввіймали!» Ось тут, Ватсоне. Читайте. Ми всі вмираємо від нетерпіння.

Це невдале пограбування, зважаючи на те, скільки місця відвела йому газета, було головною подією дня. Ось що я прочитав:

«Сьогодні вдень у Сіті була здійснена зухвала спроба пограбувати банк. Вбили одну людину. Злочинця ввіймали. Кілька днів тому відомий банкірський дім «Мейсон і Вільямс» отримав на зберігання цінні папери на суму, що значно перевищує мільйон фунтів стерлінгів. Управитель банку, усвідомлюючи відповідальність, що лягла на його плечі, і розуміючи всю небезпеку зберігання такої величезної суми, встановив у банку цілодобове чергування озброєного сторожа. Отримані цінності помістили в сейфи найновішої конструкції.

У цей час у банк на службу прийняли нового клерка, на ім'я Голл Пікрофт, котрий виявився ніким іншим, як знаменитим фальшивомонетником і грабіжником Беддінгтоном, котрого, як і його брата, нещодавно випустили на волю після п'ятирічного терміну в каторжній в'язниці. Якимось чином, як — ще не встановлено, цьому Беддінгтону вдалося влаштуватися до банку клерком. Пропрацювавши кілька днів, він вивчив розміщення комори та сейфів, а також зняв зліпки з потрібних йому ключів.

Зазвичай у суботу службовці Мейсона залишають банк рівно о дванадцятій годині дня. Ось чому сержант поліції Тьюсон, котрий чергував у Сіті, був децю здивований, коли побачив якогось чоловіка з валізою в руках, котрий виходив із банку о дванадцять хвилин по першій. Запідозривши лихе, він подався за невідомим і після відчайдушного опору затримав його за допомогою констебля Поллока, котрий зреагував негайно. Відразу стало ясно, що скоїли зухвалий і грандіозний грабунок. Саквояж виявився щент набитим цінними паперами, акціями американської залізниці й акціями інших компаній. Вартість паперів перевищувала сто тисяч фунтів стерлінгів.

Під час огляду будівлі виявили труп нещасного сторожа, засунутий в один із найбільших сейфів, де він пролежав би до понеділка, якби не спритність і винахідливість сержанта Тьюсона. Череп бідолахи розколовся від кількох ударів кочерги, завданих ззаду. Мабуть, Беддінгтон повернувся назад до офісу, зробивши вигляд, що щось там забув. Убивши сторожа та хутко обчистивши найбільший сейф, він спробував сховатися зі своєю здобиччю. Його брат, котрий зазвичай працює разом із ним, цього разу, як встановили наразі, у справі участі не брав.

Однак поліція вживає енергійних заходів, щоб визначити його місцеперебування».

— Ми можемо, мабуть, позбавити поліцію зайвих клопотів, — зронив Голмс, кинувши погляд на схилену постать, що скорчилася біля вікна. — Людська натура — дивна річ, Ватсоне. Цей чоловік так сильно любить свого брата, вбивцю та лиходія, що готовий був руки на себе накласти, дізнавшись, що тому загрожує шибениця. Але робити нічого, ми з доктором побудемо тут, а ви, містере Пікрофт, будьте ласкаві, сходіть за поліцією.

П'ЯТЬ АПЕЛЬСИНОВИХ ЗЕРНЯТОК

Переглядаючи свої нотатки про Шерлока Голмса за 1882—1890 роки, я знаходжу так багато надзвичайно цікавих справ, що просто не знаю, які вибрати. Одні з них уже відомі з газетних публікацій, а інші не дають можливості показати в усій красі ті своєрідні чесноти, якими мій приятель наділений так щедро. Все ж одна з цих справ була настільки чудовою своїми подробицями й мала такий несподіваний результат, що мені хотілося б розповісти про неї, хоча із цією історією пов'язані такі обставини, які, цілком імовірно, ніколи не будуть повністю оприлюднені.

1887 рік приніс довгий ряд більш-менш цікавих справ, про які в мене залишилися записи. Серед них — розповідь про палату «Парадол», Товариство жебраків-аматорів, яке мало розкішний клуб у підвальному поверсі великої меблевої крамниці, звіт про факти, пов'язані із загибеллю британського корабля «Софі Андерсон», розповідь про дивні пригоди Грайса Петерсона на острові Юффа і, нарешті, нотатки, що стосуються Кембервельської справи з отруєнням. У ній Шерлоку Голмсу вдалося шляхом дослідження годинника, знайденого на вбитому, довести, що механізм було заведено за дві години

до смерті, тому покійний пішов спати в цьому часовому проміжку, — висновок, який допоміг виявити злочинця.

Всі ці справи я, можливо, опишу колись пізніше, але жодна з них не набула таких своєрідних рис, як ті надзвичайні події, які я збираюся викласти зараз.

Був кінець вересня, й осінні бурі лютували з нечуваним запалом. Весь день завивав вітер, і дощ тарабанив у вікна так, що навіть тут, у самому серці величезного Лондона, ми мимоволі відривалися на мить від звичного плину життя й відчували присутність грізних сил стихії, що не на жарт розшаленілася. До вечора шторм подужчав, вітер у димарі ридав і схлипував, як дитина.

Шерлок Голмс сидів похмурий. Він всівся біля каміна й упорядковував свою картотеку злочинів, а я, сидячи навпроти нього, так заглибився в читання чарівних морських розповідей Кларка Рассела, що завивання бурі злилося в моїй свідомості з текстом, а відгомін дощу почав видаватися мені гуркотом морських хвиль.

Моя дружина гостювала в тітки, і я на кілька днів оселився в нашому старому помешканні на Бейкер-стріт.

— Послухайте, — звернув я увагу, зиркнувши на Голмса, — це дзвінок. Хто ж може прийти сьогодні? Хтось із ваших друзів?

— Крім вас, я не маю друзів, — відповів Шерлок. — А гості до мене не ходять.

— То, може, клієнт?

— Якщо так, то справа, мабуть, дуже серйозна. Що ж іще змусить людину вийти на вулицю такої днини й такої години? Але, найімовірніше, це якась тітонька, приятелька нашої домовласниці.

Однак Голмс помилився, бо почувлися кроки в передпокої та стукіт у наші двері. Детектив простягнув свою довгу руку й обернув лампу від себе так, аби освітити порожнє крісло, призначене для відвідувача.

— Заходьте! — дозволив він.

Увійшов юнак років двадцяти двох, витончено одягнений, із певною вишуканістю в манерах. Парасолька, з якої стікала вода, і блискучий від дощу довгий водонепроникний плащ свідчили про просто жакливу негоду. Увійшовши, відвідувач тривожно озирнувся, і при світлі лампи я побачив, що в нього бліде обличчя та важкий погляд, як у людини, раптово охопленої сильною тривоگوю.

— Маю перед вами вибачитися, — повідомив він, підіймаючи до очей золотий лорнет. — Сподіваюся, ви не вважаєте мене нахабою... Боюся, що приніс у вашу затишну кімнатку трохи наслідків бурі та дощу.

— Подайте мені ваш плащ і парасольку, — запропонував Голмс. — Вони можуть повисіти тут, на гачку, і швидко висохнуть. Бачу, ви приїхали з південного заходу.

— Атож, із Горшема.

— Суміш глини та крейди на носачах ваших черевиків дуже характерна для цих місць.

— Я прибув до вас за порадою.

— Її легко отримати.

— І за допомогою.

— А це не завжди легко.

— Я чув про вас, містере Голмс. Чув від майора Прендергаста, як ви врятували його від скандалу в клубі «Тенкервілл».

— А-а, пригадую. Його несправедливо звинуватили в брудній картярській грі.

— Він казав мені, що ви можете зрозуміти все.

— Він дуже перебільшує.

— Він гадає, що ви ніколи не знали поразок.

— Я зазнав поразки чотири рази. Тричі мене перемагали чоловіки й один раз — жінка.

— Але що це означає порівняно з кількістю ваших успіхів!

— Авжеж, звісно, у мене бувають й удачі.

— У такому разі, ви досягнете успіху й у моїй справі.

— Підсуньте ваше крісло до каміна та повідомте подробиці своєї справи.

— Моя справа — незвичайна.

— Звичайні справи до мене не потрапляють. Я вища апеляційна інстанція.

— І все ж, сер, сумніваюся, щоб вам доводилося за весь час вашої діяльності чути про такі незбагненні та таємничі пригоди, як ті, що відбулися в моїй родині.

— Ви мене заінтригували, — мовив Голмс. — Будь ласка, повідомте нам для початку основні факти, а потім я розпитаю вас про ті деталі, які здадуться мені найсуттєвішими.

Гість присунув крісло та простягнув мокрі ноги до розпаленого каміна.

— Моє ім'я Джон Опеншоу, — заявив він. — Але, наскільки я розумію, мої особисті проблеми мало пов'язані з цими жахливими подіями. Це якась спадкова справа, і тому, щоб ви могли скласти собі враження про факти, маю повернутися до самого початку всієї історії.

У мого дідуся було двоє синів: мій дядько Еліас і мій батько Джозеф. Мій батько мав невелику фабрику в Ковентрі. Йому вдалося її розширити, коли почалося виробництво велосипедів. Батько винайшов особливо міцні шини «Опеншоу», і його підприємство стало дуже успішним, тому коли він врешті-решт продав свою фірму, то пішов на спочинок вельми заможною людиною.

Мій дядько Еліас замолоду емігрував до Америки та став плантатором у Флориді, де, як подейкували, його справи йшли добре. За часів війни* він воював спочатку в армії Джексона, потім під командуванням Гуда, і дослужився до полковника. Коли Лі склав зброю, мій дядько повернувся на свою плантацію, де прожив три чи чотири роки. 1869-го чи 1870 року він повернувся в Європу й орендував маєток у Сассексі, неподалік від Горшема. У Сполучених Штатах він нажив статків і покинув Америку, адже відчував відразу до негрів і був невдоволений республіканським урядом, який звільнив їх від рабства.

Дядько був дивний чоловік — жорстокий і запальний. При спалахах гніву він починав жажливо лаятися. Жив самотньо й цурався людей. Сумніваюся, щоб упродовж усіх років, прожитих під Горшемом, він хоча б раз побував у місті. У нього був сад, галявини навколо будинку, де він і прогулювався, хоча й часто тижнями не покидав своєї кімнати. Він багато

---

* Мається на увазі Громадянська війна в США (1861—1865 рр.) — війна між північними штатами США та 11 рабовласницькими штатами Півдня, які відділилися від Сполучених Штатів Америки й повстали з метою збереження рабовласницького ладу на території півдня США. Джексон, Лі, Гуд — генерали армії Півдня (*прим. ред.*).

пив і кури́в, але уникав спілкування з людьми й не знався навіть із власним братом. Я ж йому, мабуть, сподобався, хоча вперше ми побачилися, коли мені було десь дванадцять. Це сталося 1878-го. На той час дядько вже вісім або дев'ять років прожив в Англії. Він умовив мого батька, щоб я переселився до нього, і був до мене по-своєму дуже добрий. Тверезим він любив грати зі мною в кості та шашки. Дові́рив мені всі справи зі слугами, із гендьярами, тож до шістнадцяти років я став справжнім господарем у маєтку. Я зберігав усі ключі, міг заходити, куди завгодно, та робити все, що заманеться, але за однієї умови: не порушувати самоту дядька. Але був усе ж один дивний виняток: на горищі містилася постійно замкнута кімната, куди дядько не дозволяв заходити ні мені, ні будь-кому іншому. З хлоп'ячої цікавості я зазірав у щілину для ключа, але жодного разу не побачив нічого, крім старих скринь і вузликів.

Якось (це було в березні 1883 року) на столі серед приладдя дядька опинився лист із іноземною маркою. Він майже ніколи не отримував листів, бо покупки завжди оплачував готівкою, а друзів не мав.

«З Індії, — сказав він, беручи листа. — Поштова марка Пондішеррі! Що б це могло означати?»

Дядько поквапився розірвати конверт, і з нього випали п'ять висушених апельсинових зерняток, які викотилися на його тарілку. Я спочатку засміявся, але посмішка застигла на моїх вустах, коли поглянув на дядька. Його нижня губа відвисла, очі витріщилися, обличчя посіріло. Чоловік дивився на конверт, який продовжував тримати тремтячою рукою.

«К. К. К., — вигукнув він. — Боже милий, Господи! Ось розплата за мої гріхи!»

«Що це, дядьку?» — поцікавився я.

«Смерть», — сказав він, піднявся з-за столу та пішов до своєї кімнати, залишивши мене здивованим і наляканим.

Я взяв конверт і побачив, що на його внутрішньому боці червоним чорнилом була тричі написана літера К. У конверті не було нічого, крім п'яти сухих апельсинових зерняток. Чому ж дядька охопив такий переляк?

Я вийшов з-за столу та вибіг сходами нагору. Назустріч мені спускався дядько. В одній руці він тримав старий, заіржавілий ключ, мабуть, від приміщення на горищі, а в іншій — невеличку скриньку з міді.

«Нехай вони роблять, що хочуть, я їм так просто не здамся! — бісився він. — Скажи Мері, щоб розпалила камін у моїй кімнаті та привела Фордгема, горшемського нотаріуса».

Я зробив усе, як він звелів. Коли прибув правник, мене закликали до дядькової кімнати. Полум'я яскраво палало, а на решітці каміна товстим шаром лежав попіл, мабуть, від спаленого паперу. Поруч стояла відчинена порожня скринька. Глянувши на неї, я мимоволі сіпнувся, бо помітив на внутрішньому боці віка потрійне К — таке саме, як я сьогодні вранці бачив на конверті.

«Я хочу, Джоне, — зронив дядько, — щоб ти став свідком при складанні заповіту. Я залишаю свій маєток моєму братові, твоєму батькові, від якого він, без сумніву, перейде тобі. Якщо зможеш мирно скористатися з нього, тим краще. Якщо ж переконаєшся, що це неможливо, то послухайся моєї поради, хлопчику, — віддай маєток своєму злому воро-

гові. Мені дуже сумно, що доводиться залишати тобі таку спадщину, але не знаю, яких обертів наберуть справи. Будь люб'язний, підпиши документ у тому місці, яке тобі вкаже містер Фордгем».

Я підписав папір, де було потрібно, і нотаріус забрав його із собою.

Цей дивний випадок справив на мене, як ви розумієте, дуже глибоке враження, я постійно міркував про нього, але не знаходив пояснень. Не міг позбутися неясного відчуття страху, хоча воно й зменшувалося, адже минали тижні, і ніщо не порушувало звичної життєвої рутини. Правда, я помітив у дядьковій зміні. Він пив більше, ніж раніше, став ще відлюдькуватішим. Більшу частину часу він перебував у своїй зачиненій кімнаті. Але іноді в якомусь п'яному маренні вибігав із будинку, тинявся садом із револьвером у руці та лементував, що нікого не боїться, що не дасть ні людині, ні чорту зарізати себе, як вівцю. Однак коли ці гарячкові напади минали, він одразу ж біг додому та замикався в кімнаті на ключа та засуви, як людина, охоплена непереборним страхом. Під час таких нападів його обличчя навіть у холодні дні виблискувало від поту, ніби він щойно вийшов із лазні.

Щоб покінчити з цим, містере Голмс, і не зловживати вашим терпінням, скажу тільки, що якось настала ніч, коли він вчинив одну зі своїх п'яних витівок, після якої вже не повернувся. Ми подалися на пошуки. Дядько лежав долілиць у маленькому, зарослому тванню ставку, що знаходиться в глибині нашого саду. На тілі не було жодних ознак насильства, а води в ставку було не більше двох футів. Тому суд присяжних, беручи до уваги дивацтва дядька, визнав причиною смерті са-

могутство. Але я знав, наскільки його лякала сама думка про смерть, тому не міг переконати себе, що він добровільно наклав на себе руки. Як би там не було, справа на цьому й скінчилася, і мій батько перейняв володіння маєтком і чотирнадцятьма тисячами фунтів, які опинилися на його поточному рахунку в банку...

— Даруйте, — перервав його Голмс. — Ваше повідомлення, як бачу, дуже вже цікаве, такого ще ніколи не чув. Вкажіть мені дату отримання вашим дядьком листа та дату його так званого суїциду.

— Лист прийшов 10 березня 1883 року. Він загинув за сім тижнів, у ніч на друге травня.

— Дякую. Будь ласка, продовжуйте.

— Коли батько вступив у володіння Горшемською садибою, за моїм наполяганням він ретельно оглянув приміщення на горищі, яке завжди було замкнене. Ми знайшли там мідну скриньку. Весь її вміст був знищений. До внутрішнього боку кришки було приліплено паперову етикетку з трьома літерами *K* і підписом унизу: «Листи, записки, розписки та реєстр». Ми вважаємо, що ці слова вказували на характер документації, знищеної полковником Опеншоу. Крім цього, на горищі не було нічого суттєвого, якщо не брати до уваги величезної кількості розкиданих паперів і записників, що мали стосунок до життя дядька в Америці. Деякі з них стосувалися часів війни й свідчили про те, що дядько справно виконував свій обов'язок і заслужив репутацію хороброго вояка. Інші папери стосувалися епохи перетворення Південних штатів і здебільшого політичних питань, оскільки дядько, вочевидь, відіграв вагомую роль в опозиції.

Так, на початку 1884-го батько оселився в Горшемі, і в нас усе було якнайкраще до 1885 року. 4 січня, коли ми всі сиділи за сніданком, батько раптом скрикнув від подиву. В одній руці він тримав щойно розкритий конверт, а на простягнутій долоні іншої — п'ять сухих апельсинових зерняток. Він завжди сміявся над тим, що називав «байками полковника», а тепер і сам злякався, коли отримав таке ж послання.

«Що б це могло означати, Джоне?» — пробурмотів він.

Мое серце закам'яніло.

«Це К. К. К., — пояснив я.

Батько зазирнув усередину конверта.

«Авжеж, тут є такі літери. Але що це написано під ними?»

«Покладіть папери на сонячний годинник», — прочитав я, поглянувши через його плече.

«Які папери? Який сонячний годинник?» — нічого не розумів він.

«Сонячний годинник є в саду, інших тут немає. А папери, мабуть, ті, що були знищені».

«Хай йому грець! — сказав він. — Ми живемо в цивілізованій країні, отож не можемо сприймати таку нісенітницю серйозно. Звідки прийшов цей лист?»

«З Данді», — відповів я, зиркнувши на поштовий штемпель.

«Чийсь безглуздий жарт, — буркнув він. — Яке мені діло до сонячного годинника та паперів? Така дурниця й виїденого яйця не вартує!»

«Я б поінформував поліцію», — підказав я.

«Щоб мене взяли на кпини? Навіть не подумаю».

«Тоді дозвольте зробити це мені».

«У жодному разі. Не хочу знімати галас через такі дрібниці».

Умовляти батька було марною працею, бо він був дуже впертий. А мене охопили важкі передчуття.

На третій день після одержання листа батько поїхав віддати свого старого колегу, майора Фрібоді, котрий командує одним із фортів Портсдаун-гіллу. Я був радий, що він поїхав, бо мені здавалося, що поза домом він віддаляється від небезпеки. Однак я помилився. Наступного дня після його від'їзду я отримав телеграму від майора, в якій він благав мене приїхати негайно. Батько упав в один із глибоких крейдяних кар'єрів, якими рясніє та місцина, і лежав непритомний, із проломленим черепом. Я поспішив до нього, але тато помер, не приходячи до тями. Мабуть, повертався з Ферегема в сутінках. Оскільки місцевість йому незнайома, а крейдяні шахти не були обгороджені, суд присяжних, не вагаючись, виніс вердикт: «Смерть від нещасного випадку».

Я ретельно вивчив усі факти, пов'язані з його смертю, але не зміг знайти нічого, що наводило б на думку про вбивство. Не було ознак насильства, жодних слідів на землі, грабунку та сторонніх осіб на дорогах. І все ж зайве вам казати, що я не знаходив спокою й був майже впевнений, що мій батько втрапив у розставлену кимось пастку.

За таких трагічних обставин я вступив у право спадщини. Ви спитаєте мене, чому не відмовився від неї? Відповідь: був переконаний, що наші нещастя якимось чином пов'язані з давніми подіями в житті мого дядька, тож небезпека однаково загрожуватиме мені в будь-якій оселі. Мій бідний батько помер у січні 1885-го, з того часу минуло два роки і вісім місяців. Весь

цей час я мирно прожив у Горшемі й уже почав сподіватися, що це прокляття більше не тяжіє над нашою родиною, що воно розсіялося після загибелі старшого покоління. Однак я дуже рано заспокоївся. Вчора вранці мене спіткав удар у такій же формі, в якій він ошелешив мого батька...

Юнак дістав із кишені зім'ятий конверт і висипав на скатертину п'ять маленьких сухих апельсинових зерняток, обернувшись до столу.

— Ось конверт, — продовжував він. — Поштовий штемпель — Лондон, Східна дільниця. Усередині є ті самі слова, які були в листі, отриманому моїм батьком: *К. К. К.*, а потім: «Покладіть папери на сонячний годинник».

— І що ви зробили? — спитав Голмс.

— Нічого.

— Нічого?

— Щиро кажучи, — він опустил обличчя на худі білі руки, — я почувався таким безпорадним, як жалюгідний кролик, до якого підповзає змія. Мабуть, я опинився у владі якоїсь непереборної та невблаганної сили, від якої не можуть врятувати жодні заходи.

— Що ви! Що ви! — вигукнув Шерлок Голмс. — Ви мусите діяти, інакше загинете. Лише енергійність може вас урятувати. Тепер не час впадати у відчай.

— Я був у поліції.

— І що?..

— Там із усмішкою вислухали мою оповідку. Переконаний, що інспектор вважає ці листи чиїмось жартом, а смерть моїх рідних, як і встановив суд присяжних, — нещасними випадками, ніяк не пов'язаними з цими попередженнями.

Голмс помахав у повітрі стиснутими кулаками.

— Неймовірна тупість! — вигукнув він.

— Все ж до мене відрядили полісмена, котрий весь час чергує в моєму будинку.

— Він прийшов із вами зараз?

— Ні, йому наказали перебувати в будинку.

Голмс знову махнув у повітрі кулаками.

— Навіщо ж ви прийшли до мене? — поцікавився він. — І головне, чому не прийшли до мене відразу?

— Я не знав. Тільки сьогодні я розмовляв про мої страхи з майором Прендергастом, і він порадив мені звернутися до вас.

— Адже вже минуло два дні, як ви отримали листа. Вам слід було почати діяти раніше. У вас немає, підозрюю, інших даних, крім тих, які ви мені повідомили? Немає якихось навідних подробиць, які могли б вам допомогти?

— Є одна річ, — згадав Джон Опеншоу.

Він понишпорив у кишені плаща, витягнув шматок вицвілого синього паперу й поклав його на стіл.

— Пригадую, — сказав він, — що в день, коли дядько папив папери, маленькі незгорілі смужки, що лежали серед попелу, були такого самого кольору. Цей лист я знайшов на підлозі дядькової кімнати, тож схильний думати, що це один із паперів, що випадково відлетів від інших, завдяки чому уникнув знищення. Крім згадки про зернятка, не бачу в цьому документі нічого, що могло б нам допомогти. Гадаю, що це — сторінка щоденника. Почерк, без сумніву, дядьків.

Голмс обернув лампу, і ми обоє схилилися над аркушем паперу, нерівні краї якого свідчили про те, що його вирвали із

зошита. Нагорі був заголовок: «Березень 1869 року», а внизу такі загадкові нотатки:

4-го. Гадсон прибув. Та сама стара платформа.

7-го. Послали зернятка Мак-Коулі, Парамору та Джону Свейну зі Сент-Августину.

9-го. Мак-Коулі забрався.

10-го. Джон Свейн забрався.

12-го. Відвідали Парамора. Все гаразд.

— Дякую, — мовив Голмс, складаючи папірець і повертаючи його нашому відвідувачу. — Тепер не можна гаяти ні хвилини. Ми навіть не можемо витратити час на обговорення того, що ви мені повідомили. Ви маєте негайно повертатися додому й діяти.

— Що ж я маю робити?

— Є лише одна справа, але її треба виконати негайно. Ви мусите покласти папір, який тільки-но нам показали, до мідної скриньки, описаної вами. Маєте докласти записку й повідомити в ній, що всі інші папери ваш дядько спалив, і залишився тільки цей лист. Мусите викласти це словами, які викличуть довіру. Написавши такого листа, негайно поставте скриньку на диск сонячного годинника, як вам наказали. Все зрозуміли?

— Цілком.

— Не думайте зараз про помсту чи щось подібне. Вважаю, що цього можна домогтися законним шляхом, але нам ще належить сплести свої сіті, адже їхні вже сплетені. Насамперед треба усунути безпосередню небезпеку, яка вам загрожує. А потім уже з'ясувати цю таємничу справу та покарати винних.

— Дякую, — втішився гість, піднявся й одягнув плаща. — Ви повернули мені життя та надію. Я зроблю так, як ви порадили.

— Не гайте й хвилини. І головне, стережіться, бо не може бути сумніву, що вам загрожує справжня й неабияка небезпека. Яким чином ви плануєте повернутися додому?

— Потягом, із вокзалу Ватерлоо.

— Ще немає дев'ятої години. На вулицях буде дуже людно, тому, сподіваюся, ви будете в безпеці. І все ж маєте дуже остерігатися ворогів.

— Я озброєний.

— Це добре. Завтра я візьмуся за вашу справу.

— Отже, я побачу вас у Горшемі?

— Ні, таємниця вашої справи — у Лондоні, тут я й шукаю тиму розв'язок.

— Отож я прийду до вас через день чи два й повідомлю все, що з'ясується щодо скриньки й паперів. Я точно виконаю всі ваші вказівки.

Він потиснув нам руки та попрощався.

Вігер, як і раніше, завивав, а дощ періцив у вікна. Здавалося, що ця дивна розповідь навіяна осатанілою стихією, занесена до нас, як морську траву заносить буря, і тепер знову поглинута нею.

Голмс сидів якийсь час мовчки, опустивши голову та втупивши погляд у червоне полум'я каміна. Потім закурив люльку і, відкинувшись на спинку крісла, почав стежити за синіми кільцями диму, які наздоганяли одне інше під стелею.

— Гадаю, Ватсоне, — зауважив він нарешті, — що в нашій практиці не було більш небезпечної та неймовірної справи.

— Але ви вже маєте уявлення про характер цих небезпек? — спитав я.

— Не може бути сумніву щодо них, — відповів він.

— Але в чому річ? Хто цей К. К. К., чому він переслідує нещасну сім'ю?

Шерлок Голмс склепив повіки і, спершись на бильця крісла, з'єднав кінчики пальців.

— Справжній мислитель, — зауважив він, — побачивши один-єдиний факт у всій повноті, може вивести з нього не лише весь ланцюг подій, що призвели до нього, але й усі наслідки, що випливають із нього. Як Кюв'є міг правильно описати цілу тварину на підставі однієї кістки, так і спостерігач, ґрунтовно вивчивши одну ланку в серії подій, має бути спроможний визначити всі інші ланки — і попередні, і наступні. Але щоб довести мистецтво мислення до найвищої точки, необхідно, щоб мислитель міг використовувати всі встановлені факти, а для цього йому потрібні найглибші знання. Якщо мені не зраджує пам'ять, ви в ранні дні нашої дружби дуже точно визначили межі моїх знань.

— Ще б пак, — відповів я, сміючись, — це був незвичайний документ. Пригадую, що філософія, астрономія та політика отримали нулі. Пізнання в ботаніці — хиткі, у геології — глибокі, оскільки справа стосується плям бруду з будь-якого району в радіусі п'ятдесяти миль навколо Лондона; у хімії — ексцентричні; в анатомії — розрізнені; у царині кримінальної літератури та судових звітів — виняткові. При цьому скрипаль, боксер, фехтувальник, правник, труїть себе кокаїном і тютюном. Ось такими були найголовніші тези мого аналізу.

Голмс усміхнувся при останніх словах.

— Що ж, скажу зараз, як і тоді казав, що людина має заповнювати горище свого мозку всім, що їй, ймовірно, знадобиться, а решту знань краще скласти в комору при своїй бібліотеці, звідки до них можна повернутися в разі потреби. Для такої справи, яку запропонували нам сьогодні ввечері, ми, певна річ, повинні мобілізувати всі доступні нам ресурси. Дайте мені, будь ласка, том на літеру *K* Американської енциклопедії. Він стоїть на полиці, поруч із вами. Дякую. Тепер обміркуємо всі обставини та переконаємося, який можна зробити з них висновок. Почати треба з припущення, що в полковника Опеншоу були вельми серйозні причини, які змусили його покинути Америку. У його віці люди не схильні порушувати всі свої звички та добровільно відмовлятися від чарівного клімату Флориди заради самотнього життя в англійському провінційному містечку. Його неймовірна пристрасть до усамітнення в Англії наводить на думку, що він боявся когось або чогось. Тому можемо прийняти як робочу гіпотезу, що це був страх перед кимось або чимось, що змусило його покинути Америку. Про те, чого саме він боявся, можемо здогадуватися лише на підставі зловісних листів, які отримували він і його спадкоємці. Ви помітили поштові штампелі цих листів?

— Перший був із Пондішеррі, другий — із Данді, а третій — із Лондона.

— Зі Східного Лондона! Який висновок робите звідси?

— Це все океанські порти. Мабуть, той, хто писав, перебував на борту корабля.

— Браво! Тепер є ключ. Імовірно, дуже ймовірно, що адресант перебував на борту корабля. А тепер поглянемо на

цю справу з іншого боку. У випадку з Пондішеррі минуло сім тижнів між погрозою та її виконанням. У випадку з Данді між погрозою та виконанням минуло всього три-чотири дні. Це вам щось підказує?

— Більшу відстань, яку потрібно було здолати в першому випадку.

— Але ж лист також мав пройти велику відстань.

— Тоді не розумію, у чому річ.

— Є підстави припускати, що корабель, на якому перебуває ця людина, а, може, їх навіть кілька, — вітрильник. Схоже на те, що вони завжди посилали свої дивні попередження або знаки перед тим, як братися за виконання своєї справи. Ви бачите, як швидко реалізація настала за попередженням, надісланим із Данді. Якби вони їхали з Пондішеррі пароплавом, то прибули б майже одночасно з листом. Натомість минуло сім тижнів. Гадаю, що сім тижнів — це різниця між швидкістю поштового пароплава, що доправив листа, і швидкістю вітрильника, що доправив автора листа.

— Цікава думка.

— Більш ніж цікава. Вона вірогідна. Тепер ви бачите смертельну небезпеку в нашій останній справі й розумієте, чому я наполягав, аби молодий Опеншоу був обережним. Удар завжди наздоганяв до кінця терміну, який потрібен був відправникам листа, щоб пройти відстань вітрильником. Але ж останній лист надіслали з Лондона, тому ми не можемо розраховувати на відтермінування!

— Боже милий! — вигукнув я. — Що ж означає це нещадне переслідування?

— Либонь, папери, вивезені Опеншоу, дуже потрібні людині або людям, котрі перебувають на вітрильнику. Вважаю, що там не одна людина. Хтось один не міг би вчинити два вбивства таким чином, щоб ввести в оману судове слідство. У цьому мало брати участь кілька осіб, причому винахідливих і рішучих. Свої папери вони вирішили отримати, у чийх би руках вони не були. Таким чином, ви бачите, що К. К. К. перестають бути ініціалами людини, а стають знаком цілого товариства.

— Але якого саме товариства?

— Ви ніколи не чули про Ку-клукс-клан? — спитав Шерлок Голмс, нахилиючись і стишуючи голос.

— Ніколи.

Голмс погортав сторінки фоліанту, що лежав у нього на колінах:

— Ось, про що тут йдеться: «Ку-клукс-клан — назва, що нагадує клацання затвору гвинтівки. Це жахливе таємне товариство було створене колишніми солдатами Південної армії після громадянської війни, швидко з'явилися місцеві відділення в різних штатах, в основному, у Теннессі, Луїзіані, обох Каролінах, Джорджії та Флориді. Це товариство використовувало свої сили з політичною метою, головним чином для того, щоб тероризувати негрівських виборців, а також для вбивства або вигнання з країни тих, хто не поділяв погляди організації. Їхнім злочинам зазвичай передувало попередження, яке посилали призначеній особі у фантастичній, але широко відомій формі: у деяких частинах країни — дубове листя, в інших — насіння дині або зернятка. Отримавши це попередження, людина мала або відкрито зректися колишніх поглядів, або поки-

нути країну. Якщо вона не звертала увагу на попередження, її неодмінно чекала смерть, зазвичай дивна та непередбачувана. Товариство було настільки добре організоване, а його методи — так ретельно продумані, що навряд чи відомий хоч один випадок, коли людині вдалося безкарно знехтувати попередженням або коли були розкриті винуватці злочину. Кілька років організація процвітала, незважаючи на зусилля уряду Сполучених Штатів і прогресивних кіл Півдня. 1869 року рух несподівано вщух, хоча окремі спалахи расової ненависті спостерігалися й пізніше». Зауважте, — сказав Голмс, відкладаючи том енциклопедії, — що раптове припинення діяльності товариства збіглося з від'їздом Опеншоу з Америки, коли він вивіз із собою архів цієї організації. Цілком можливо, що тут є і причина, і наслідок. Не доводиться дивуватися, що за молодим Опеншоу та його сім'єю стежать нещадні люди. Ви розумієте, що цей опис і щоденники можуть зганьбити найвизначніших діячів Півдня, тож багато хто не може спати спокійно, поки ці папери не опиняться в їхніх руках?

— Отже, сторінка, яку ми бачили...

— Така, як і можна було очікувати. Якщо мені не зраджує пам'ять, там було написано: «Послані зернятка А., В., С.» — тобто їм послали попередження. Потім послідовно йдуть записи, що А і В забралися, тобто покинули країну, і що С навідали. Боюся, це кепсько скінчилося для С. Гадаю, лікарю, нам вдасться пролити певне світло на цю темну справу. Однак єдиний порятунок для молодого Опеншоу — діяти так, як я йому порадив. Сьогодні нічого більше ми не можемо ні сказати, ні зробити... Передайте мені мою скрипку, і спробуємо на півгодини забути про огидну погоду та ще огидніші вчинки людей.

До ранку буря вщухла, і сонце тьмяно світило крізь туманну завісу, що нависла над Лондоном. Шерлок Голмс уже снідав, коли я спустився вниз.

— Даруйте, що почав без вас, — вибачився він. — Передбачаю, що мені доведеться добряче попрацювати в справі молодого Опеншоу.

— Що збираєтеся робити далі? — спитав я.

— Це значною мірою залежить від результатів моїх початкових розслідувань. Можливо, мені доведеться ще з'їздити до Горшема.

— Ви ж не збираєтеся їхати туди насамперед?

— Ні, я почну із Сіті. Подзвоніть, і служниця принесе нам кави.

В очікуванні кави я взяв зі столу газету та почав її швидко переглядати. І побачив заголовок, від якого у мене захололо серце.

— Голмс, — вигукнув я, — ви спізналися!

— А-а! — сказав він, відставляючи горнятко. — Я боявся, що так буде. Як це сталося? — детектив говорив спокійно, але я бачив, що він дуже розхвилювався.

Я помітив ім'я Опеншоу та заголовок: «Трагедія біля мосту Ватерлоо». Ось що було написано нижче:

«Вчора між дев'ятою та десятою вечора констебль Кук, котрий чергував біля мосту Ватерлоо, почув крики про допомогу та сплеск води. Однак ніч була дуже темною, лютувала буря, тому, незважаючи на відчайдушні спроби кількох перехожих, виявилось неможливим врятувати потопельника. Дали сигнал тривоги, і за допомогою річкової поліції тіло вдалося знайти. Це був молодий джентльмен, ім'я котрого, як з'ясува-

лося по конверту, знайденому в його кишені, Джон Опеншоу, і проживав він біля Горшема. Припускають, що поспішав на останній потяг, який відходив зі станції Ватерлоо, і що в поспіху в суцільній темряві збився з дороги та ступив через край однієї з маленьких пристаней річкового пароплавства. На тілі слідів насильства виявлено не було, і не може бути сумнівів у тому, що покійний став жертвою нещасного випадку. Це має змусити владу звернути увагу на стан річкових пристаней».

Кілька хвилин ми сиділи, немов води в рота набрали. Я ніколи не бачив Голмса таким пригніченим.

— Це завдає удару по моєму самолюбству, — зауважив він нарешті. — Безперечно, самолюбство — дріб'язкове почуття, але з цим нічого не вдієш. Тепер це стає для мене вже особистою справою, і якщо Бог пошле мені здоров'я, я спіймаю всю банду. Він прийшов до мене за допомогою, а я послав його на смерть!

Детектив схопився з крісла, почав міряти кроками кімнату, паленіючи рум'янцем на блідому обличчі, нервово стискаючи та розтискаючи свої довгі, тонкі пальці.

— Хитрі чортяки! — вигукнув він нарешті. — Як їм вдалося заманити його туди, вниз, до річки? Набережна ж не по дорозі до станції. На мосту, звісно, навіть такої ночі було занадто людно. Ну, Ватсоне, побачимо, хто все ж таки переможе. Зараз я піду...

— У поліцію?

— Ні, я сам буду поліцією. Сплету павутину, і нехай тоді поліція ловить у неї мух, але не раніше.

Весь день я був зайнятий своєю медичною практикою та повернувся на Бейкер-стрит аж пізно ввечері. Шерлок ще не

приходив. Була майже десята година, коли він увійшов, блідий і втомлений. Підійшов до буфету й, відщипнувши кусень хліба, почав його жадібно жувати, запиваючи великими ковтками води.

— Зголодніли? — видихнув я.

— Вмираю від голоду. Зовсім забув поїсти. З ранкового сніданку в мене й ріски не було в роті.

— Зовсім нічого?

— Ні крихти. Не мав коли про таке думати.

— Маєте успіхи?

— Аякже.

— Знайшли ключ?

— Маю їх у руках. Молодий Опеншоу недовго залишиться без помсти. Знаєте, Ватсоне, ми поставимо на них їхнє власне диявольське тавро! Хіба це погано придумано?

— Що хочете цим сказати?

Він узяв із буфету апельсин, розділив його на часточки та вичавив на стіл зернятка. З них узяв п'ять і поклав у конверт. На внутрішньому боці конверта написав: «Ш. Г. за Д. О.». Потім запечатав конверт та адресував його *«Капітану Джеймсу Келгуну, вітрильник «Самотня зірка». Саванна, Джорджія»*.

— Лист чекатиме на Келгуна, коли той увійде в порт, — хихотів Голмс. — Це забезпечить йому безсонну ніч. Я впевнений, що він вважатиме лист провісником тієї ж долі, яка спіткала Опеншоу.

— А хто цей капітан Келгун?

— Ватажок усієї зграї. Я доберуся й до інших, але він буде першим.

— Як ви його виявили?

Він дістав із кишені великий аркуш паперу, суцільно списаний датами й іменами.

— Я провів весь день над Ллойдівськими журналами та зв'язками старих паперів, простежуючи долю кожного корабля, який прибував у Пондішеррі в січні та лютому 1883 року. За ці місяці було зазначено тридцять шість кораблів великої водотоннажності, з них один, «Самотня зірка», відразу привернув мою увагу, оскільки місцем відправлення був вказаний Лондон, а «Самотня зірка» — це інша назва одного зі штатів Америки.

— Здається, Техасу.

— Я не був у цьому впевнений, не впевнений і зараз. Але знав, що цей кораблик має бути американського походження.

— І що ж?

— Переглянув записи прибуття та відбуття кораблів у Данді, і, коли виявив, що вітрильник «Самотня зірка» був там у січні 1885 року, мої підозри перейшли в упевненість. Тоді порозпитував про кораблі, які перебувають зараз у Лондонському порту.

— А далі?

— «Самотня зірка» прибула сюди минулого тижня. Я спустився до доків Альберта та дізнався, що сьогодні вранці з ранковим припливом «Самотня зірка» пішла вниз річкою, щоб повернутися до Саванни. Я телеграфував до Грейвсенда й дізнався, що «Самотня зірка» пройшла там нещодавно, й оскільки вітер зараз східний, то не сумніваюся, що вона вже минула Гудвінс і перебуває неподалік від острова Вайт.

— Що ж ви тепер зробите?

— О, Келгун тепер у моїх руках! Він і два матроси, як я дізнався, — єдині американці на кораблі. Всі інші — фіни та

німці. Знаю також, що минулу ніч усі троє провели не на борту. Це мені повідомив вантажник, котрий працював при завантаженні «Самотньої зірки». Перш ніж вітрильник досягне Савани, поштовий пароплав доправить мого листа, а телеграф повідомить поліцію в Савані, що ці три джентльмени вкрай потрібні тут у зв'язку зі звинуваченням їх у вбивстві.

Однак навіть у найкращих людських планах завжди з'являється якась тріщина, і вбивцям Джона Опеншоу не вдалося отримати зернятка, які вказали б їм, що інша людина, така сама хитра та рішуча, як і вони, натрапила на їхній слід.

Того року рівноденні шторми були дуже тривалі та жорстокі. Ми довго чекали зі Саванни звістки про «Самотню зірку», але так і не дочекалися. Нарешті дізналися, що десь далеко, в Атлантиці, бачили розбиту корму корабля, залиту хвилею; на ній були вирізані літери С. З. Це все, що нам вдалося дізнатися про долю цього вітрильника.

ПРИГОДА ЗІ САМОТНЬОЮ ВЕЛОСИПЕДИСТКОЮ

У 1894–1901 роках Шерлок Голмс працював дуже напружено. Мабуть, жодне серйозне розслідування за ці вісім років не оминуло його порад. Приватні слідства, в яких він відіграв значну роль, обчислюються сотнями, причому багато з них виявилися напрочуд заплутаними та незвичайними. Який підсумок цього періоду часу? Безліч блискучих перемог і кілька, на жаль, неодмінних невдач. Оскільки я зберіг якнайдокладніші нотатки про всі справи й часто сам брав у них участь, мені, звісно, важко вирішити, що ж найбільше гідне опублікування. Притримуватимуся свого старого правила: віддавати перевагу тим випадкам, які цікаві не з точки зору жахливості злочину, а з точки зору тонкощів і драматичної несподіванки розкриття. Ось чому мені хотілося б описати справу міс Вайолет Сміт, самотньої велосипедистки з Чарлінгтона, і вельми цікаве розслідування, яке обірвалося несподіваною трагедією. Я б не сказав, що ця справа занадто яскраво ілюструвала дивовижний дар, який здобув моєму приятелю заслужену славу. Однак є в ній певні особливості, завдяки яким вона займає визначне місце в хроніці злочинів, з яких я черпаю матеріал для моїх правдивих нарисів.

Ось нотатник 1895 року. Зафіксовано, що вперше ми побачили міс Вайолет Сміт у суботу 23 квітня. Пригадую, що її візит був дуже небажаний для Голмса, бо його цілком поглинула одна складна та загадкова справа — переслідування, якого зазнав Джон Вінсент Гартен, відомий тютюновий магнат-мільйонер. Голмс найбільше любив точну, поглиблену та зосереджену роботу думки і терпіти не міг, коли його відволікали від цікавої справи. Але треба було мати виняткову черствість, аби відмовитися вислухати молоду вродливу жінку, високу, струнку та горду, як королева, котра прийшла до нас на Бейкер-стрит пізно ввечері, благаючи про допомогу. Голмс запевняв, що не має часу, але це було марно, бо молода леді, мабуть, твердо вирішила, що не піде, поки Голмс її не вислухає, і вигнати її можна було хіба що силою. Шерлок змирився і, втомлено всміхаючись, запропонував чарівній відвідувачці сісти та розповісти, що ж її так стривожило.

— Вже, певна річ, не здоров'я! — резюмував детектив, окинувши її швидким проникливим поглядом. — У такої завзятої велосипедисти поганого здоров'я й бути не може!

Та глянула на свої ноги: справді, край черевика був трохи стертий від постійного зіткнення з педаллю велосипеда.

— Авжеж, я багато їжджу на велосипеді, містере Голмс, і це має прямий стосунок до мети мого візиту.

Голмс підійшов до гості й узяв її за руку (наша відвідувачка не носила рукавичок). Почав розглядати її руку так уважно та безпристрасно, як учений роздивляється рідкісного представника тваринного або рослинного світу.

— Ви, сподіваюся, пробачите мені. Такий уже маю фах, — сказав він, опускаючи руку гості. — Я мало не по-

милився: вирішив було, що ви друкарка. Але, певна річ, ви займаєтеся музикою. Ватсоне, зверніть увагу на сплющені подушечки пальців. Характерно як для піаніста, так і для друкарки. Але у вашому обличчі спостерігаю натхнення, — Шерлок м'яким рухом обернув її обличчя до світла. — Друкаркам воно невластиве. Сумнівів немає, наша гостя займається музикою.

— Аякже, містере Голмс, я вчителька музики.

— І живете за містом, судячи з кольору обличчя.

— Ви не помилилися. Близько Фарнема на кордоні з Сурреєм.

— Чудове місце. У нас із ним пов'язано багато спогадів. Пригадуєте, Ватсоне, чим ми займалися там із Арчибальдом Стенфордом, котрий фальшував документи? Ну, гаразд. Розкажіть нам, міс Вайолет, що ж із вами сталося неподалік від Фарнема на кордоні з графством Суррей?

Молода жінка дуже чітко й точно виклала свою вельми дивну пригоду.

— Мій покійний батько, містере Голмс, Джеймс Сміт був диригентом оркестру в одному театрі. Коли він помер, у нас із мамою не виявилось жодної близької людини, крім мого дядька, Ральфа Сміта. Але він поїхав до Африки двадцять п'ять років тому, і ми нічого про нього досі не знаємо. Після смерті батька ми залишилися зовсім без грошей. І ось нам якось повідомили, що в «Таймс» надрукували оголошення про те, що нас хтось шукає. Можете легко уявити собі наше хвилювання. Ми вирішили, що хтось залишив нам спадщину, і відразу подалися до юриста, ім'я якого було зазначене в оголошенні. У правника нам відрекомендували двох джентль-

менів, містера Каррузерса та містера Вудлі, що повернулися додому з Південної Африки. Ці джентльмени заявили нам, що дядько був їхнім приятелем і що він помер у злиднях кілька місяців тому в Йоганнесбурзі. Вмираючи, дядько попросив їх знайти нас і допомогти нам, якщо виникне потреба. Нам здалося дивним, що дядько Ральф, котрий нас навіть знати не хотів, коли був живий, раптом, вмираючи, виявив таку турботу. Однак містер Каррузерс пояснив, що дядько дізнався про смерть брата лише перед самою своєю смертю й дуже турбувався про нашу долю.

— Даруйте, — сказав Голмс, — а коли відбулася ця бесіда?

— У грудні минулого року, чотири місяці тому.

— Прошу, продовжуйте.

— Цей містер Вудлі відразу ж викликав у мене огиду. Він стріляв у мене очима — вульгарний чоловік із одутлим обличчям, рудими вусами та прилизаним чубом. Він мені здався мерзенним, і я була впевнена, що Сиріл не схвалив би таке знайомство.

— Його ім'я Сиріл? — всміхнувся Шерлок.

Молода відвідувачка засміялася й почервоніла.

— Атож, містере Голмс, його ім'я Сиріл Мортон. Він інженер-електрик, і, сподіваюся, ми візьмемо шлюб наприкінці літа. Господи, але як так вийшло, що я про нього згадала? А лише ж хотіла сказати, що цей містер Вудлі здався мені огидним, а містер Каррузерс, котрий був набагато старшим, справляв швидше приємне враження. Темноволосий. Колір обличчя жовтуватий, нездоровий. Чисто поголений. У нього хороші манери та приємна посмішка. Він майже весь час мовчав, спитав лише, які кошти залишилися після смерті батька, і,

дізнавшись, що ми бідуємо, запропонував, щоб я вчила музиці його єдину доньку, якій десять років. Я відповіла, що мені не хотілося б залишати мати саму, але він сказав, що на суботу та неділю я зможу їздити додому. Він платитиме мені сто гіней на рік — певна річ, добрі гроші. Зрештою, я погодилася й подалася жити в Чилтерн-Грейндж, за шість миль від Фарнема. Містер Каррузерс був удівець, господарство вела економка, дуже поважна жіночка похилого віку — місіс Діксон. Дівчинка була просто чудо. Одним словом, все складалося якнайкраще. Сам містер Каррузерс був дуже чемний, любив музику, відтак вечори минали дуже приємно. А щосуботи я їздила додому до міста.

Першою хмаркою, що затъмарила моє життя, був приїзд містера Вудлі, того самого чоловіка з рудими вусами. Він приїхав на тиждень, але цей тиждень видався мені довшим, ніж три місяці! Це був жадливий чоловік, до всіх чіплявся й усіх тиранив, але найгіршим було його ставлення до мене. Він залицявся до мене напрочуд наполегливо, дуже вульгарно, без угаву хизувався своїм багатством, повторював, що якби я вийшла за нього заміж, то мала б найкращі діаманти в Лондоні, і нарешті, коли я заявила йому, що не бажаю мати з ним нічого спільного, він обійняв мене, незважаючи на мій опір, і запевнив, що не відпустить, поки я його не поцілую. Він був дужий, і я не змогла вирватися з його обіймів. На щастя, тут увійшов містер Каррузерс і буквально відтягнув його від мене, після чого нахаба накинувся на господаря будинку, збив його з ніг і вдарив в обличчя. На цьому перебування містера Вудлі в будинку як гостя скінчилося. Містер Каррузерс вибачився переді мною наступного дня та запевнив, що я більше ніколи

не зазнаю такого приниження, — він про це подбає. Справді, містер Вудлі з того часу зник.

Тепер, містере Голмс, переходжу до події, яка спонукала мене звернутися до вас за порадою. Щосуботи я їжджу на станцію Фарнем велосипедом, аби встигнути на потяг о 12.22. Дорога від Чилтерн-Грейндж до станції безлюдна, особливо вона безлюдна там, де з одного боку розлігся Чарлінгтонський пустир, а з іншого — ліси навколо Чарлінгтон-холу. Ця ділянка дороги тягнеться більше милі, і важко собі уявити пустельнішу місцевість. Рідко коли зустрінеш фіру або самотнього селянина. І так аж до самого Круксбері-гілл, де дорога виходить на шосе. Проїжджаючи цією місциною два тижні тому, я випадково озирнулася й побачила велосипедиста на відстані приблизно двохсот ярдів від мене. Це був чоловік середнього віку, і я помітила в нього коротку чорну борідку. Потім я озирнулася знову, але велосипедист зник, тож я про нього й забула. Уявіть собі моє здивування, містере Голмс, коли, повертаючись назад у понеділок, я помітила того самого велосипедиста в тому самому місці. Моє здивування посилювалося, коли та сама історія точно повторилася й наступної суботи, а потім і в понеділок. Велосипедист весь час тримався на певній відстані від мене, і я ніяк не могла б назвати його поведінку настирливою. І все ж у цьому було щось дивне та неприємне. Я розповіла все містерові Каррузерсу, він стривожився й сказав, що замовив коня та легкий ресорний візок, тому я більше не буду їздити сама цією безлюдною дорогою.

Коня разом з возом нам обіцяли доставити цього тижня, але чомусь не спромоглися, і сьогодні вранці мені довелося знову їхати самій велосипедом до станції. Коли підїжджала

до Чарлінгтонського пустиря, то озирнулася — знову той самий велосипедист. Він продовжував триматися від мене на відстані, і я не могла розгледіти його обличчя, але одне безсумнівне: я його не знаю. На ньому був темний костюм, на голові кепка. Що стосується рис його обличчя, то я чітко бачила лише чорну бороду. Чомусь сьогодні я не була налякана. Мене охопила цікавість: хто він і що йому від мене потрібно. Я скинула швидкість, він зробив те саме. Я зупинилася, зупинився й він. Ну, гаразд! Там, де дорога круто завертає, я хутко промчала поворот, а потім різко зупинилася й вирішила зачекати. Я гадала, що він вилетить з-за повороту й проскочить повз мене, не встигнувши зупинитися. Але ж де там! Він так і не з'явився. Я сіла на велосипед і поїхала назад. Ось і поворот, за ним видніється добра миля дороги, але велосипедист зник. Але ж дорога ніде не відгалужується! Куди ж він зник?

Тут Голмс усміхнувся та задоволено потер руки.

— Авжеж, випадок своєрідний, що й казати, — видихнув він. — Чи не могли б ви повідомити, скільки часу минуло з того моменту, як ви проїхали поворот, і до того, як побачили, що на дорозі порожньо?

— Не більше двох-трьох хвилин.

— Отже, він не міг встигнути за цей час ні сховатися, просуваючись назад дорогою, ні завернути, бо жодних відгалужень у дороги немає.

— Навіть одного.

— Тоді він звернув на якусь стежку ліворуч або праворуч.

— Тільки не на пустирі. Я б його побачила.

— За допомогою методу виключення маємо зробити висновок, що велосипедист поїхав у бік садиби Чарлінгтон-хол,

яка стоїть, якщо не помиляюся, неподалік від дороги. Що ще можете сказати?

— Нічого, містере Голмс, крім того, що це дуже мене схвилювало, і я збагнула, що не заспокоюся, доки не знайду вас і не попрошу щось порадити.

Якийсь час Голмс мовчав.

— А де працює той джентльмен, із котрим ви заручені? — нарешті озвався він.

— У компанії «Мідленд електрик», у Ковентрі.

— Чи міг би він несподівано навідати вас, не повідомивши попередньо про свій візит?

— Що ви, містере Голмс! Ніколи в житті. Я достатньо добре його знаю!

— У вас є інші шанувальники?

— Було кілька до того, як я познайомилася з Сирілом.

— А пізніше?

— Потім цей жажливий Вудлі, якщо, ясна річ, можна назвати його шанувальником?

— А ще хтось?

Наша чарівна відвідувачка була, мабуть, дещо збентежена.

— То хто ж? — не здавався Шерлок.

— Не знаю, можливо, це моя бурхлива уява, але іноді мені здається, що містер Каррузерс, у котрого я працюю, не зовсім до мене... байдужий. Адже ми стільки часу буваємо разом! Я йому акомпаную вечорами. Він ніколи й словом не обмовився ні про що. Справжній джентльмен. Але ви ж знаєте, що будь-яка дівчина здогадується про такі речі навіть без слів.

— Гм, — насупився Голмс. — Чим він заробляє на життя?

— Він заможний чоловік.

— Він не тримає коней?

— Ні, хоча й цілком забезпечений. Разів зо два або тричі на тиждень він вирушає до міста. Його цікавлять акції південно-африканських золотих копалень.

— Я попрошу, міс Сміт, повідомляти мені про всі подальші події. Я зараз дуже зайнятий, але знайду час, щоб порозпитувати про те, що стосується вашої справи. А поки що, будь ласка, не вдавайтеся до якихось кроків без мого відома. До побачення, і сподіваюся, що ми почуємо від вас хороші новини.

Відвідувачка пішла.

— Що ж, це природно, що в такої дівчини є шанувальники, — промовив Голмс, пихкаючи люлькою. — Йі один із них вирішив її переслідувати велосипедом на безлюдній дорозі. Мабуть, її таємний залицяльник. Але, між іншим, Ватсоне, у цій справі є й цікаві деталі, що схиляють до роздумів.

— Хочете сказати: дивно, що цей шанувальник з'являється лише на одній ділянці дороги.

— Вгадали. Насамперед треба з'ясувати, хто живе в Чарлінгтон-холі. Потім варто дізнатися, що пов'язує Каррузерса та Вудлі, оскільки ясно, що вони зовсім різні люди. Чому обое почали з таким завзяттям шукати родичів Ральфа Сміта? Ще одна неясність: що це за дивний господар, котрий платить гувернантці платню вдвічі вищу за середню, та водночас не тримає коней, хоча живе за шість миль від станції? Так, Ватсоне, все це дивно, дуже дивно.

— Поїдете туди?

— Ні, любий Ватсоне. Поїдете ви. Зрештою, можливо, це якась дріб'язкова інтрижка, і я не можу заради неї припинити важливе розслідування. У понеділок рано вранці їдьте до Фар-

нема, сховайтеся неподалік від Чарлінгтон-холу, спостерігайте та дійте на власний розсуд. Потім маєте дізнатися, хто живе в тому Чарлінгтон-холі, повернутися та розповісти мені все, про що дізналися. А тепер, Ватсоне, більше жодного слова про цю справу, поки в нас немає надійних фактів, які б допомогли вирішити це питання.

Від нашої відвідувачки ми дізналися, що потяг, яким вона повертається в понеділок, відходить від Ватерлоо о 9-й годині 50 хвилин. Тому я вирушив із дому дуже рано й виїхав о 9-й годині 13 хвилин. На станції Фарнем мені пояснили, де розташований Чарлінгтон-хол, тож я знайшов його без зусиль. Помилитися було неможливо: з одного боку дороги тягнеться пустир, а з іншого — живий тин зі старих тисів, за яким починається парк із чудовими деревами. Головні ворота парку складені зі замшілого каменю, й обидві колони увінчані позеленілими шляхетними гербами. Крім головного входу, я помітив кілька стежин між тисами. Будинок не було видно з дороги, але все навкруги свідчило про занедбаність і запустіння.

Рівнина була всяяна золотими островами квітучого дреку, який так і палав у променях яскравого весняного сонця. Я сховався за одним із таких острівців так, аби бачити і ворота садиби, і доволі велику ділянку дороги з обидвох боків. На дорозі ж не було ні душі. Потім я побачив велосипедиста. Він їхав у напрямку до станції. Був у чорному костюмі, і я помітив, що має темну бороду. Він досягнув того місця, де починався маєток Чарлінгтон, зістрибнув із велосипеда, пішов, ведучи його до однієї зі стежин, і зник за тисами разом із своїм транспортом.

Минуло чверть години, коли я побачив нашу велосипедистку — вона поверталася зі станції. Порівнявшись із садибою Чарлінгтон, вона озирнулася. Кілька хвилин опісля велосипедист випірнув із своєї схованки, сів на велосипед і подався за нею. Ніде навкруги — від горизонту й аж до виднокраю — не було ні душі; лише дві самотні постаті — витончена дівчина, котра трималася дуже прямо, а на певній відстані від неї, пригнувшись до самого керма, переслідувач-бородань, котрий щось замислив. Юнка озирнулася та скинула швидкість. Він зробив те ж саме. Вона зупинилася, і він зупинився, зберігаючи відстань у двісті ярдів. Її наступний рух був сміливим і несподіваним. Дівчина повернула велосипед і кинулася йому назустріч! Однак він виявив не менше спритності й помчав назад. Потім вона повернула й поїхала собі. Її голова була гордо піднятою, немов вона не бажала більше помічати свого переслідувача. Останній також повернув і поїхав за нею, зберігаючи ту саму дистанцію, і нарешті обидва силуети зникли за поворотом.

Я не покинув свого сховку. І правильно зробив, бо незабаром знову побачив велосипедиста — той повертався назад. Біля воріт садиби завернув і зліз із велосипеда. Впродовж кількох хвилин я все ще міг його бачити: чоловік стояв під деревами, і мені здалося, що він поправляє краватку. Потім він стрибнув на велосипед і поїхав алеєю, що веде до будинку. Я побіг до огорожі. Крізь дерева розгледів старий сірий будинок у стилі Тюдорів, що наїжачився димарями, але оскільки алея сунула крізь густий чагарник, велосипедиста більше видно не було.

У будь-якому разі, мені здалося, що я непогано попрацював, і в чудовому настрої повернувся до Фарнема. Місцевий

агент із продажу нерухомого майна не міг мені нічого розказати про Чарлінгтон-хол і порадив звернутися до відомої фірми на Пел-Мел. Я зайшов туди дорогою додому. Представник фірми виявився самою люб'язністю. «Я хотів би орендувати Чарлінгтон-хол на літо?» «На жаль, це неможливо. Пізно. Будинок здали приблизно місяць тому. Орендаря цього будинку звуть містером Вільямсоном. Вельми поважний літній джентльмен». Солідний представник більше нічого, на жаль, повідомити не зміг, оскільки фірма зберігає ділові операції клієнтів у суворій таємниці.

Увечері Шерлок Голмс дуже уважно вислухав мою розлогу доповідь, але аж ніяк не похвалив мене, на що я, зізнаюся, таки сподівався. Навпаки, його суворе обличчя стало ще похмурішим, коли він коментував те, що я зробив, і те, що мав зробити.

— По-перше, мій любий Ватсоне, ви невдало вибрали пункт для спостереження. Треба було сховатися за огорожею — тоді ви змогли б побачити цікаву нам особу зблизька. Ви ж були від нього за кількасот ярдів і тому можете повідомити навіть менше, ніж міс Сміт. Вона вважає, що не знає велосипедиста. Я ж, навпаки, переконаний, що вона з ним знайома. Інакше навіщо б він намагався триматися від неї якнайдалі? Кажете, що він низько пригнувся над кермом. Це також для того, щоб сховати обличчя! Словом, ви нарobili чимало дурниць. Цей велосипедист зник у будинку, і ви хотіли з'ясувати, хто він. Для цього подалися до лондонського агента з нерухомості!

— А що мені було робити? — я починав гарячкувати.

— Що? Піти до найближчого шинку! Центру всіх місцевих пліток. Там би вам повідомили ім'я будь-якого мешкан-

ця будинку — від господаря до посудомийки. Вільямсон! Це зовсім нічого мені не каже. Якщо він літній чоловік, то не може бути велосипедистом, котрий зумів успішно уникнути погоні цієї молодой, міцной спортсменки. Що нам дала ваша поїздка? Нічого, крім того, що наша відвідувачка сказала нам правду. Та я й не сумнівався в цьому. Як був упевнений і в тому, що між велосипедистом і Чарлінгтон-холлом є зв'язок. Цей маєток орендував якийсь Вільямсон. Що з цього випливає? Анічогісінько. Ну-ну, не хвилюйтеся. До наступної суботи мало що можемо змінити, а наразі я сам дещо розвідаю.

Вранці ми отримали листа від міс Сміт. У ньому вона коротко й точно описувала всі ті події, які я бачив на власні очі. Та була дуже важлива приписка:

«Я впевнена, що ви збережете в таємниці те, що зараз напишу: мій господар зробив мені пропозицію, і перебування в його будинку стало для мене важким. Переконана, що він має глибоке та гідне поваги почуття. Але я заручена з іншим. Він прийняв мою відмову дуже серйозно, але делікатно. І все ж ви можете легко уявити собі, якою напруженою стала атмосфера в оселі».

— Здається, наша чарівна клієнтка потрапила в халепу, — зауважив Голмс, прочитавши листа. — У цій справі більше цікавих особливостей і можливих ускладнень, ніж я думав спочатку. Мабуть, не завадить мені провести один день на лоні природи. Я поїду сьогодні в другій половині дня та перевірю на місці кілька наявних у мене теорій.

День Голмса на лоні природи скінчився несподівано: він повернувся пізно ввечері з розсіченою губою та синцем на

чолі, не кажучи вже про те, що весь його вигляд був такий, що Скотленд-Ярд міг би природно зацікавитися ним самим. Пригоди, які детектив пережив вдень, мабуть, додали йому величезного задоволення, і він реготав від душі, розповідаючи про них.

— Я веду сидяче життя, і трішки розім'ятися на свіжому повітрі дуже корисно, — повідомив детектив. — Ви знайте, що я непогано оволодів старовинним англійським видом спорту — боксом. Це мені дуже допомогло. Інакше все могло б скінчитися дуже кепсько.

Я попросив його розповісти, що ж сталося.

— Я знайшов той паб — пригадуєте, радив вам почати з нього — і натяками задав господареві кілька запитань. Балакучий шинкар розповів мені все, що я хотів. Виявилось, що Вільямсон, сивобородий мешканець Чарлінгтон-холу, живе зовсім сам, якщо не брати, звісно, до уваги слуг. Є чутки, що він був священиком. Однак два випадки, що сталися за час його короткого перебування в цій садибі, здалися мені дивними як для священика, і потім я розпитав у церковному управлінні. Мені відповіли, що такий священик є насправді, але його репутація дуже сумнівна. Господар також розповів мені, що до цього Вільямсона на суботу та неділю з'їжджається весела компанія, особливо виділяється один джентльмен із рудими вусами на ім'я Вудлі — він у Чарлінгтон-холі частий гість. Не встиг він це сказати, як двері відчинилися, й увійшов містер Вудлі власною персоною — він пив пиво в сусідній кімнаті й чув усю нашу розмову. Відтак він одразу накинувся на мене. Хто я такий? Що мені потрібно? Якого біса я ним цікавлюся? І почав лаятися останніми словами. Закінчив цей потік ко-

ротким, але потужним ударом. Я ухилився, але не дуже вдало. Зате наступні кілька хвилин були чудові — Вудлі замахнувся вдруге, але його випередив мій прямий удар лівою. Щодо мене, результат маєте перед очима. Зате містера Вудлі довелося везти додому підводою. Так закінчилася моя прогулянка. Маю зізнатися, що якщо не брати до уваги величезного задоволення, отриманого мною особисто, користь від мого перебування на кордоні з графством Суррей майже така сама, як і від вашої поїздки!

У четвер прийшов ще один лист від нашої клієнтки.

«Вас не здивує, звісно, містере Голмс, — писала вона, — що я покидаю будинок містера Каррузерса. Навіть велика платня не може примирити мене з дискомфортом цієї ситуації. Нам нарешті доставили візок і коня, і якщо раніше безлюдна дорога була небезпечною, то тепер цієї небезпеки більше немає. Я змушена залишити будинок містера Каррузерса не лише тому, що почуваюся з ним ніяково, але й тому, що той мерзотник, про котрого я вам розповідала, містер Вудлі, з'явився знову. У нього завжди була відразлива зовнішність, але тепер він просто страшний. З ним, імовірно, стався нещасний випадок: все обличчя стало розпухлим. Я бачила його у вікно, але, на щастя, не зустрілася з ним. Він довго говорив про щось із містером Каррузерсом, котрого помітно схвилював цією бесідою. Мабуть, Вудлі живе неподалік, бо не ночував у будинку, а вранці я знову його побачила — він продирався крізь кущі. Якби садом вештався дикий звір, то я, чесно кажучи, була б менше налякана. Важко передати словами ту огиду та той страх, які викликає в мені цей чоловік. Як може містер

Каррузерс терпіти його хоча б одну секунду? Втім, усі мої перебування закінчуються цієї суботи».

— Будемо сподіватися, Ватсоне, будемо сподіватися, — спохмурнів Голмс. — Мабуть, сіті дуже складної інтриги плетуться навколо цієї молоді жінки, і наше завдання — простежити за тим, щоб її ніхто не чіпав у суботу. Гадаю, Ватсоне, мені таки доведеться викроїти час і поїхати з вами разом у суботу, інакше наше цікаве, хоча й незакінчене розслідування може виявитися історією із сумним кінцем.

Зізнаюся, що я досі не ставився до цієї справи занадто серйозно. Мені вона здавалася дивною, химерною, але аж ніяк не небезпечною. Нічого не було дивного в тому, що незнайомиць шукав нагоди зустрітися з гарненьким дівчиськом. Як можна вважати його небезпечним, якщо йому бракувало хоробрості навіть наблизитися до неї, і він кинувся навтьоки, коли вона сама спробувала це зробити! Негідник Вудлі був чоловіком іншого штибу, але після того єдиного випадку, про який вона нам розповіла, він залишив юнку в спокої, і коли знову зайшов до Каррузерса, то навіть не зустрівся з нею. Велосипедист був, без сумніву, одним із недільних гостей Чарлінгтон-холу, про які розповідав шинкар. Але хто він такий і чого домагався, залишалося неясним. Я збагнув, що за всіма цими незрозумілими подіями може критися трагедія, лише коли побачив, як Голмс, налаштований дуже серйозно та рішуче, йдучи, сховав до кишені револьвер.

Дощ скінчився, і ранок був чудовий. Наші очі, втомлені від світло-сірих, темно-сірих і жовтувато-сірих тонів Лондона, насолоджувалися фарбами порослого вереском пустиря з острівцями квітучого дроку, що яскраво палав на сонці. Ми йшли

з Голмсом широкою піщаною дорогою, насолоджуючись ранковою свіжістю, веселим щебетанням птахів і запахами весни. Дорога подалася в гору. З гряди Круксбері-гіллу ми побачили старий, похмурий Чарлінгтон-хол. Його димарі найжачилися серед старовинних дубів, однак дерева були молодші, ніж будинок, який вони оточували. Дорога виляса мідною стрічкою між брунатною пусткою та лісом із буянням зелені. Голмс вказав уперед на чорну цятку, що з'явилася вдалині. Візок! Він рухався нам назустріч.

Голмс вигукнув із розчаруванням:

— Я розрахував час так, аби мати в запасі зайвих півгодини! Але якщо це її візок, отже, вона поспішає до більш раннього потяга, і боюся, Ватсоне, що вона проїде повз Чарлінгтон раніше, ніж до нього дістанемося ми.

Дорога пішла донизу, і візок зник із наших очей. Ми кинулися вперед. Я вже засапався — ось що означає сидячий спосіб життя! Голмс, навпаки, перебував у чудовій формі: його підтримував невичерпний запас нервової енергії. Крок його залишався таким самим швидким і пружним. За сотню ярдів від мене детектив раптом зупинився, і я побачив, як він у розпачі махає рукою. Тієї ж миті з-за повороту з'явився порожній візок, коні мчали щодуху, а віжки волочилися по землі.

— Спізналися! — закричав Голмс, коли я підбіг до нього, важко хекаючи. — Треба ж бути таким ідіотом! Не подумати про ще один потяг! Вони викрали її, Ватсоне, викрали! А може, навіть і вбили! Хтозна, що сталося! Встаньте на дорозі, зупиніть коня! Ось так. Швидше у візок! Може, нам ще вдасться виправити наслідки моєї помилки.

Ми застрибнули у візок. Голмс розвернув коней, лягнув батогом, і ми помчали. Відразу ж за поворотом нам відкрилася вся дорога між Чарлінгтон-холлом і пустирем. Я схопив Голмса за руку.

— Це він! — крикнув я, задихаючись від хвилювання.

Самотній велосипедист мчав нам назустріч. Низько схилившись над кермом, він тиснув на педалі, немов на велосипедних перегонах. Раптом підняв голову, побачив нас, загальмував і зістрибнув із велосипеда. Його синьо-чорна борода дивно виділялася на блідому обличчі, а очі палали, як у лихоманці. Він був приголомшений, побачивши нас у візку.

— Гей, — залементував він, — ану, стійте!

Велосипедист перегородив дорогу своїм транспортним засобом.

— Де ви взяли цей візок? Зупиніться, кажу ж я вам! — заволав він, витягаючи револьвер із бокової кишені. — Зупиніться, або, присягаюся небом, застрелю коня!

Голмс кинув віжки мені на коліна та вистрибнув із візка.

— Ви саме той чоловік, кого ми хочемо бачити. Де міс Вайолет Сміт? — Голмс промовляв швидко та чітко.

— Саме це я й хочу у вас спитати. Ви сидите в її візку. Ви маєте знати, де вона.

— Екіпаж мчав порожнім. Ми зупинили коня, сіли всередину й помчали на допомогу дівчині.

— Боже милий! Господи! Що ж робити? — бідкався незнайомиць у розпуці. — Вони схопили її, цей негідник Вудді та бандит-священик. Хутко, швидше, якщо ви справді її приятель! Допоможіть мені, і ми її врятуємо, навіть якщо для цього буде потрібно, щоб мій труп зогнив у Чарлінгтонському лісі!

Із револьвером у руці він побіг, не тямлячись, до стежки між тисами. Голмс кинувся за ним, я за Голмсом, залишивши коня пастися біля дороги.

— Ось де вони пройшли, — повідомив Голмс, вказуючи на сліди ніг уздовж стежки. — Гей, стривайте-но! А що це там у куцах?

Юнак років вісімнадцяти в одежі конюха, із шкіряними мотузками та гетрами, лежав горілиць зі зігнутими колінами, на його голові була глибока рана. Він був непритомний, але живий. Я поглянув на рану й побачив, що кістку не зачепило.

— Це Пітер, конюх! — кричав незнайомиць. — Він її віз! Негідники стягнули його з екіпажа й оглушили. Нехай він лежить. Зараз ми йому допомогти не можемо, але її ще здатні врятувати від гіршої долі, яка тільки може випасти на долю жінки.

Ми помчали стежкою, яка виляса поміж дерев. Коли ми досягнули кущів, що оточували будинок, Голмс зупинився.

— Вони не в будинку. Ось їхні сліди. Вони йдуть ліворуч, до лаврових кущів! Ну, звісно, так і є!

Останні слова він сказав тому, що раптом з-за кущів почувся пронизливий жіночий зойк, сповнений жаху. Потім лемент обірвався, а на найвищій ноті перейшов у хрип.

— Сюди! Сюди! Вони в алеї для гри в кеглі! — верещав незнайомиць, продираючись крізь кущі. — Собаки, боягузливі собаки! За мною, джентльмени! Пізно! Пізно! Присягаюся всіма святими, що запізно!

Кущі несподівано розступилися, і ми опинилися на чарівній галявині. На протилежному їй боці, під покровом можуть

нього дуба, стояли троє людей. Наша клієнтка притулилася до дерева, мабуть, втрачаючи свідомість, її рот був зав'язаний хустиною. Перед нею, розставивши ноги, стояв зухвалий на вигляд юнак із обличчям бульдога та рудими вусами. Однією рукою він вперся в бік, іншою тримав батіг, весь його вигляд демонстрував зневажливий виклик. Між ними перебував літній чоловік із сивою бородою. Поверх його легкого вовняного костюму була накинута сутана. Мабуть, він тільки-но дав шлюб, бо поклав Біблію до кишені якраз у ту мить, коли з'явилися ми. Він весело поплескав негідника-нареченого по плечу, немов вітаючи.

— Вони повінчані! — зміг лише вимовити я.

— Уперед! — закричав наш провідник і помчав через галювину, а Голмс і я кинулися за ним.

Коли ми наблизилися, молода леді, боячись упасти, судомно схопилася за дерево. Колишній священик Вільямсон вклонився нам зі знущальною ввічливістю, а негідник Вудлі пихато ступив уперед. Він реготав у захваті від власної витівки.

— Знімай бороду, Бобе, — сказав він, — я тебе відразу впізнав. Ти та твої друзі примчали якраз вчасно для того, щоб я міг відрекомендувати вам місіс Вудлі.

Відповідь нашого супутника була несподіваною. Він зірвав із себе бороду, вона справді була фальшивою, і з люттю відкинув її геть. Виявилось, що в нього довгасте, чисто поголене обличчя нездорового кольору.

— Авжеж, я Боб Каррузерс, — сказав він, цілячись із револьвера у Вудлі, котрий наставив на нього батіг, яким загрозливо розмахував. — І зроблю все, щоб змити образу, завдану цій дівчині, навіть якщо мене за це повісять. Я сказав тобі,

негіднику, що з тобою буде, якщо не залишиш її в спокої, і, Бог свідок, я дотримаю свого слова!

— Але ти спізнився, жеребчику. Вона моя дружина!

— Не дружина, а вдова!

Пролунав постріл, і я побачив, як на жилеті Вудді раптом виступила та розпливлася кривава пляма. Він закрутився на місці й упав навznak. Смертельна блідість раптом вкрила плямами його огидне обличчя цегляного кольору. Старий Вільямсон, котрий так і не зняв сутани, вибухнув при цьому такою добірною лайкою, якої я ще ніколи не чув, і теж вихопив револьвер, але Голмс його випередив, спрямувавши на нього дуло своєї зброї.

— Годі, — різко вигукнув мій приятель. — Киньте револьвера! Ватсоне, підберіть його. Добре, приставте до його голови. Дякую. А ви, Каррузерсе, віддайте ваш револьвер мені. Досить кровопролиття. Давайте, давайте його сюди!

— Хто ви такий?

— Шерлок Голмс.

— Не може бути!

— Бачу, ви знаєте моє ім'я. Тим краще. Я представляти му офіційну поліцію надалі до її прибуття. Гей, шановний, послухайте! — крикнув він переляканому конюху, котрий з'явився на краю галявини, під деревами. — Ходіть-но сюди. Візьміть ось цю записку й щодуху женіть до Фарнема. — Він написав кілька слів на аркуші зі свого блокнота. — Віддайте це начальнику поліційного відділку. А поки що замість нього буду я.

Тепер цією трагічною сценою керували могутній розум Голмса та його воля, всі інші учасники лише корилися йому.

Вільямсон і Каррузерс занесли пораненого Вудлі в будинок, коли я запропонував руку переляканій дівчині. Пораненого поклали на ліжко, і на прохання Голмса я його оглянув. Я знайшов Голмса в обвішаній старовинними гобеленами їдальні, двоє арештантів сиділи навпроти нього.

— Він буде жити, — заявив я.

— Що? — схопився на ноги Каррузерс. — Я піду нагору та доб'ю його. Ви ж не хочете сказати, що ця дівчина, цей янгол, на все життя залишиться прикутою до цього чудовиська Джека Вудлі?

— Щодо цього можете не турбуватися, — заспокоїв Голмс. — Є принаймні дві причини, через які вона в жодному разі не буде його дружиною. Передусім треба дізнатися про те, чи мав містер Вільямсон право вінчати.

— Я прийняв сан, — озвався старий негідник.

— Якого вас потім позбавили.

— Священик залишиться священиком назавжди.

— Сумніваюся. А як щодо дозволу на укладання шлюбу?

— Маю в кишені.

— У такому разі ви його дістали шахрайським чином. Як би там не було, вінчання з примусу — це не шлюб, а серйозний злочин, у чому ви скоро переконаєтеся. Гадаю, що матимете щонайменше десять років, аби гарненько це обміркувати. Що стосується вас, Каррузерсе, то краще б ви не виймали з кишені цього злощасного револьвера!

— Тепер бачу, що ви маєте рацію, містере Голмс. Але зрозумійте: я кохаю цю дівчину, й уперше дізнався, що означає це почуття. До яких лише не вдавався заходів, щоб уберегти її! І раптом усе пішло шкереберть, і вона опинилася у владі най-

лютішого негідника в Південній Африці, ім'я якого жахає всіх від Кімберлі до Йоганнесбурга. Повірите, містере Голмс? З того часу, як ця дівчина почала в мене працювати, я жодного разу не відпустив її додому саму, бо знав про збіговиська цих негідників. Я щоразу сідав на велосипед і супроводжував її. Певна річ, тримався на певній відстані, та ще й одягав фальшиву бороду, щоб вона мене не впізнала. Міс Сміт така незалежна та горда, що нізащо не залишилася б працювати в мене, якби дізналася, що я всюди її супроводжую.

— Чому ж ви не повідомили її про небезпеку?

— Бо й у цьому випадку вона б мене покинула. Я просто не міг цього зробити. Хоча вона й не кохала мене, для мене було щастям бачити її в своєму обійсті, чути звук її голосу.

— Ось що, — сказав я, — ви називаєте це коханням, містере Каррузерс, а я схиляюся називати це егоїзмом.

— Може, ви й маєте рацію. Але хіба любов і егоїзм не йдуть поряд? Коротко кажучи, я не міг допустити навіть думки, що вона мене покине. Крім цього, плани цих бандитів такі, що їй був потрібен захист. Потім прийшла телеграма, і я збагнув, що тепер вони почнуть діяти.

— Яка телеграма?

Каррузерс витягнув її з кишені.

— Ось вона, — кинув він.

Зміст телеграми був простим і коротким:

«*Старий помер*».

— Гм! — сказав Голмс. — Мені здається, я бачу весь ланцюг подій і розумію чому телеграма відіграла фатальну роль. Але якщо вже ми все одно сидимо та чекаємо, можливо, ви розповісте нам, що знаєте.

Тут старий негідник у сутані вибухнув лайкою.

— Присягаюся всім святим, — заверещав він, — якщо ти донесеш на нас, Бобе Каррузерс, то я зроблю з тобою те, що ти вчинив із Джеком Вудлі! Щодо дівчат можеш по-телячому тшитися, скільки тобі заманеться, це твоя справа. Але якщо продаси своїх друзів цьому фараону в цивільному, станеш останньої собакою, зрозумів?

— Високопреподобний отче, вам немає потреби так хвилюватися, — Голмс закурив. — Усе й так зрозуміло, і якщо я хотів би дізнатися певні деталі, то лише суто з цікавості. Втім, якщо не хочете розповідати, то я сам зроблю це, і тоді ви побачите, як мало ви можете приховати. Насамперед, ви троє — тобто Вільямсон, Каррузерс і Вудлі — приїхали з Південної Африки в сподіванні на...

— Брехня номер один! — залентував священик. — Я побачив їх уперше два місяці тому й ніколи не був в Африці. Відкусіть, містере-зайдо Голмс!

— Авжеж, ми познайомилися лише два місяці тому, — підтвердив Каррузерс.

— Згода, отже, ви двоє приїхали з Африки. Його високопреподобство — вітчизняного розливу. У Південній Африці ви познайомилися з Ральфом Смітом. І мали підстави припускати, що він довго не протягне. Ви дізналися, що його спадок має отримати племінниця. Ну, як, усе правильно?

Каррузерс кивнув, а Вільямсон знову вибухнув прокльонами.

— Дівчина була найближчою родичкою, і ви знали, що дядько не залишив заповіту.

— Він не вмів ні читати, ні писати, — буркнув Каррузерс.

— Отже, ви приїхали сюди удвох і знайшли дівчину. Ви вирішили, що один із вас одружиться з нею, а інший отримає свою частку від прибутку. Роль чоловіка мав зіграти Вудлі. Чому?

— Ми розіграли це в карти ще на пароплаві. Він виграв.

— Розумію. Ви запросили дівчину до себе як гувернантку, щоб Вудлі міг наглядати за нею. Але вона хутко розкусила цього п'яницю та негідника й навідріз відмовилася знати його. А тут ви покохали дівчину, і вже тому вся ця затія мала провалитися. Думка про те, що вона належатиме цьому негідникові, тепер стала нестерпною для вас.

— Нестерпною, Боже милостивий, саме нестерпною!

— Між вами сталася сварка. Розлючений Вудлі покинув ваш будинок і взявся втілювати свій власний план.

— Мені здається, Вільямсоне, що ми не маємо що повідомити цьому джентльменові! — гірко засміявся Каррузерс. — Атож, ми посварилися. Він ударив мене, я й упав. Тепер, у будь-якому разі, я з ним поквитався за це. Потім він зник. Познайомився з цим псевдосвященником. Я дізнався, що вони оселилися в тій садибі край дороги. Я відчував, що вони замислили щось недобре, тому не спускав з неї очей. Іноді я заходив до них, щоб дізнатися про їхні плани. Позавчора Вудлі навідав мене з телеграмою, яка сповістила, що Ральф Сміт віддав Богові душу. Він спитав мене, чи я маю намір брати участь в угоді. Я сказав, що ні. Тоді він спитав, чи згоден я одружитися з нею та віддати йому частку спадщини. Я сказав, що погоджуюся, але вона цього не жадає. Тож він заявив: «Видамо її за тебе заміж, а за тиждень-два її настрій зміниться». Я сказав, що не хочу нічого робити силою. Він почав лаятися, як остан-

ній негідник, хоча, втім, він таким і є. Заявив, що неодмінно досягне свого, і пішов. Цієї суботи вона їхала від мене. Я дістав екіпаж, аби відвезти її на станцію, але однаково непокоївся, і поїхав за нею велосипедом. Але дівчина вже відїхала далеченько, і коли я наздогнав візок, було вже пізно. Я це збагнув, коли в транспорті замість неї побачив вас.

Голмс піднявся й кинув недопалок у камін.

— Я виявився таким йолопом, Ватсоне! — зауважив він. — Ви ж мені сказали, що велосипедист поправляв краватку, — пам'ятаєте, коли він йшов доріжкою до будинку. Одного цього було досить, щоб розплутати всю цю історію. У будь-якому разі ми можемо привітати себе з дуже цікавою, можна сказати, унікальною справою. Бачу, що троє полісменів ідуть доріжкою до будинку, і радий, що молодий конюх бадьоро слідує за ними. Таким чином, цілком можливо, що ні він, ні наш вельми цікавий наречений не виявляться жертвами сьогоднішніх пригод. Гадаю, Ватсоне, зараз вам варто звернути свою професійну увагу на міс Сміт. Якщо вона вже оговталася, то ми із задоволенням відпровадимо її додому до матері. Якщо ж вона ще не зовсім отямилася, повідомте їй, що ми збираємося надіслати телеграму молодому електрику до Мідленда. Це буде найкращими ліками. Що стосується вас, Каррузерсе, то вважаю, що ви цілком заслужили прощення за вашу колишню участь у цій змові. Ось, сер, моя візитівка, і якщо мої свідчення зможуть допомогти вам під час суду, я до ваших послуг.

Читач, можливо, зауважив, що мені часто буває важко завершити свої нариси належним чином і повідомити ті остаточні подробиці, які можуть його цікавити, — такою напруженою

та бурхливою була наша з Голмсом діяльність. Кожна справа була хіба передмовою до наступної, і як тільки чергова п'єса закінчувалася, її дійові особи випадали з нашого поля зору, бо ми були занадто зайняті, щоб цікавитися їхніми долями. Однак у моїх чернетках є коротенька приписка, що стосується цієї справи. У ній сказано, що міс Вайолет Сміт справді успадкувала значні статки, а зараз заміжня за Сирілом Муртоном, старшим партнером фірми «Муртон і Кеннеді», відомих інженерів-електриків із Вестмінстера. Вільямс і Вудлі постали перед судом за звинуваченням у тому, що насильно відвезли міс Сміт і влаштували ритуал вінчання: Вільямсон був засуджений до семи років, Вудлі — до десяти. Про долю Каррузерса в приписці нічого не сказано, але я впевнений, що до його пострілу з револьвера суд поставився з великою поблажливістю, оскільки Вудлі мав репутацію небезпечного негідника, і кілька місяців в'язниці цілком задовольнили правосуддя.

СПІЛКА РУДИХ

Це сталося восени минулого року. У Шерлока Голмса сидів якийсь літній джентльмен, дуже повний, вогняно-рудий. Я хотів було увійти, але побачив, що вони обоє захопилися бесідою, і поквапився забратися. Однак Голмс затягнув мене до кімнати та зачинив за мною двері.

— Ви прийшли дуже вчасно, мій любий Ватсоне, — привітався він.

— Я боявся вам завадити. Мені здалося, що ви маєте справу.

— Авжеж маю, і навіть дуже цікаву.

— Може, я краще зачекаю в сусідній кімнаті?

— Ні-ні... Містере Вілсон, — сказав детектив, звертаючись до товстуна, — цей джентльмен неодноразово люб'язно допомагав мені в багатьох найбільш вдалих розслідуваннях. Не сумніваюся, що й у вашій справі він буде мені дуже корисний.

Гладун підвівся з крісла та кивнув, а його маленькі оченята, що заплили жиром, допитливо оглянули мене.

— Сідайте сюди, на диван, — запропонував Голмс.

Він опустився в крісло і, як завжди у хвилини задуми, з'єднав подушечки пальців обох рук до купи.

— Я знаю, мій любий Ватсоне, — зазначив він, — що ви поділяєте мій потяг до всього незвичайного, усього, що порушує наше одноманітне буття. Якби ви не мали цього прагнення до незвичайних подій, то не нотували б мої скромні пригоди із таким ентузіазмом... До того ж маю щиро зауважити, що деякі з ваших оповідок дещо прикрашають мою діяльність.

— Зайва скромність, ваші пригоди завжди здавалися мені дуже цікавими, — заперечив я.

— Не далі, як учора, пригадую, що казав вам, що найсміливіша фантазія неспроможна уявити собі таких незвичайних і дивовижних випадків, які зустрічаються в буденному житті.

— Я тоді ж відповів вам, що дозволяю собі сумніватися в правильності вашої думки.

— Однак, докторе, вам доведеться визнати, що я маю рацію, бо інакше я б закидав вас стількома дивовижними фактами, що ви були б змушені погодитися зі мною. Ось хоча б історія, яку мені зараз розповів містер Джабез Вілсон. Обставини, в яких вона сталася, цілком пересічні та буденні, однак мені здається, що за все своє життя я не чув кращої історії... Будь ласка, містере Вілсон, повторіть свою розповідь. Прошу вас про це не лише тому, щоб мій приятель, доктор Ватсон, вислухав її від початку до кінця, але й для того, щоб мені самому не втратити навіть найменшої дрібниці. Звісно, коли мені починають розповідати про якийсь випадок, тисячі подібних історій вириваються у моїй пам'яті. Але цього разу змушений визнати, що нічого схожого я ніколи не чув.

Гладкий клієнт із певною пихою випнув груди, витягнув із кишені плаща брудну, зім'яту газету та розклав її на своїх колінах. Поки він, витягнувши шию, пробігав очима стовпчики оголошень, я уважно розглядав його та намагався, наслідуючи манеру Шерлока, вгадати за одягом і зовнішнім виглядом, що це за людина.

На жаль, мої спостереження не дали майже ніяких результатів. Одразу можна було помітити, що наш відвідувач — звичайнісінький крамар, самовдоволений, товстий і повільний. Його штани були мішкуваті, сірі, у клітинку. Його не дуже охайний темний сюртук був розстебнутий, а на темній жилетці виднівся масивний мідний ланцюг, на якому замість брелока бовтався просвердлений наскрізь квадратний шматочок якогось металу. Заношений циліндр і вицвілий коричневий плащ зі зморщеним оксамитовим коміром лежали кинуті на кріслі. Коротко кажучи, скільки б я не вдивлявся в цього чоловіка, не зміг побачити нічого вартого уваги, крім вогняно-рудого волосся. Було ясно, що він вкрай здивований якоюсь неприємною подією.

Мої погляди не уникли проникливих очей Шерлока Голмса.

— Певна річ, будь-кому ясно, — усміхнувся він, — що наш гість колись займався фізичною працею, нюхає тютюн, що він франкмасон, який був у Китаї і що впродовж останніх місяців йому доводилося багато писати. Крім цих очевидних фактів, я не міг більше нічого вгадати.

Містер Джабез Вілсон випростався в кріслі і, не відриваючи вказівного пальця від часопису, витріщився на мого приятеля.

— Яким чином, містере Голмс, ви змогли все це дізнатися? — поцікавився він. — Звідки знаєте, наприклад, що я займався фізичною працею? Я й справді почав свою кар'єру корабельним теслею.

— Ваші руки розповіли мені про це, мій любий сер. Ваша права рука більша за ліву. Ви працювали нею більше, тому м'язи на ній розвинені краще.

— А нюхання тютюну? А франкмасонство?

— Про франкмасонство здогадатися неважко, адже ви, всупереч суворому статуту свого ордену, носите шпильку для краватки із зображенням дуги та кола.

— Отакої! Я й забув про неї... Але як ви здогадалися, що мені доводилося багато писати?

— Про що ж ще можуть свідчити ваш лискучий правий рукав і витерта матерія на лівому рукаві біля ліктя!

— А Китай?

— Лише в Китаї могла бути витатуйована рибка, що прикрашає ваше праве зап'ястя. Я вивчав татуювання, і мені доводилося навіть писати про них наукові статті. Звичай фарбувати риб'ячу луску в ніжно-рожевий колір притаманний лише Китаю. Побачивши китайську монетку на ланцюжку вашого годинника, я остаточно переконався, що ви були в Піднебесній.

Містер Джабез Вілсон голосно зареготав.

— Он воно що! — сказав він. — Я спочатку подумав, що ви хтозна якими хитрими методами відгадуєте, а, виявляється, це так просто.

— Гадаю, Ватсоне, — звернувся до мене Голмс, — що я помилився, коли пояснив, яким чином дійшов до своїх висновків.

Як ви знаєте, *Omne ignotum pro magnifico*^{*}, і моїй скромній славі загрожує крах, якщо буду такий відвертий... Ви знайшли оголошення, містере Вілсон?

— Знайшов, — підтвердив той, тримаючи товстий червоний палець у центрі газетного стовпчика. — Ось воно. З цього все й почалося. Прочитайте самі, сер.

Я взяв газету й прочитав:

«Спілка рудих на виконання заповіту покійного Єзекії Гонкінса з Лебанона, Пенсільванія (США), відкриває нову вакансію для члена спілки. Пропонується платня чотири фунти стерлінгів на тиждень за суто номінальну роботу. Кожен рудий, не молодший двадцяти одного року, котрий перебуває при здоровому глузді та тверезій пам'яті, може виявитися придатним для цієї роботи. Звертатися особисто до Дункана Росса в понеділок, об одинадцятій годині, в офіс спілки на Фліт-стріт, Попс-корт, 7».

— Що, чорт забирай, це може означати? — вигукнув я, двічі прочитавши надзвичайне оголошення.

Голмс безгучно засміявся й увесь якось зіщулився в кріслі, а це слугувало безпомилковою ознакою, що він дуже задоволений.

— Чи не занадто пересічне оголошення, як гадаєте? — спитав він. — Ну, містере Вілсон, продовжуйте свою оповідку та розкажіть нам про себе, свій дім і про те, яку роль зіграло це оголошення у вашому житті. А ви, докторе, запишіть, будь ласка, що це за газета та її дату.

---

^{*} *Omne ignotum pro magnifico* (лат.) — усе невідоме показують величним.

— «Морнінг кронікл». 27 квітня 1890 року. Рівно два місяці тому.

— Дуже добре. Продовжуйте, містере Вілсон.

— Як я вам уже казав, містере Шерлок Голмс, — сказав Джабез Вілсон, витираючи лоб, — у мене є маленька позичкова каса на Кобург-сквер, неподалік від Сіті. Спочатку мої справи йшли не дуже добре, за останні два роки прибутків від неї вистачало хіба на те, щоб сьак-так заробляти на прожиття. Колись я мав двох помічників, але тепер залишився лише один; мені важко було б платити і йому, але він погодився працювати на півставки, щоб мати можливість вивчити мою справу.

— Є ім'я в цього невибагливого юнака? — поцікавився Шерлок Голмс.

— Вінсент Сполдінг, і він уже не юнак. Важко сказати, скільки йому років. Кращого помічника мені не знайти. Я чудово розумію, що він цілком міг би обійтися й без мене та заробляти вдвічі більше. Але, врешті-решт, якщо він задоволений, навіщо ж я вселятиму йому думки, які завдадуть шкоди моїм інтересам?

— Справді, навіщо? Вам, бачу, дуже пощастило: маєте помічника, котрому платите набагато менше, ніж платять за таку ж роботу інші. Не часто зустрічаються такі безкорисливі службовці в наш час.

— О, у мого помічника є свої недоліки! — замахав руками містер Вілсон. — Я ніколи не зустрічав людину, котра б настільки пристрасно захоплювалася фотографією. Клацає апаратом, коли треба працювати, а потім пірнає в льох, як зайча

в нору, і проявляє там свої пластинки. Це його головний недолік. Але в усьому іншому він хороший працівник.

— Сподіваюся, він і досі служить у вас?

— Атож, сер. Він і чотирнадцятирічне дівчисько, яка трохи куховарить і замітає підлогу. Більше нікого не маю, я вдівець, до того ж бездітний. Ми троє живемо дуже скромно, сер, підтримуємо вогонь у багатті та сплачуємо рахунки — ось і всі наші заслуги... Це оголошення вибило нас із рівноваги, — продовжував містер Вілсон. — Сьогодні виповнилося якраз вісім тижнів із того дня, коли Сполдінг увійшов у мій офіс із цією газетою в руці та сказав:

«Хотів би я, містере Вілсон, аби Всевишній створив мене рудим».

«Чому?» — здивувався я.

«Тому, — пояснив він, — що відкрилася нова вакансія в Спілці рудих. Тому, хто її займе, вона дасть добре заробити. Там, схоже, більше вакансій, ніж кандидатів, і виконавці заповіту ламають собі голову, не знаючи, що робити з грішми. Якби моє волосся було здатне змінити свій колір, я неодмінно скористався б цією вигідною пропозицією».

«А що це за Спілка рудих?» — зацікавився я.

Бачите, містере Голмс, я зазвичай сиджу вдома, й оскільки мені не доводиться бігати за клієнтами, бо вони самі приходять до мене, то іноді я цілими тижнями не виходжу надвір. Ось чому мало знаю про те, що відбувається у світі, і завжди радий почути щось новеньке...

«Невже ви ніколи не чули про Спілку рудих?» — широко вирачив очі Сполдінг.

«Ніколи».

«Це дуже дивно, адже ви один із тих, що має право зайняти вакансію».

«А багато можна заробити?» — перепитав я.

«Близько двохсот фунтів стерлінгів на рік максимум, але робота дрібна й до того ж така, що не заважає людині займатися якоюсь іншою справою».

«Розкажіть мені все, що знаєте про цю спілку», — попросив я.

«Як ви самі бачите, — розповідав Сполдінг, показуючи мені оголошення, — у Спілці рудих є вакансія, а ось і адреса, за якою можна звернутися за довідкою, якщо захочете дізнатися всі подробиці. Наскільки я знаю, цю спілку заснував американський мільйонер Ез Гопкінс, великий дивак. Він сам був вогняно-рудий і співчував усім рудим на світі. Вмираючи, залишив після себе гору грошей і заповів використати їх для полегшення долі тих, у кого волосся яскраво-рудого кольору. Мені казали, що цим щасливцям платять чудову платню, а роботи не вимагають від них майже ніякої».

«Але ж рудих мільйони, — сказав я, — і кожен буде прагнути зайняти це вакантне місце».

«Не так багато, як вам здається, — заперечив він. — Оголошення, як бачите, стосується лише лондонців, причому тільки дорослих. Цей американець народився в Лондоні, прожив тут свою юність і хотів зробити щасливим своє рідне місто. Крім цього, наскільки я чув, у Спілку рудих не має сенсу звертатися тим, у кого волосся світло-руде або темно-руде, — там потрібні люди з волоссям яскравого, сліпучого, вогняно-рудого

кольору. Якщо хочете скористатися цією пропозицією, містере Вілсон, доведеться піти до офісу Спілки рудих. Але чи варто вам відволікатися від ваших головних справ заради кількасот фунтів?..»

Як ви самі можете бачити, джентльмени, у мене справжнє яскраво-руде волосся вогняно-червоного відтінку, і мені здавалося, що, якщо справа дійде до змагання рудих, у мене, мабуть, таки буде шанс зайняти вакансію, що звільнилася. Вінсент Сполдінг як людина, котра добре розуміється на таких справах, міг би мені добряче прислужитися, тому я звелів зачинити віконниці на весь день і попросив його супроводжувати мене до приміщення спілки. Він дуже зрадив, що сьогодні йому не доведеться працювати, і, замкнувши офіс, ми подалися за адресою, вказаною в оголошенні.

Я побачив видовище, містере Голмс, яке мені більше ніколи не доведеться спостерігати! З півночі, із півдня, зі сходу та заходу всі люди, у волоссі котрих був хоча б найменший відтінок рудого кольору, кинулися в Сіті. Вся Фліт-стріт була заповнена рудими, а Попс-корт нагадував візок гендляря, котрий торгує апельсинами. Ніколи не думав, що в Англії є стільки рудих. Тут були всі відтінки рудої барви: солом'яний, лимонний, помаранчевий, цегляний, відтінок ірландських сеттерів, жовчі, глини; але, як і зазначав Сполдінг, голів живого, яскравого, вогняного кольору було дуже небагато. Однак, побачивши таку юрбу, я впав у відчай. Сполдінг не розгубився. Не знаю, як це йому вдалося, але він штовхався й просувався так завзято, що зумів провести мене крізь натовп, і ми опинилися на сходах, що ведуть у приміщення. Сходами рухався подвійний людський потік: одні підіймалися, сповнені приємних надій,

інші ж спускалися в зневірі. Ми протиснулися вперед і незабаром опинилися всередині...

— Надзвичайно цікава з вами трапилася історія! — зауважив Голмс, коли його клієнт замовк, щоб освіжити свою пам'ять дрібною тютюну. — Будь ласка, продовжуйте.

— Там не було нічого, крім пари дерев'яних крісел і простого соснового столу, за яким сидів маленький чоловічок, ще рудіший за мене. Він перекидався кількома словами з кожним із кандидатів, коли вони підходили до столу, і в кожному знаходив якийсь недолік. Мабуть, зайняти цю вакансію було не так уже й легко. Проте, коли ми за чергою підійшли до столу, маленький чоловічок зустрів мене набагато привітніше, ніж інших кандидатів, і, як тільки ми увійшли, замкнув двері, щоб поговорити з нами без сторонніх.

«Це містер Джабез Вілсон, — вказав мій помічник. — Він хотів би зайняти вакансію в спілці».

«І він цілком гідний того, щоб її зайняти, — втішився чоловічок. — Давно мені не траплялося бачити таку бездоганну чуприну!»

Він відступив на крок, схилив голову набік і дивився на моє волосся так довго, що я аж зніяковів. Потім раптом кинувся вперед, схопив мою руку й почав мене гаряче вітати.

«Було б несправедливо з мого боку зволікати, — видихнув він. — Однак, сподіваюся, ви пробачите мені, якщо я вдамся до певних запобіжних заходів». Він вчепився в моє волосся обома руками й смикнув так, що я аж завив від болю.

«У вас на очах сльози, — сказав незнайомець і відпустив мене. — Отже, все гаразд. Вибачте, але нам доводиться бути обережними, бо нас двічі дурили за допомогою перук і один

раз — за допомогою фарби. Я міг би розповісти вам про такі нечесні витівки, що ви би втратили довіру до людства».

Він підійшов до вікна й щодуху гукнув, що вакансія вже зайнята. Стогін розчарування долинув знизу, юрба розповзлася в різні боки, і незабаром в усій цій місцині не залишилося жодного рудого, крім мене та того, хто мене наймав.

«Моє ім'я містер Дункан Росс, — назвався він, — я також отримую пенсію з того фонду, який залишив нам наш щирий добродій. Ви одружені, містере Вілсон? Маєте сім'ю?»

Я відповів, що бездітний удівець. На його обличчі з'явився вираз скорботи.

«Боже милий! — похмуро зронив він. — Та це ж дуже серйозна завада! Як прикро, що ви неодружені! Фонд був створений для збільшення популяції рудих, а не лише для підтримки їхнього життя. Яке нещастя, що ви виявилися нежонатим!»

При цих словах моє обличчя витягнулося, містере Голмс, бо я почав остерігатися, що мене не візьмуть. Але господар поміркував і заявив, що все обійдеться:

«Заради когось іншого ми не стали б порушувати правила, але людині з таким волоссям можна піти назустріч. Коли можете приступити до виконання ваших нових обов'язків?»

«Це трохи важко, адже я зайнятий в іншій справі», — замислився я.

«Не турбуйтеся про це, містере Вілсон! — заспокоїв мене Вінсент Сполдінг. — З тією роботою я впораюся й без вас».

«Скільки часу я буду зайнятий?» — поцікавився я.

«З десятої до другої».

У позичкових касах головна робота відбувається після обіду, містере Голмс, особливо по четвергах і п'ятницях, напередодні зарплати, тож я вирішив, що непогано буде заробити дешицію й у ранкові години. До того ж я знав, що мій помічник — людина надійна та цілком може виконати мою роботу, якщо доведеться.

«Такий графік мене влаштовує, — погодився я. — А скільки ви платите?»

«Чотири фунти на тиждень».

«А в чому полягає робота?».

«Робота суто номінальна».

«Що ви називаєте суто номінальною роботою?»

«Весь призначений для роботи час вам доведеться перебувати в нашому офісі або принаймні в будівлі, де він розміщується. Якщо ви хоча б раз відлучитесь у робочий час, то втратите цю посаду назавжди. Заповіт особливо наполягає на точному виконанні цього пункту. Вважатиметься, що ви не виконали наших вимог, якщо хоча б раз покинете офіс у визначений час».

«Якщо йдеться всього про чотири години на добу, мені, звісно, й на гадку не спаде кудись відлучатися», — запевнив я.

«Це дуже важливо, — наполягав містер Дункан Росс. — Потім жодних вибачень навіть слухати не станемо. Ніякі хвороби чи справи не зможуть стати виправданням. Ви маєте перебувати в приміщенні, а інакше втратите роботу».

«А в чому ж ця робота полягає?»

«Вам доведеться переписувати «Британську енциклопедію». Перший том — у цій шафі. Чорнило, пера, папір і бібулу

дістанете самі, ми ж надаємо стіл і крісло. Зможете приступити до роботи завтра ж?»

«Певна річ», — підтвердив я.

«У такому разі, будьте, містере Джабез Вілсон. Дозвольте мені ще раз привітати вас із тим, що вам вдалося отримати таку гарну посаду».

Він кивнув. Я вийшов із кімнати й подався додому разом із помічником, радіючи своїй незвичайній удачі. Весь день міркував про цю подію й до вечора трохи занепав духом, оскільки мені почало здаватися, що вся ця справа — звичайнісіньке шахрайство, хоча мені ніяк не вдавалося вгадати, у чому може полягати суть такої витівки. Здавалося неймовірним, що існує такий заповіт і що люди згодні платити такі шалені гроші за переписування «Британської енциклопедії». Вінсент Сполдінг щодуху намагався підбадьорити мене, але, лягаючи спати, я твердо вирішив відмовитися від цієї справи. Однак уранці я подумав, що варто хоча б сходити туди про всяк випадок. Купивши на пенні чорнила, прихопивши гусяче перо та сім великих аркушів паперу, я вирушив до Попс-кортю. На мій превеликий подив, там усе було гаразд. Я дуже зрадів. Стіл був уже готовий для моєї роботи, і містер Дункан Росс чекав на мене. Він звелів мені почати з літери А і вийшов; однак час від часу повертався в приміщення, щоб переконатися, що я працюю. О другій годині він попрощався зі мною, похвалив за те, що я встиг переписати так багато, і замкнув за мною двері офісу.

Так відбувалося день у день, містере Голмс. У суботу мій господар виклав переді мною на стіл чотири золотих соверени — плату за тиждень. Так минув і другий тиждень, і третій.

Щоранку я приходив туди рівно о десятій і рівно о другій ішов. Потроху містер Дункан Росс почав заходити в офіс лише вранці, а з часом і зовсім перестав там з'являтися. Проте я, звісно, не наважувався вийти з кімнати навіть на хвилику, адже не міг бути упевнений, що він не прийде, і не хотів ризикувати такою вигідною роботою.

Минуло вісім тижнів; я переписав статті про абата, артилерію, архітектуру, Аттику й вже сподівався незабаром перейти до літери *B*. Витратив цілу купу паперу, і написане мною вже ледь поміщалося на полиці. Аж раптом усе скінчилося.

— Скінчилося?

— Атож, сер. Сьогодні вранці. Я пішов на роботу, як завжди, о десятій годині, але двері виявилися замкненими, а до них був прибитий цвяшком клаптик картону. Ось він, читайте самі.

Він простягнув нам картон завбільшки із аркуш із нотатника. Там було написано:

«Спілка рудих розпущена 9 жовтня 1890 року».

Ми з Шерлоком Голмсом довго розглядали і цю коротку записку, і сумне обличчя Джабеза Вілсона; нарешті кумедний бік події затулив від нас усе інше: не втримавшись, ми зареготали.

— Не бачу тут нічого смішного! — спересердя вигукнув наш клієнт, схопившись із крісла й почервонівши до коренів свого пекучого волосся. — Якщо ви, замість того, щоб допомогти мені, маєте намір насміхатися наді мною, я звернуся за допомогою до когось іншого!

— Ні-ні! — заперечив Голмс і знову всадив гостя в крісло. — Вашу справу я не покину нізащо на світі. Вона буквально

освіжає мені душу своєю новизною. Але в ній, даруйте, таки є щось кумедне... Що ж ви зробили, знайшовши цю записку на дверях?

— Я був вражений, сер. Не знав, що й робити. Обійшов сусідні офіси, але там ніхто нічого не чув. Нарешті, я подався до власника будинку, котрий живе на першому поверсі, і спитав, чи не зможе він мені пояснити, що сталося зі Спілкою рудих. Він відповів, що ніколи не чув про таку організацію. Тоді я спитав, хто такий містер Дункан Росс. Він відповів, що це ім'я чує вперше.

«Маю на увазі, — не здавався я, — про джентльмена, котрий орендував у вас кімнату № 4».

«Рудого?»

«Авжеж».

«Його ім'я Вільям Морріс. Він юрист, орендував у мене приміщення тимчасово — його постійний офіс ремонтували. Вчора поїхав».

«Де ж його можна знайти?»

«У його постійному офісі. Він залишив свою адресу: Кінг-Едвард-стрит, 17, біля собору святого Павла».

Я подався за цією адресою, містере Голмс, але там виявилася протезна майстерня; у ній ніхто ніколи не чув ні про містера Вільяма Морріса, ні про містера Дункана Росса.

— Що ж ви зробили після цього? — спитав Голмс.

— Повернувся додому на Кобург-сквер і порадився зі своїм помічником. Він нічим не міг мені допомогти. Радив зачекати й сказав, що, ймовірно, мені повідомлять щось поштою. Але мене це не влаштовує, містере Голмс. Не хочу поступатися таким чудовим місцем без бою, й оскільки чув, що ви даєте

поради бідним людям, котрі потрапили в халепу, вирушив безпосередньо до вас.

— І добре зробили, — похвалив Голмс. — Ваш випадок — чудова нагода, і я щасливий, що маю можливість зайнятися ним. Вислухавши вас, роблю висновок, що ця справа набагато серйозніша, ніж може здатися на перший погляд.

— Куди вже серйозніша! — бідкався містер Джабез Вілсон. — Я позбувся чотирьох фунтів на тиждень.

— Якщо ж говорити особисто про вас, — продовжив Голмс, — то навряд чи ви можете скаржитися на цю неординарну спілку. Навпаки, ви, наскільки я зрозумів, стали багатшими фунтів на тридцять завдяки їй, не кажучи вже про те, що набули глибоких знань про предмети, які починаються на літеру А. Тож, по суті, ви нічого не втратили.

— Не сперечаюся, все це так, сер. Але мені хотілося б знайти їх, дізнатися, хто вони такі та навіщо так наді мною покепкували, якщо тільки це був жарт. Забава обійшлася їм досить дорого: вони заплатили за неї тридцять два фунти.

— Ми спробуємо все з'ясувати. Але спочатку дозвольте мені задати вам кілька запитань, містере Вілсон. У вас давно працює помічник... Той, хто показав вам оголошення?

— На той час десь близько місяця.

— Де ви його знайшли?

— Відгукнувся на моє оголошення у газеті.

— Лише він відгукнувся на ваше оголошення?

— Ні, відгукнулося загалом десь десятеро.

— Чому ж вибрали саме його?

— Бо він меткий і дешевий.

— Вас спокусила можливість платити йому півзарплати?

— Атож.

— Який він на вигляд, той Вінсент Сполдінг?

— Маленький, кремезний, дуже жвавий. Жодної волосини на обличчі, хоча йому вже під тридцять. На чолі має білу плямочку від опіків кислотою.

Голмс випростався й розхвилювався.

— Я так і думав! — сказав він. — А ви не помічали дірочок для кульчиків у його вухах?

— Помітив, сер. Він пояснив мені, що вуха йому проколола якась циганка, коли був маленький.

— Гм! — мовив Голмс і відкинувся на спинку крісла в глибокій задумі. — Він досі у вас?

— О, так, сер, я тільки-но його бачив.

— Він добре виконував роботу, коли вас не було вдома?

— Не можу поскаржитися, сер. Утім, уранці в моїй касі майже нема чого робити.

— Цього досить, містере Вілсон. За день-два матиму честь повідомити вам, що думаю про цю подію. Сьогодні субота... Сподіваюся, у понеділок всі ми вже щось знатимемо.

— Ну, Ватсоне, — спитав Голмс, коли наш відвідувач пішов, — що про все це думаєте?

— Нічого не думаю, — відповів я відверто. — Справа ця видається мені якоюсь таємничою.

— Загальне правило таке, — сказав Голмс, — чим дивніший випадок, тим менше в ньому виявляється таємничого. Якраз тривіальні, безбарвні злочини розгадати найважче, подібно до того, як найважче розшукати в натовпі людину з пе-

ресічними рисами обличчя. Але з цим випадком треба розібратися якнайшвидше.

— Що маєте намір робити? — уточнив я.

— Курити, — відповів детектив. — Це завдання якраз на три люльки, і попрошу вас хвилин із десять не звертатися до мене.

Він скоцюрбився в кріслі, підняв худі коліна до яструбиного носа й довго сидів у такій позі, заплющивши очі, та вистромив уперед чорну глиняну люльку, схожу на дзьоб якоїсь дивної птиці. Я дійшов висновку, що він заснув, і сам уже почав дрімати, аж раптом він схопився з виглядом людини, котра прийняла доленосне рішення, і поклав свою люльку на камін.

— Сарасейт грає сьогодні в Сент-Джеймс-холі, — повідомив він. — Що думаєте про це, Ватсоне? Можуть ваші пацієнти обійтися без вас упродовж кількох годин?

— Сьогодні справ не маю. Моя практика забирає в мене не надто багато часу.

— У такому разі, натягайте капелюха й гайда. Передусім мені треба дістатися Сіті. Десь по дорозі поїмо.

Ми доїхали в метро до Олдерсгейта, звідти пішли пішки до Кобурґ-сквер, де відбулися всі ті події, про які нам розповідали вранці. Кобурґ-сквер — маленька сонна площа із жалюгідними претензіями на аристократичний стиль. Чотири ряди бруднуватих двоповерхових цегляних будинків світять вікнами на крихітний садочок, зарослий бур'яном, серед якого кілька бляклих лаврових кущів ведуть важку боротьбу з насиченим кіптявою повітрям. Три позолочених кулі та брунатна вивіска, що висіла на розі з написом «Джабез Вілсон», виведена біли-

ми літерами, вказували, що тут розташувалося підприємство нашого рудого клієнта.

Шерлок Голмс зупинився перед дверима, спрямував на них очі, що яскраво поблискували з-під примружених повік. Потім повільно пішов вулицею, згодом повернувся до рогу, уважно вдивляючись у будинки. Перед позичковою касою він разів зо три сильно луснув ціпком по бруківці, потім підійшов до дверей і постукав. Двері негайно ж відчинив кмітливий, чисто поголений юнак, котрий запросив нас увійти.

— Дякую, — сказав Голмс. — Я хотів лише спитати, як пройти звідси на Стренд.

— Третій поворот праворуч, четвертий ліворуч, — миттю відповів помічник містера Вілсона й зачинив двері.

— Але ж і спритник! — зауважив Голмс, коли ми знову рушили вулицею. — Вважаю, що за спритністю він займає четверте місце в Лондоні, а за хоробрістю, мабуть, навіть третє. Я про нього дещо знаю.

— Можливо, — доклався я, — помічник містера Вілсона відіграє важливу роль у цій Спілці рудих. Упевнений, ви питаєте дорогу лише для того, щоб поглянути на нього.

— Не на нього.

— А на що ж тоді?

— На його коліна.

— І що побачили?

— Те, що й очікував.

— А навіщо ж гримали по бруківці?

— Любий докторе, зараз час для спостережень, а не для балачок. Ми — розвідники у ворожому таборі. Нам вдалося

дещо дізнатися про Кобург-сквер. Тепер обстежуємо вулиці, які прилягають до неї з іншого боку.

Різниця між Кобург-сквер і тим, що ми побачили, коли завернули за ріг, була настільки ж великою, як різниця між картиною та її зворотним боком. За рогом проходила одна з головних артерій міста, що з'єднує Сіті з північчю та заходом. Ця велика вулиця була сповнена екіпажами, що рухалися двома потоками праворуч і ліворуч, а на тротуарах чорніли рої пішоходів. Дивлячись на ряди прекрасних крамниць і розкішних офісів, важко було собі уявити, що позаду цих самих будинків розташована така убога, безлюдна площа.

— Дозвольте мені роздивитися, — попросив Голмс, зупинившись на розі й уважно розглядаючи кожен будинок, один за одним. — Хочу запам'ятати розташування будівель. Вивчення Лондона — моя пристрасть... Спочатку знаходиться тютюновий магазин Мортімера, після нього — газетна крамничка, далі — Кобурзьке відділення «Міського та приміського банку», далі — вегетаріанський ресторан, ще далі — депо фіакрів Мак-Ферлейна. А там уже наступний квартал... Ну, докторе, своє ми зробили! Тепер можемо трохи розважитися: канапка, горнятко кави — і в країну скрипок, де все солодке, млосне та гармонійне, де немає рудих клієнтів, котрі докучають нам головоломками.

Мій приятель пристрасно захоплювався музикою. Він був не лише дуже здібним виконавцем, але й неабияким композитором. Весь вечір просидів у кріслі, цілком щасливий, легко ворушачи довгими тонкими пальцями в такт музиці: його м'яко усміхнене обличчя, його вологі, затуманені очі нічим не нагадували Голмса-детектива, безжалісного

хитрого Голмса, переслідувача бандитів. Його дивовижний характер складався з двох стрижнів. Мені часто спадало на гадку, що його приголомшлива своєю точністю проникливість народилася в боротьбі з поетичною задумою, яка становила основну рису цього чоловіка. Він постійно переходив від цілковитої розслабленості до надзвичайної енергійності. Я вже добре знав, із яким бездумним спокоєм він віддавався своїм імпровізаціям і нотах вечорами. Але коли мисливська пристрасть раптово охоплювала детектива, властива йому блискуча сила мислення наростала до ступеня інтуїції, і люди, незнайомі з його методою, починали вважати, що перед ними не людина, а якась надприродна істота. Спостерігаючи за ним у Сент-Джеймс-холі й помітивши, з якою повнотою його душа віддається музиці, я відчував, що тим, за ким він полює, буде непереливки.

— Ви, докторе, збираєтеся, звісно, йти додому, — сказав він, коли концерт скінчився.

— Додому, куди ж іще?

— А мені ще треба залагодити одну справу, яка забере в мене три-чотири години. Ця подія на Кобург-сквер — дуже серйозна річ.

— Серйозна?

— Там готується великий злочин. У мене є всі підстави вважати, що ми ще встигнемо йому запобігти. Але все ускладнюється через те, що сьогодні субота. Увечері мені може знадобитися ваша допомога.

— О котрій годині?

— Десь о десятій, не раніше.

— Рівно о десятій буду на Бейкер-стрит.

— Красно дякую. Майте на увазі, докторе, що справа буде небезпечна. Візьміть із собою свій армійський револьвер.

Він помахав мені рукою, круто обернувся й миттю зник у натовпі.

Я не вважаю себе дурнішим за інших, але завжди, коли маю справу з Шерлоком Голмсом, мене гнітить важке усвідомлення власної тупості. Адже я чув і бачив те саме, що й він, однак, судячи з його слів, він знає та розуміє не лише те, що трапилося, але й те, що буде далі, мені ж уся ця справа, як і раніше, видається незрозумілим безглуздом.

Дорогою додому я знову пригадав усю надзвичайну розповідь рудого переписувача «Британської енциклопедії», наші відвідини Кобург-сквер, і ті зловісні слова, які Голмс сказав мені на прощання. Що означає ця нічна експедиція та для чого потрібно, щоб я прийшов озброєним? Куди ми вирушимо з ним і що доведеться робити? Голмс натякнув, що безбородий помічник власника позичкової каси — вельми небезпечна особа, здатна на великі злочини.

Я з усіх сил намагався розгадати ці загадки, але в мене нічого не вийшло, тому вирішив чекати ночі, яка мала пояснити мені все.

О чверть на десяту я вийшов із дому і, пройшовши Гайд-парком, через Оксфорд-стрит, опинився на Бейкер-стрит. Біля під'їзду стояли два кеби, і, увійшовши до передпокою, я почув гомін голосів. Застав у Голмса двох людей. Детектив жваво бесідував із ними. Одного я знав — це був Пітер Джонс, офіційний агент поліції; інший був довготелесий, худий, по-

хмурий чоловік у блискучому циліндрі та гнітюче бездоганному смокінгу.

— Тепер уже всі є! — оголосив Голмс, застібаючи матроську куртку й беручи з полиці мисливський стек із важким держакком. — Ватсоне, ви, здається, знайомі з містером Джонсом із Скотленд-Ярду? Дозвольте представити вас містерові Мерривезеру. Містер Мерривезер також візьме участь у нашій нічній пригоді.

— Як бачите, докторе, ми з містером Голмсом знову полюємо разом, — озвався Джонс зі своїм звичним пихатим і поблажливим виглядом. — Наш приятель — безцінний чоловік. Але на самому початку ловів йому потрібна допомога старого гончака для переслідування звіра.

— Боюся, що ми вполюємо не звіра, а качку, — похмуро зауважив містер Мерривезер.

— Можете цілком довіритися містерові Голмсу, сер, — з повагою промовив агент поліції. — У нього свої власні улюблені методи, які, дозволю собі зауважити, дещо абстрактні та фантастичні, але, однак, дають блискучі результати. Маю визнати, що бували випадки, коли він мав рацію, а офіційна поліція — ні.

— Якщо вже ви так кажете, містере Джонс, отже, все гаразд, — хитро прижмурився незнайомиць. — І все ж, зізнаюся, мені шкода, що сьогодні не доведеться зіграти мою звичну партію в робер. Це перший суботній вечір за двадцять сім років, який я проведу без карт.

— У сьогоднішній грі ставка більша, ніж у ваших картярських іграх, — зауважив Шерлок Голмс, — і сама гра цікавіша.

Ваша ставка, містере Мерривезер, — тридцять тисяч фунтів стерлінгів. А ваша ставка, Джонсе, — людина, котру ви давно хочете спіймати.

— Джон Клей — убивця, злодій, грабіжник і шахрай, — значив Джонс. — Він іще молодий, містере Мерривезер, а вже найметкіший злодій у країні: ні на кого іншого я не одягнув би кайданки так охоче, як на нього. Він надзвичайна людина, цей Джон Клей. Його дід був герцогом, сам він навчався в Ітоні й Оксфорді. Його мозок такий самий витончений, як і його пальці, і хоча ми на кожному кроці натикаємося на його сліди, він досі залишається невловимим. На цьому тижні він обкраде когось у Шотландії, а наступного вже збирає гроші на будівництво дитячого притулку в Корнуеллі. Я ганяюся за ним уже кілька років, а ще жодного разу його не бачив.

— Сьогодні вночі матиму честь вам його представити. Мені також доводилося разів зо два натикатися на подвиги містера Джона Клея, і я цілком згоден із вами, що він наймайстерніший злодій у країні.. Вже одинадцята година, і нам час виступати. Ви двоє їдьте першим кебом, а ми з Ватсоном поїдемо другим.

Під час нашої довгої поїздки Шерлок був не надто товариський: сидів відкинувшись і насвистував мелодії, які сьогодні почув на концерті. Ми їздили нескінченною плутаниною освітлених вулиць, поки нарешті не дісталися до Фаррінгтон-стріт. — Тепер уже зовсім близько, — заспокоїв мій приятель. — Мерривезер — директор банку, який особисто зацікавлений у усій справі. Джонс також нам знадобиться. Він хороший хлопець, хоча нічого не тямить у своїй професії. Втім, у нього є одна безперечна чеснота: він відважний, як бульдог,

і чіпкий, як рак. Якщо схопить когось своєю клешнею, то вже не випустить... Ми приїхали. Ось і вони.

Ми знову зупинилися на тій самій людній і жвавій вулиці, де були вранці. Заплативши візникам і слідуючи за містером Мерривезером, ми увійшли в якийсь вузький коридор і прошмигнули в бічні дверцята, які він відімкнув для нас. За дверцятами виявився інший коридор, дуже короткий. В кінці коридору були масивні залізні двері. Відчинивши їх, ми спустилися кам'яними східцями гвинтових сходів і підійшли до ще одних дверей, настільки ж важких. Містер Мерривезер зупинився, щоб засвітити ліхтар, і повів нас темним коридором, що пахнув землею. Минувши ще одні двері, ми опинилися у великому склепі чи льосі, заставленому кошиками та важкими скринями.

— Згори проникнути сюди ой як не легко, — зауважив Голмс, піднявши ліхтар й оглянувши стелю.

— Знизу також, — додав містер Мерривезер, грюкнувши ціпком по плитах, якими була викладена підлога. — Хай йому грець, звук такий, ніби там порожнеча! — вигукнув він із подивом.

— Змушений попросити вас не галасувати, — сердито буркнув Голмс. — Через вас уся наша експедиція може закінчитися невдало. Будьте люб'язні, сядьте на одну з цих скринь і не заважайте.

Солідний містер Мерривезер із ображеним виглядом сів на кошика, а Голмс опустився на коліна й за допомогою ліхтаря та лупи взявся вивчати щілини між плитами. За кілька секунд, задоволений результатами свого дослідження, він піднявся й сховав лупу до кишені.

— Маємо ще мінімум годину, — зауважив він, — бо вони навряд чи візьмуться за справу раніше, ніж поважний лихвар засне. А от коли він засне, вони не гаятимуть ні хвилини, бо чим раніше закінчать роботу, тим більше часу матимуть для втечі... Ми перебуваємо, докторе, як ви, без сумніву, вже здогадалися, у підвалах відділення одного з найбагатших лондонських банків. Містер Мерривезер — голова правління банку. Він пояснить нам, що змушує найзухваліших злочинців саме зараз із особливою увагою ставитися до цих підвалів.

— Ми зберігаємо тут наше французьке золото, — пошепки сказав директор. — Ми вже мали ряд попереджень, що буде здійснено спробу його вкрасти.

— Ваше французьке золото?

— Атож. Кілька місяців тому нам знадобилися додаткові кошти, і ми позичили тридцять тисяч наполеондорів у банку Франції. Але нам навіть не довелося розпаковувати ці гроші, і вони досі лежать у наших підвалах. Кошик, на якому я сиджу, містить дві тисячі наполеондорів, поскладаних між аркушами свинцевого паперу. Рідко в одному відділенні банку тримають стільки золота, скільки зберігається в нас зараз. Якимось чином про це дізналися, і це змушує директорів напружитися.

— Маєте всі підстави для неспокою, — озвався Голмс. — Ну, нам час приготуватися. Вважаю, що впродовж найближчої години все буде скінчено. Доведеться, містере Мерривезер, прикрити цей ліхтар чимось темним...

— І сидіти в темряві?

— Боюся, що так. Я прихопив колоду карт, щоб ви могли зіграти свою партію в робер, адже нас тут якраз четверо. Але

бачу, що дії ворога зайшли настільки далеко, що залишити тут світло було б ризиковано. До того ж нам треба помінятися місцями. Вони відчайдухи й, хоча ми нападємо на них раптово, можуть заподіяти нам чимало лиха, якщо не будемо обережні. Я стану за цим кошиком, а ви сховайтеся за тими. Коли я спрямую на грабіжників світло, хапайте їх. Якщо вчинять стрілянину, Ватсоне, стріляйте в них без вагань.

Я поклав свій заряджений револьвер на віко дерев'яної скрині, а сам зачаївся за нею. Голмс накрив ліхтар і залишив нас у цілковитій пітьмі. Запах нагрітого металу нагадував нам, що ліхтар не згасили й що світло готове спалахнути будь-якої миті. Мої нерви, напружені від очікування, були придушені цією раптовою темрявою та цією холодною вогкістю підземелля.

— Для втечі вони мають лише один шлях — назад, через будинок на Кобург-сквер, — прошепотів Голмс. — Сподіваюся, ви зробили те, про що я вас просив, Джонсе?

— Інспектор і два офіцери чекають їх біля головного входу.

— Отже, ми заткнули всі дірки. Тепер залишається лише мовчати та чекати.

Як повільно тягнувся час! По суті, минула всього година з чвертю, а мені здавалося, що ніч уже скінчилася, і надворі світає. Мої ноги втомилися й затерпли, оскільки я боявся навіть ворухнутися, нерви були напнуті. І раптом я помітив мерехтіння світла внизу. Спочатку це була слабка іскра, що промайнула в просвіті між плитами підлоги. Незабаром вона перетворилася на жовту смужку. Потім без жодного шуму в підлозі з'явився отвір, а посеред освітленого простору — рука — біла, жіночна, — яка начебто намагалася намацати якийсь предмет.

Упродовж хвилини ця рука з рухомими пальцями стриміла з підлоги. Потім вона зникла так само раптово, як виникла, і все знову занурилося в п'їтьму. Лише крізь вузьку щілину між двома плитами пробивалося слабке світло.

Однак за мить одна із широких білих плит перекинулася з різким скрипінням, і на її місці опинилася глибока квадратна яма, з якої линуло світло ліхтаря. Над ямою з'явилося гладко поголене хлоп'яче обличчя; невідомий пильно поглянув навсібіч: дві руки вперлися в край отвору; плечі піднялися з ями, потім піднявся й увесь тулуб; коліно вперлося в підлогу. За мить незнайомиць уже стояв на підлозі біля ями на повний зріст та допомагав вилізити своєму товаришеві, такому ж маленькому та гнучкому, із блідим обличчям і з кучмою яскраво-рудого волосся.

— Все гаразд, — прошепотів він. — Стамеску й лантухи маєш?.. Дідько! Стрибай, Арчі, стрибай, а я вже дам собі раду.

Шерлок Голмс схопив його за комір. Другий злодій прошмигнув у нору; Джонс намагався його затримати, але, мабуть, без успіху: я почув тріск матерії, що рветься. У світлі ліхтаря блиснуло дуло револьвера, але Голмс мисливським стеком хльоснув свого бранця по руці, і револьвер із дзенькотом упав на кам'яну підлогу.

— Марно, Джоне Клею, — сказав Голмс м'яко. — Ви не маєте жодних шансів.

— Бачу, — відповів той зовсім спокійно. — Але товаришеві моєму вдалося втекти, і ви спіймали лише полу його піджака.

— Троє людей чекають його за дверима, — запевнив Голмс.

— То он воно як! Чисто спрацьовано! Вітаю.

— А я вас. Ваша вигадка з рудими дуже оригінальна та вдала.

— Зараз ви побачите свого приятеля, — озвався Джонс. — Він краще вміє пірнати в нори, ніж я. А тепер я одягну на вас кайданки.

— Заберіть свої брудні руки, будь ласка! Не чіпайте мене! — верескнув наш бранець після того, як на нього одягнули наручники. — Можливо, ви й не знаєте, що в мені тече королівська кров. Будьте люб'язні, називати мене «сер» і казати мені «будь ласка», коли звертаєтеся до мене.

— Дуже добре, — усміхнувся Джонс. — Будь ласка, сер, підійміться нагору й будьте ласкаві сісти в кеб, який відвезе вашу світлість у поліцію.

— Оце вже краще, — спокійно зазначив Джон Клей.

Церемонно вклонившись, він безтурботно пішов під наглядом детектива.

— Містере Голмс, — Меррівезер вивів нас із комори, — навіть не знаю, як наш банк зможе віддячити вам за цю послугу. Вам вдалося запобігти найбільшій крадіжці.

— Я мав свої власні порахунки з містером Джоном Клеєм, — відмахнувся Голмс. — Витрати на сьогоднішню справу були незначні, і ваш банк безумовно відшкодує їх мені, хоча, по суті, я вже нагороджений тим, що пережив єдину в своєму роді пригоду та почув чудову оповідку про Спілку рудих...

— Бачте, Ватсоне, — пояснив мені Шерлок Голмс рано вранці, коли ми сиділи з ним на Бейкер-стрит за склянкою віскі із содовою, — мені з самого початку було ясно,

що єдиною метою цього фантастичного оголошення про Спілку рудих і переписування «Британської енциклопедії» може бути лише усунення з дому не надто розумного лихваря на кілька годин щодня. Спосіб, який вони вибрали, звісно, курйозний, однак завдяки йому вони цілком домоглися свого. Весь цей план, без сумніву, з'явився в голові Клея через колір волосся його спільника. Чотири фунти на тиждень слугували для Вілсона приманкою, а що таке чотири фунти для тих людей, які розраховували отримати тисячі! Вони помістили в газеті оголошення. Один шахрай орендував тимчасовий офіс, інший умовив свого господаря сходити туди, й обоє отримали можливість щоранку користуватися його відсутністю. Тільки-но я почув, що помічник вдовольняється половиною платні, то зрозумів, що для цього в нього є поважні причини.

— А як ви здогадалися про їхній задум?

— Підприємство нашого рудого клієнта — незначне, у всьому приміщенні немає нічого такого, заради чого варто було б затівати таку складну гру. Отже, вони мали на увазі щось, що перебуває за його межами. Що це може бути? Я згадав про пристрасть помічника до фотографії, про те, що він зловживає цією звичкою, щоб для чогось лазити в льох. Льох! Ось інший кінець заплутаної нитки. Я докладно розпитав Вілсона про цього таємничого помічника й збагнув, що маю справу з одним із найбезжальніших і найзухваліших злочинців Лондона. Він щось робить у льосі, щось складне, бо йому доводиться працювати там по кілька годин щодня впродовж двох місяців. Чим же він може там займатися? Тільки одним: копанням ями, що веде до якоїсь іншої будівлі. Дійшовши та-

кого висновку, я закликав вас і вирушив ознайомитися з тим місцем, де це все відбувається. Ви були дуже здивовані, коли я луснув ціпком по бруківці. Я ж хотів дізнатися, куди прокладають рів — перед фасадом чи позаду. Виявилося, що не перед фасадом. Я подзвонив. Як і очікував, мені відчинив помічник. У нас уже бували з ним певні сутички, але ми ніколи не бачили один одного в обличчя. Та й цього разу я йому в обличчя не зазірав. Хотів лише побачити його коліна. Ви могли б і самі помітити, які вони в нього були брудні, зім'яті, протерті. Вони свідчили про багато годин, проведених за копанням ями. Залишалось лише з'ясувати, куди саме він копав. Я завернув за ріг, побачив вивіску «Міського та приміського банку» і зрозумів, що завдання виконане. Коли після концерту ви вирушили додому, я поїхав до Скотленд-Ярду, а звідти — до голови правління установи.

— А звідки ви дізналися, що вони спробують грабувати саме цієї ночі? — спитав я.

— Зачинивши офіс Спілки рудих, вони наче повідомляли, що більше не мають потреби у відсутності містера Джабеза Вілсона, — іншими словами, їхній підкоп готовий. Було ясно, що вони спробують скористатися ним якнайшвидше, адже, по-перше, підкоп можуть виявити, а по-друге, золото можуть перевезти в інше місце. Субота їм особливо зручна, бо вона дає їм зайву добу для втечі. На підставі всіх цих міркувань я дійшов висновку, що вони здійснять спробу пограбування цієї ночі.

— Ваші міркування просто чудові! — вигукнув я в щирому захопленні. — Ви створили такий довгий ланцюг, і кожна ланка в ньому бездоганна.

— Цей випадок врятував мене від гнітючої нудьги, — по-
зіхнув Шерлок Голмс. — На жаль, відчуваю, що вона знову
починає докучати мені! Усе моє життя — суцільне зусилля
уникнути сумної одноманітності наших життєвих буднів.
Маленькі загадки, які часом розгадую, допомагають мені до-
сягнути цієї мети.

— Ви справжній добродій людства, — зауважив я.

Голмс стеноу плечима:

— Мабуть, я й справді можу чимось прислужитися.
L'homme c'est rien — l'oeuvre c'est tout*, як писав Гюстав Флобер
у листі до Жорж Санд.

---

* *L'homme c'est rien — l'oeuvre c'est tout* (франц.) — людина — ніщо,
робота — все

ВИПАДОК ІЗ БАГРЯНИМ КОЛОМ

Частина перша

— Мені здається, місіс Воррен, ви не маєте серйозних причин для турбот, — зауважив Шерлок Голмс, — а мені, особі, чий час все-таки має якусь ціну, немає сенсу вплутуватися в цю історію. Знаєте, я маю чим зайнятися.

І детектив знову взявся за свій величезний альбом із газетними вирізками, маючи намір вклеїти в нього та вписати в покажчик якісь нові матеріали.

Але місіс Воррен, уперта та лукава, як і кожна жінка, твердо наполягала на своєму.

— Торік ви розплутали справу одного мого мешканця, — сказала вона. — Містера Фердела Гоббса.

— Було таке, дріб'язкова справа.

— Але він без угаву розповідав про це: про вашу турботу, сер, про те, як ви зуміли розплутати таємницю. Я згадала його слова тепер, коли й сама перебуваю в п'їтми й оточена таємницею. Впевнена, що ви знайдете час, якщо лише захочете.

Голмс піддавався на лестоці і, маю віддати йому належне, таки був людиною чуйною. Ці дві сили спонукали його, зітхнувши, покірливо покласти на місце пензлик для клею та відсунутися від столу разом зі своїм кріслом.

— Ну що ж, місіс Воррен, розповідайте. Не заперечуйте, якщо я куритиму? Дякую. Ватсоне, подайте, будь ласка, сірники! Наскільки я зрозумів, ви стурбовані тим, що ваш новий мешканець не виходить зі свого помешкання, тож ви ніколи його не бачите? Даруйте, місіс Воррен, але коли б я був вашим орендарем, ви б мене частенько й тижнями не бачили.

— Маєте рацію, сер, та тут щось зовсім інше. Я боюся, містере Голмс. Не сплю ночами від страху. Слухати, як він човгає там туди-сюди, із раннього ранку аж до пізнього вечора, і ніколи його не бачити — такого я не витримаю. Мій чоловік нервує, як і я, але він весь день на службі, а мені куди подітися? Чому він ховається? Що накоїв? Крім служниці, я сама в будинку, і мої нерви ж не сталеві.

Голмс схилився до жінки та поклав їй на плече свої довгі, тонкі пальці. Коли він хотів, то виявляв мало не гіпнотичну здатність заспокоювати. Погляд жінки втратив вираз переляку, а риси її стурбованого обличчя набули притаманної їм буденності. Вона сіла у вказане Голмсом крісло.

— Якщо я беруся розплутати загадку, то маю знати навіть найдрібніші подробиці, — мовив він. — Зберіться з думками. Навіть незначна деталь може виявитися найсуттєвішою. Ви кажете, цей чоловік з'явився десять днів тому й заплатив вам за помешкання та харчування за два тижні наперед?

— Він спитав, які будуть мої умови, сер. Я відповіла — п'ятдесят шилінгів на тиждень. На горішньому поверсі маю невеличку вітальню та спальню — відокремлене житло.

— Продовжуйте.

— Він сказав: «Платитиму вам удвічі більше — п'ять фунтів на тиждень, якщо погодитесь на мої умови». Я жінка не-заможна, сер, містер Воррен заробляє мало, і такі гроші для мене — суттєва підмога. Він одразу дістав десятифунтову банкноту. «Ви отримуватимете стільки ж кожні два тижні впродовж тривалого часу, якщо погодитесь, — сказав він, — якщо ні, то я з вами жодних справ більше не маю».

— І які ж він виставив умови?

— Так от, сер, він хотів мати ключ від будинку. У цьому нічого дивного немає. Мешканці часто мають особисті ключі. А також, щоб йому не докучали, і ніколи, за жодних обставин не турбували.

— Але ж і в цьому немає нічого надзвичайного.

— Та воно ніби й так, сер, та треба міру знати. А тут яка вже міра. Він у нас десять днів, і ні я, ні містер Воррен, ні служниця жодного разу його не бачили. Ми чуємо, як він там ходить туди-сюди — уночі, вранці, вдень, але з будинку виходив лише першого вечора.

— То першого вечора він таки виходив?

— Атож, сер, і повернувся дуже пізно — ми всі вже лягли спати. Він попередив, що прийде пізно, і просив не замикати двері на засув. Я чула, як він підіймався сходами, це було вже після опівночі.

— А як щодо харчування?

— Він особливо наполягав, щоб їжу ставили на ослінчик за його дверима після того, як він подзвонить. Коли поїсть, дзвонить знову, і ми забираємо тацю з того ж ослону. А якщо йому треба щось іще, то залишає клаптик паперу, на якому написано друкованими літерами.

— Друкованими літерами?

— Авжеж, сер, олівцем. Тільки одне слово й нічого більше. Я принесла вам показати, ось: *мило*. А ось іще: *сірник*. Цю записку — «*Дейлі газетт*» — він поклав першого ранку. Я залишаю йому цю газету на ослоні щоранку разом зі сніданком.

— Он як! — Голмс із цікавістю розглядав клаптики паперу, простягнуті йому місіс Воррен. — Це справді не зовсім звично. Бажання відгородитися від людей мені зрозуміле, але навіть друковані літери? Писати друкованими літерами стомлює. Чому він не пише, як усі? Як ви це поясните, Ватсоне?

— Він хоче приховати свій почерк?

— Але навіть? Що йому до того, якщо господиня квартири отримає папірець, написаний його рукою? Втім, можливо, ви й маєте рацію... Ну, а чому ж такі лаконічні записки?

— Гадки не маю.

— Це відкриває перед нами цікаві перспективи для міркувань. Написано погано відточеним, фіолетової барви олівцем пересічного взірця. Зверніть увагу, у записки обірвали куточок після того, як її написали, бракує шматочка літери *м* у слові *мило*. Підозріло, Ватсоне, чи не так?

— Він чогось боїться?

— Безумовно. На папірці, мабуть, залишився слід, відбиток пальця чи щось іще, по чому його могли б упізнати. То ви кажете, місіс Воррен, що цей чоловік середнього зросту, брюнет і носить бороду. А скільки йому років?

— Молодий, сер, не більше тридцяти.

— На що ви ще звернули увагу?

— Він правильно розмовляв англійською, сер, і все ж, судячи з вимови, я подумала, що він іноземець.

— І він був солідно вдягнений?

— Дуже, сер, справжній джентльмен. Чорний костюм, але нічого такого, що впадало б у вічі.

— Він не називався?

— Ні, сер.

— Не отримував листів, ніхто його не відвідував?

— Аж ніяк.

— Але ви або служниця, певна річ, входите вранці в його кімнату?

— Ні, сер, він сам себе обслуговує.

— Невже! Справжнє диво. Ну, а який у нього був багаж?

— Одна велика коричнева валіза, нічого більше.

— Отакої, не сказав би, що маєте багато інформації. То ви кажете, що з кімнати нічого не виносили, зовсім нічого?

Місіс Воррен витягла з торбинки конверт і витрусила з нього на стіл два використаних сірники та недопалок цигарки.

— Це було на таці сьогодні вранці. Я принесла, оскільки чула, що ви навіть із дрібниць здатні зробити серйозні висновки.

Голмс стенов плечима.

— З цього якихось серйозних висновків не зробиш. Сірниками, звісно, підпалювали цигарки, судячи з того, що обгорів лише кінчик. Коли запалюють сигару або люльку, згорає половина сірника. А недопалок справді цікавий. Кажете, що в цього джентльмена вуса та борода?

— Саме так, сер.

— Тоді не розумію. Цю сигарету, мені здається, міг курити лише гладко поголений чоловік. Адже навіть ваші скромні вуса, Ватсоне, ви б обсмалили.

— Мундштук? — припустив я.

— У жодному разі: зім'ятий кінчик. А, може, у вашому будинку живуть двоє людей, місіс Воррен?

— Та що ви, сер. Він їсть так мало, що я часом дивуюся, як одному цього вистачає.

— Що ж, доведеться чекати ще матеріалів. Зрештою вам немає на що скаржитися. Орендну плату ви отримали, і він спокійний мешканець, хоча, безумовно, не зовсім звичайний. Він вам добре платить, а якщо вважає за краще не показуватися, то, власне, вас це не стосується. У нас немає причин порушувати його самоту, поки немає підстав вважати, що він ховається від закону. Я беруся за цю справу й пам'ятатиму про неї. Повідомте, якщо станеться щось нове, і розрахуйте на мою допомогу, якщо вона знадобиться.

— У цій справі, без сумніву, є певні цікаві особливості, Ватсоне, — сказав він після того, як місіс Воррен пішла. — Вона може виявитися й дріб'язковою. Припустімо, що мешканець просто дивак. Можливо, однак, що справа набагато серйозніша, ніж виглядає на перший погляд. Передусім спадає на гадку, що в покоях місіс Воррен живе зовсім не той, хто їх орендував.

— Чому ви так вирішили?

— На таку думку наводить недопалок, і потім, хіба не було встановлено, що мешканець виходив лише раз і того ж дня,

коли винайняв помешкання? Він (або хтось інший) повернувся, коли ніхто в будинку не міг його бачити. У нас немає жодних доказів, що повернувся той самий чоловік, котрий пішов. Також особа, котра орендувала покої, правильно говорила англійською. А ця пише друкованими літерами й *сірник* замість *сірники*. Мабуть, знайшов слово в словнику, адже словник дає іменник лише в однині. Стислість, можливо, йому потрібна, щоб приховати незнання англійської мови. Тож, Ватсоне, маємо достатньо підстав підозрювати, що тут відбулася заміна.

— Але з якою метою?

— Наше завдання в тому й полягає, щоб розгадати це. Один можливий шлях до розгадки у нас, мабуть, є.

Детектив дістав свій величезний альбом, куди день у день клеював вирізані з лондонських часописів оголошення про розшук зниклих, про місце зустрічей тощо.

— О, Господи! — вигукнув він, гортаючи сторінки. — Яке різноголосся стогонів, вигуків, ниття! Який набір надзвичайних подій! Але саме з цього набору людина, котра вивчає незвичайне, може виловити найціннішу інформацію! Мешканець місіс Воррен усамітнився, і йому не шлють листів із побоювання, що розкриється таємниця, яку так хочуть зберегти. Яким же шляхом повідомляти йому про те, що відбувається за стінами будинку? Природно, через газети. Мабуть, іншого способу немає, і, на щастя для нас, можемо обмежитися вивченням однієї газети. Ось вирізки з «Дейлі газетт» за останні два тижні. «Леді в чорному боа в ковзанярському клубі Принса» — це ні до чого. «Невже Джиммі розіб'є серце своїй матері?» — і це навряд чи має до нас стосунок. «Якщо жінка, котра втратила свідомість у Брикстонському омнібусі...» — мене вона

не цікавить. «Душа моя тужить за тобою...» — ниття, Ватсоне, справжнісіньке ниття! А ось це підходить більше. Слухайте: «Терпіння. Знайду якийсь певний спосіб спілкуватися. А поки що цей стовпчик. Дж.» Надруковано за два дні після того, як мешканець оселився в місис Воррен. Підходить, правильно? Таємничий незнайомиць, можливо, читає англійською, хоча й не вміє писати. Спробуємо знову натрапити на цей слід. Ну ось, так і є — три дні по тому: «Справа йде на лад. Терпіння та спокій. Хмари розсіюються. Дж.» Потім — нічого цілий тиждень. А ось щось конкретніше? «Шлях розчищається. Якщо знайду можливість повідомити, пам'ятай домовлений код — один А, два В тощо. Дізнаєшся незабаром. Дж.» Надруковано в учорашній газеті, а в сьогоднішній — нічого. Все це дуже пасує до випадку з мешканцем місис Воррен. Чекати залишилося недовго, Ватсоне, впевнений, що проблема з'ясується.

Мій приятель мав рацію. Вранці я застав Голмса, коли він стояв на килимку перед каміном спиною до вогню із задоволеною посмішкою на обличчі.

— Ну, що тепер скажете, Ватсоне! — вигукнув він і вхопив зі столу газету. — «Високий червоний будинок із білими кам'яними карнизами. Четвертий поверх. Друге вікно ліворуч. Коли стемніє. Дж.» Це вже дуже конкретно. Після сніданку ми, мабуть, зробимо невелику розвідку в околицях будинку місис Воррен... А, місис Воррен! Маєте якісь новини?

Стрімкість, із якою наша клієнтка вдерлася в кімнату, свідчила про те, що сталося щось дуже важливе.

— З мене годі, містере Голмс! — вигукнула вона. — Треба повідомити в поліцію! Нехай складає валізу та вимітається. Я б одразу ж піднялася до нього й так йому й сказала б, та

подумала, що спершу треба порадитися з вами. Але терпець мій урвався, бо якщо вже дійшло до того, що побили мого старого...

— Побили містера Воррена?

— Ну, у будь-якому разі, обійшлися з ним по-свинськи.

— Але хто з ним обійшовся по-свинськи?

— Оце ми й хочемо дізнатися! Сталося все сьогодні вранці, сер. Містер Воррен працює табельником у «Мортон та Вейлайта» на Тоттенгем-Корт-роуд. Виходить він із дому близько сьомої. Так от, сьогодні вранці, не пройшов і десяти кроків вулицею, як його наздогнали двоє, накинули на голову плаща та засунули в кеб, який стояв на узбіччі. Цілу годину возили його, потім відчинили двері та викинули. Чоловік лежав на бруківці, божеволіючи від страху, і, звісно, йому було не до того, куди подівся кеб. Коли ж піднявся, то побачив, що опинився на Гемстед-гіт. Він приїхав додому омнібусом і тепер лежить на канапі, а я відразу помчала сюди розповісти, що сталося.

— Дуже цікаво, — звів брови Голмс. — А він не помітив, як виглядали ті люди, чи не чув, про що говорили?

— Ні, він зовсім очманів. Знає лише, що його підняла наче нечиста сила, і буцімто вона ж кинула додолу. Їх було не менше, ніж двоє, а може, і троє.

— І ви пов'яжете напад на вашого чоловіка з тим мешканцем?

— Аякже! Ми живемо тут п'ятнадцять років, і нічого такого ніколи не траплялося. Більше не бажаю терпіти. Гроші — це ще не все в житті. Я сьогодні ж виставлю його зі свого будинку.

— Зачекайте трохи, місіс Воррен. Не робіть нічого необдуманого. Боюся, що випадок набагато серйозніший, ніж виглядає на перший погляд. Тепер ясно, що вашому мешканцеві загрожує якась небезпека. Настільки ж зрозуміло, що в туманному ранковому світлі вороги, котрі підстерігали його біля дверей, прийняли за нього вашого чоловіка. Виявивши свою помилку, його відпустили. Можемо лише гадати, як би вони вчинили, якби не помилилися.

— Ну, а мені що робити, містере Голмс?

— Мені було б дуже цікаво поглянути на вашого мешканця, місіс Воррен.

— Ніяк не збагну, як це влаштувати, хіба ламати двері. Коли я залишаю тацю та спускаюся сходами, то завжди чую, як він їх відмикає.

— Йому потрібно забрати тацю до кімнати. Хіба не можнадесь сховатися й простежити за ним?

Господиня задумалася.

— Слушно, сер. Навпроти є комора. Я могла б поставити туди дзеркало, і якщо ви сховаєтеся за дверима...

— Чудово! — вигукнув Голмс. — А коли в нього другий сніданок?

— Близько першої, сер.

— Отже, ми з доктором Ватсоном прийдемо до того часу. Бувайте, місіс Воррен.

О пів на першу ми вже були біля будинку місіс Воррен — високого, вузького, жовтого цегляного будинку на Грейт-Ормстрит, неширокої вулички на північний схід від Британського музею. Він був розташований поблизу від рогу, і з нього відкривався краєвид на Гау-стрит із її соліднішими спорудами.

Голмс усміхнувся й вказав на одну з них — великий багато-квартирний будинок, що стояв дещо попереду інших, із тих, що мимоволі привертають увагу.

— Он він, Ватсоне! Високий червоний будинок із білими кам'яними карнизами. А ось і вікно, звідки подаватимуть сигнали. Місце відоме, знаємо ми й код; наше завдання не буде важким. У тому вікні висить оголошення: «Здається в оренду». Отже, квартира порожня, і спільник може нею скористатися... Ну, як справи, місіс Воррен?

— Я все для вас підготувала. Залиште черевики внизу, підіймайтеся, і я введу вас у комору.

Вона все влаштувала дуже зручно. Дзеркало поставила так, що, сидячи в п'єтмі, ми чітко бачили двері навпроти. Тільки ми сіли, а місіс Воррен нас покинула, як віддалене дзеленчання сповістило, що таємничий сусід подзвонив. Незабаром з'явилася господиня, поставила тацю на ослінчик біля замкнених дверей і, важко ступаючи, пішла. Скоцюрбившись у куточку за нашими дверима, ми спрямували погляди на дзеркало. Як тільки завмерли кроки господині, одразу ж клацнув ключ, обернулася клямка, і дві тонких руки взяли тацю з ослінчика. За мить її швидко поклали на місце, і переді мною промайнуло прекрасне смагляве личко, що з жахом дивилося на трохи прочинені двері комірчини. Потім двері в кімнату зачинилися, ключ у замку обернувся знову, і все стихло. Голмс смикнув мене за рукав, і ми нишком спустилися сходами.

— Увечері прийду знову, — сказав детектив господині, котра очікувально витріщалася на нього. — Вважаю, Ватсоне, що нам зручніше буде обговорити цю справу вдома.

— Отже, моє припущення підтвердилося, — почав він, зручно розташувавшись у кріслі. — Відбулася заміна. Я тільки не передбачив, Ватсоне, що ми зустрінемо жінку, і жінку неабияку.

— Вона бачила нас.

— Вона бачила щось, і це злякало її. Неодмінно. Загалом, хід подій доволі зрозумілий, погоджуєтесь? Парочка шукає притулку в Лондоні, рятуючись від страшної загрози, що нависла над ними. Наскільки серйозною є загроза, можна судити по тому, що вдалися до строгих заходів безпеки. Чоловік, котрому потрібно щось зробити, прагне організувати жінці повний захист на цей час. Завдання нелегке, проте він вирішив його вельми своєрідно та настільки успішно, що про присутність жінки в будинку не знає навіть господиня квартири, котра носить їй їжу. Тепер ясно, навіщо потрібні друківані літери: щоб не було видно, що пише жінка. Зустрічатися з нею чоловік не може — він навів би ворогів на її слід. Оскільки йому не можна з нею бачитися, то він повідомляв їй про себе через газету. Поки що все зрозуміло.

— Але що за цим криється?

— Ах, Ватсоне, ви, як завжди, практичні до знемоги! Що за всім цим криється? Кумедна проблема місіс Воррен дещо ускладнилася й набуває все зловіснішого ухилу. Поки що можемо з упевненістю сказати лише одне: це не банальна любовна пригода. Ви помітили вираз обличчя жінки, коли їй примарилася небезпека? Ми чули також про напад на господаря, адже його, без сумніву, прийняли за мешканця. Все це, а також неодмінна необхідність зберегти таємницю, свідчить про те, що йдеться про життя та смерть. Крім цього, напад на містера

Воррена демонструє, що вороги, ким би вони не були, не знають про заміну чоловіка жінкою. Це дуже цікаво та заплутано, Ватсоне.

— А чому б вам не відмовитися від цієї справи? Жодної вигоди вона вам не обіцяє.

— Це правда, не обіцяє. Мистецтво задля мистецтва, Ватсоне. Ви ж також, коли займалися лікарською практикою, мабуть, лікували не лише за гроші.

— Щоб поповнювати свої знання, Голмсе.

— Вчитися ніколи не пізно, Ватсоне. Освіта — це ланцюг уроків, і найсерйозніший приходить наприкінці. Наш випадок повчальний. Він не принесе ні грошей, ні слави, і все ж хочеться загадку розплутати. З настанням темряви зробимо крок уперед у наших дослідженнях.

Коли ми знову прийшли в оселю місіс Воррен, уже стемніло. Сумний, одноманітно сірий покров розривали лише різко окреслені жовті квадрати вікон і нечіткі кола газових ліхтарів. Визирнувши із затемненої вітальні, ми побачили ще одну тьмяну пляму світла, що мерехтіла високо в темряві.

— У тій кімнаті хтось ходить, — прошепотів Голмс, наблизивши своє видовжене напружене обличчя до скла. — Авжеж, я бачу його тінь. Ось він знову. Має в руці свічку. Тепер дивиться в наш бік. Хоче переконатися, що вона спостерігає за ним. Починає подавати сигнали. Приймайте й ви, Ватсоне, щоб ми могли звірити наші дані. Один спалах, — це А. Ну, скільки нарахували? Двадцять? Я також. Має означати *T. AT* — цілком зрозуміло! Знову *T*. Це, зрозуміло, початок другого слова. Виходить *TENTA*. Скінчилося. Невже все, Ватсоне? *ATTENTA* —

безглуздо. Немає сенсу також, якщо вважати це за три слова — *AT*, *TEN*, *TA*. Почалося знову! Що ж це таке? *ATTE* — як, те саме? Дивно, Ватсоне, дуже дивно! І знову все спочатку! *AT* — але ж він повторює вже втретє. Тричі — *ATTENTA*. Скільки ж буде ще? Ні, здається, скінчив. Відійшов від вікна. Як ви це поясните, Ватсоне?

— Зашифроване повідомлення.

Несподівано Голмс гмикнув, ніби щось придумавши.

— І шифр не такий уже й складний, Ватсоне. Адже це італійська! А в кінцівці означає, що адресовано жінці. «Бережись! Стережись! Наглядай!» Що скажете, Ватсоне?

— Вважаю, що ви потрапили в яблучко.

— Без сумніву. Попередження напрочуд важливе, тому й повторили тричі. Але стерегтися чого? Стривайте, він знову підійшов до вікна.

Ми ще раз побачили нечіткий силует людини, що зігнулася, і мерехтіння вогника у вікні, коли сигнали поновилися. Тепер їх передавали набагато швидше, так швидко, що важко було встежити.

— *PERICOLO* — а це що означає, Ватсоне? Небезпека? Боже милостивий! Та це ж сигнал небезпеки. Знову почав! *PERI...* Оце маєш, що ж...

Світло раптом згасло, зник мерехтливий квадрат, і четвертий поверх серед рядів освітлених вікон немов чорною стрічкою оточив найвищий будинок. Останній застережливий сигнал раптово обірвався. Чому? Хто? Така думка виникла в нас обох одночасно. Голмс відсахнувся від вікна.

— Це не жарти, Ватсоне! — крикнув він. — Там відбувається якась чортівня! Чому сигнали так дивно припинилися?

Треба сконтактуватися зі Скотленд-Ярдом, а з іншого боку, йти туди не можна — час не терпить.

— Може, мені збігати за поліцією?

— Треба точніше дізнатися, у чому там річ. Можливо, причина зовсім буденна. Хутко туди, Ватсоне, і спробуємо самі дати всьому лад.

Частина друга

Коли ми швидко йшли по Гау-стрит, я озирнувся на тільки-но покинутий нами будинок. У вікні горішнього поверху виднілася тінь голови — тінь жінки, котра напружено, затамувавши подих, дивилася в ніч, чекаючи поновлення сигналів.

Перед будівлею на Гау-стрит, схилившись над поручнями та затуливши обличчя шаликом, стояв чоловік у довгому плащі. Він сіпнувся, коли світло ліхтаря в під'їзді впало на наші обличчя.

— Голмсе! — вигукнув він.

— Авжеж, це я, Грегсоне! — відгукнувся мій супутник, вітаючись із детективом із Скотленд-Ярду. — Закохані зустрілися знову. Що вас привело сюди?

— Вочевидь, те саме, що й вас, — сказав Грегсон, — але яким чином ви дізналися про цю справу, гадки не маю.

— Мене та вас привели різні нитки одного й того ж запутаного клубка. Я приймав сигнали.

— Сигнали?

— Атож, он із того вікна. Вони обірвалися на середині. Ми прибули з'ясувати, чому саме. Але оскільки справа зараз у надійних руках, у мене немає підстав займатися нею далі.

— Стривайте! — гаряче заперечив Грегсон. — Скажу вам чесно, містере Голмс, із вашою підтримкою в будь-якій справі я почуваюся впевненіше. Цей під'їзд єдиний у будинку. Йому від нас не втекти.

— Кому? Хто він такий?

— Нарешті перевага на нашому боці, містере Голмс. Доведеться вам на це пристати.

Він потужно вдарив своїм ціпком по тротуару, після чого кучер візницької карети, що стояла в глибині вулиці, без поспіху попрямував до нас із батогом у руці.

— Дозвольте відрекомендувати вам містера Голмса, — махнув рукою Грегсон. — А це містер Лівертон із американської агенції Пінкертона.

— Герой таємниці Лонгайлєндської печери! — вигукнув Голмс. — Радий познайомитися з вами, сер.

Американець, діловитий чоловік із гострими рисами довгастого, гладко виголеного обличчя, почервонів, почувши таку похвалу.

— Те, що нам зараз доведеться зробити, — справа всього мого життя, містере Голмс. Якщо мені вдасться схопити Джорджано...

— Що? Джорджано з ліги «Багряне коло»?

— О, у нього є і європейська слава? Що ж, в Америці ми всі про нього знаємо. Відомо, що на його совісті п'ятдесят убивств, але поки що в нас немає незаперечних доказів, і ми не можемо його заарештувати. Я гнався за ним по п'ятах із Нью-Йорка й тиждень стежу за ним у Лондоні, вичікуючи нагоди схопити його за комір. Ми з містером Грегсоном вистежили його — він у цьому великому будинку, де є лише один під'їзд,

і йому від нас не сховатися. З того часу, як він там, вийшли троє, але, присягаюся, його серед них не було.

— Містер Голмс згадував про якісь сигнали, — втрутився Грегсон. — Я впевнений, що він, як завжди, знає такі подробиці, яких не знаємо ми.

Голмс кількома словами пояснив, як ми уявляємо собі хід подій. Американець розчаровано зціпив кулаки.

— Він знає, що ми тут!

— Чому ви так вирішили?

— А хіба не ясно? Він зник у будинку й подає знаки співучаснику — у Лондоні є кілька осіб із його банди. Потім, як ви слушно зауважили, коли він повідомляв про небезпеку, сигнали раптом обірвалися. Що ж це означає, якщо не те, що він побачив нас із вікна або якось здогадався, наскільки близька небезпека, і вирішив діяти миттєво, щоб її уникнути? Що пропонуєте, містере Голмс?

— Піднятися нагору та з'ясувати на місці, що там сталося.

— Але ж у нас немає ордера на його арешт.

— Цей чоловік перебуває в порожній квартирі за підозрілих обставин, — спростував Грегсон. — Для початку вистачить. Коли посадимо його за ґрати, Нью-Йорк, либонь, допоможе нам утримати його там. Я беру на себе відповідальність за арешт.

Наші детективи-професіонали, можливо, не завжди швидко ворухать мізками, але хоробрості їм не бракує. Грегсон підіймався сходами, щоб заарештувати цього запеклого злочинця, настільки ж діловито та спокійно, наче йшов головними сходами Скотленд-Ярду. Пінкертонівській агент спробував було обігнати його, але Грегсон вельми рі-

шуче відтіснив його назад. Лондонські небезпеки — привілей лондонської поліції.

Двері квартири ліворуч на четвертому поверсі були прочинені. Грегсон їх відчинив. Усередині було темно та дуже тихо. Я чиркнув сірником і запалив ліхтар детектива. Коли вогонь розгорівся, всі ми аж скрикнули від несподіванки. На соснових дошках голої підлоги виднілися свіжі сліди крові. Червоні відбитки чобіт вели в наш бік із внутрішньої кімнати, двері в яку були зачинені. Грегсон широко розчахнув їх і підняв ліхтар, що тепер палав яскравим полум'ям, а ми нетерпляче дивилися з-за його спини.

На підлозі посеред порожньої кімнати розпростерлося тіло справжнього велетня. Риси його смаглявого, гладко поголеного обличчя були дуже спотворені, голова лежала на світлому паркеті в кров'яній калюжі, що розтікалася. Коліна жертви були підняті, руки розкинуті, а в могутній брунатній шиї стирчало руків'я ножа. Хоч він і був гігантом, нищівний удар, мабуть, звалив його, як різник валить бугая. Біля його правої руки на підлозі лежав солідний двосічний кинджал із роговим руків'ям, а поруч — чорна лайкова рукавичка.

— Боже милий! Та це ж Чорний Джорджано! — вигукнув американський детектив. — Цього разу хтось нас випередив.

— А ось і свічка на підвіконні, містере Голмс, — зауважив Грегсон. — Але що це ви робите?

Голмс підійшов до вікна, запалив свічку й узявся махати нею перед віконною рамою. Потім поглянув у темряву, згасив свічку й кинув на підлогу.

— Мабуть, це нам допоможе.

Він повернувся до обох професіоналів, котрі оглядали тіло, і в глибокій задумі став поруч.

— Кажете, що поки чекали внизу, із будинку вийшли троє, — сказав він нарешті. — Ви їх розгледіли?

— Звісно, розгледів.

— Чи був серед них чоловік років тридцяти, смаглявий, чорнобородий і середнього зросту?

— Авжеж, він пройшов повз мене останнім.

— Гадаю, що це той, хто вам потрібен. Я можу його описати вам, і в нас є чудовий відбиток його ноги. Мені здається, цього буде досить.

— Не надто багато, містере Голмс, аби знайти його серед мільйонів лондонців.

— Можливо. Тому я й подумав, що не буде зайвим закликати на допомогу леді.

При цих словах ми всі обернулися. У проїмі дверей стояла висока вродлива жінка — таємнича квартирантка місіс Воррен. Вона повільно підійшла, її бліде обличчя було сповнене тривогою, напружений, переляканий погляд був прикутий до темної постаті, що лежала на підлозі.

— Ви його вбили! — пробурмотіла вона. — О, Dio mio*, ви його вбили!

Потім вона глибоко вдихнула й із радісним вереском підстрибнула. Дівчина кружляла кімнатою, плескала в долоні, її карі очі палали захопленням і здивуванням, із вуст зривалися тисячі чарівних італійських вигуків. Жахливо та дивно було дивитися на цю жінку, охоплену радістю при вигляді такого

---

* *Dio mio* (італ.) — мій Боже.

видовища. Раптом вона зупинилася й запитально поглянула на нас.

— Але ви... Ви ж поліція? Ви вбили Джузеппе Джорджано? Правильно?

— Ми поліція, місіс.

Вона огледіла темні закутки кімнати.

— А де Дженнаро? Дженнаро Лукка, мій чоловік? Я Емілія Лукка, ми обоє з Нью-Йорка. Де Дженнаро? Він тільки-но закликав мене з цього вікна, і я помчала щодуху.

— Це я закликав, — зазначив Голмс.

— Ви! Але як ви дізналися?

— Ваш шифр нескладний, місіс. Ви потрібні нам тут. Я був впевнений, що варто мені подати знак *VIENI**, і ви обов'язково прийдете.

Прекрасна італійка зиркнула на Голмса з побожним страхом.

— Не розумію, звідки ви все це знаєте, — дивувалася вона. — Джузеппе Джорджано... як він...

Вона замовкла, і раптом її обличчя засяяло радістю та гордістю.

— Тепер я збагнула! Мій Дженнаро! Це зробив мій прекрасний, чудовий Дженнаро, котрий боронив мене від усіх бід, він убив чудовисько власною дужою рукою! О, Дженнаро, який ти чудовий! Чи є на світі жінка, гідна такого чоловіка?

— Так от, місіс Лукка, — видихнув прозаїчний Грегсон, поклавши руку на лікоть синьйори так само спокійно, наче

---

* *Vieni* (итал.) — приходь.

вона була хуліганом із Ноттінг-гілла. — Поки що мені не зовсім ясно, хто ви така й навіщо сюди прийшли, але з того, що ви сказали, мені цілком зрозуміло, що вами зацікавляється в Скотленд-Ярді.

— Хвильку, Грегсоне, — втрутився Голмс, — вважаю, що ця леді й сама хотіла б поділися певною інформацією. Вам зрозуміло, місіс, що вашого чоловіка заарештують і судитимуть за вбивство людини, котра лежить перед нами? Ваші слова можуть бути використані як доказ його провини. Але якщо ви вважаєте, що ваш чоловік діяв не зі злочинними намірами та волів би сам усе розповісти, то повідомивши це нам, ви дуже йому допоможете.

— Тепер, коли Джорджано мертвий, ми вже нічого не боїмося, — з полегшенням зітхнула італійка. — Це був диявол, чудовисько, і жоден суддя у світі не покарає мого чоловіка за те, що він його вбив.

— У такому разі, — перехопив ініціативу Голмс, — пропоную замкнути двері, залишивши все, як є, піти разом із цією леді до її помешкання та прийняти рішення після того, як вона викладе нам історію століття.

За півгодини ми всі четверо сиділи в маленькій вітальні місіс Лукки, слухаючи її дивовижну оповідку про зловісні події, розв'язкою яких нам довелося стати свідками. Вона розмовляла англійською швидко й жваво, проте вельми неправильно, і для більшої ясності я трохи упорядкував її мову.

— Я народилася в Посіліпло, неподалік від Неаполя, — почала дівчина, — я донька Августо Бареллі, котрий працював там головним юристом, а якийсь час і депутатом від цього округу. Дженнаро працював у мого батька і я закохалася

в нього, бо в нього не можна не закохатися. Він був бідний і не займав особливих посад, не мав нічого, крім вроди, сили й енергії, і батько не дав згоди на шлюб. Ми втекли, одружилися в Барі, продали мої коштовності, а на отримані гроші поїхали в Америку. Це сталося чотири роки тому, і з того часу ми жили в Нью-Йорку.

Спочатку доля була до нас дуже прихильною. Дженнаро допоміг одному джентльменові-італійцеві — врятував його від головорізів у місці, яке називають Бовері, і таким чином отримав впливового покровителя. Його ім'я Тіто Касталотте, він головний компаньйон у відомій фірмі «Касталотте та Замба», основного постачальника фруктів у Нью-Йорку. Синьйор Замба трохи нездужає, тому вся фірма, в якій працює більше трьохсот людей, перебуває в руках нашого нового приятеля Касталотте. Він узяв мого чоловіка до себе на роботу, призначив управителем відділу й проявляв до нього симпатію, як тільки міг. Синьйор Касталотте неодружений, і, мені здається, він ставився до Дженнаро як до рідного сина, а я і мій чоловік любили його, немов батька. Ми орендували невеликий мебльований будиночок у Брукліні, і наше майбутнє здавалося нам певним, аж раптом з'явилася чорна хмара, яка незабаром затягнула все небо.

Якось увечері Дженнаро повернувся з роботи й привів із собою співвітчизника. Його звали Джорджано, і він також був із Посіліппо. Це був чоловік колосального зросту, у чому ви й самі могли переконатися, бо бачили його труп. У нього було не лише величезне тіло, у ньому все було фантастичне, надмірне та моторошне. Голос його звучав у нашій хатинці, як грім. Коли він промовляв, ледь вистачало місця для розмахування

його величезних рук. Думки, переживання, пристрасі — все було жажливо перебільшене. Він розмовляв, точніше, кричав, із таким запалом, що інші лише сиділи й слухали, налякані могутнім потоком слів. Очі його виблискували, і він тримав вас у своїй владі. Це була людина страшна та дивовижна. Слава Всевишньому, що він мертвий!

Він почав приходити до нас усе частіше й частіше. Але я знала, що Дженнаро, як і я, не відчував радощів від його відвідин. Мій нещасний чоловік сидів блідий, байдужий, слухаючи нескінченні просторікування щодо політики та соціальних проблем, що було темою розмов нашого гостя. Дженнаро мовчав, але я, добре його знаючи, читала на його обличчі почуття, яке ніколи не з'являлося на ньому раніше. Спершу подумала, що це неприязнь. Потім збагнула, що це щось більше. Це був страх, ледь тамований, нездоланий страх. Тієї ночі, коли я прочитала на його обличчі жах, обійняла його та благала заради кохання до мене, заради всього, що йому любе, нічого не приховувати та розповісти мені, чому цей велетень так його пригнічує.

Чоловік розповів мені, і від його слів моє серце мало не зупинилося. Мій бідний Дженнаро в дні палкої, самотньої юності, коли йому здавалося, що весь світ пішов проти нього, і в житті немає справедливості, вступив у неаполітанську лігу «Багряне коло» — щось на кшталт старих карбонаріїв. Таємниці цієї організації, присяги, які складають її члени, — жажливі, а вийти з неї, згідно з традиціями, неможливо. Ми втекли до Америки, і Дженнаро вирішив, що позбувся цього всього назавжди. Уявіть собі його жах, коли одного вечора зустрів на вулиці гіганта Джорджано, того самого, котрий у Неаполі втяг-

нув його в організацію й заробив собі прізвисько «Смерть» на півдні Італії, бо руки його по лікоть залиті кров'ю нещасних! Він приїхав до Нью-Йорка, переховуючись від італійської поліції, і вже встиг створити там філію цієї страшної ліги. Все це Дженнаро розповів мені й показав отриманий того дня папірець із намальованим на ньому червоним колом. Там йшлося, що такого-то дня та години відбудуться збори, на яких він має бути присутній.

Це нічого доброго не обіцяло, але найгірше чекало нас попереду. З часом я почала помічати, що Джорджано, навідуючи нас (а тепер він приходив мало не щовечора), звертається лише до мене, а якщо й каже щось моєму чоловікові, то не зводить з мене страшного, шаленого погляду своїх звірячих очей. Якось його таємниця розкрилася. Я пробудила в ньому те, що він називав коханням, це любов чудовиська, дикуна. Дженнаро ще не було вдома, коли він прийшов. Присунувся до мене, схопив своїми величезними ручиськами, стиснув у ведмежих обіймах і, обсипаючи поцілунками, благав утекти з ним. Я відбивалася, відчайдушно кричала, тут увійшов Дженнаро й кинувся на нього. Джорджано вдарив чоловіка так сильно, що той упав і знепритомнів, а сам утік із дому, куди йому вхід був заборонений назавжди. З того вечора він став нашим смертельним ворогом.

За кілька днів відбулися збори. З обличчя Дженнаро, коли він повернувся, я збагнула, що сталося щось жахливе. Такої біди не можна було собі й уявити. Спілка здобуває кошти, шантажуючи заможних італійців і погрожуючи їм насильством, якщо вони відмовляться дати грошей. Цього разу вони призначили своєю жертвою Касталотте, нашого приятеля й добро-

дійника. Він не злякався погроз, а записки бандитів передав поліції. Й ось вони вирішили вчинити над ним таку розправу, яка відбила б у інших бажання пручатися. На зборах ухвалили підірвати динамітом його будинок разом із ним. Кинули жереб, кому виконувати цей жажливий атентат. Опускаючи руку в капелюха, Дженнаро побачив усмішку на жорстокому обличчі свого ворога. Певна річ, усе було якось підлаштовано, бо в руці чоловіка опинилося фатальне кружальце з червоним колом — наказ скоїти вбивство. Він мав відібрати життя найкращому товаришу, — за непокору товариші покарали б його й мене також. Диявольська ліга мстилася відступникам або тим, кого боялася, караючи не лише їх самих, але й близьких їм людей, і цей жах навис над головою мого нещасного Дженнаро та зводив його з розуму.

Всю ніч ми сиділи, обійнявшись, підбадьорюючи один одного перед обличчям бід, що очікували нас. Вибух призначили на наступний вечір. Опівдні ми з чоловіком були вже на шляху до Лондона і, природно, попередили нашого добродійника про небезпеку й повідомили поліції всю інформацію, необхідну для охорони його життя.

Все інше, джентльмени, ви знаєте. Ми не сумнівалися, що нам не сховатися від своїх ворогів, як не можна втекти від власної тіні. У Джорджано були й особисті причини для помсти, але ми також знали, яка це невблаганна, підступна та завзята тварюка. В Італії й Америці без угаву розповідають про його страшну могутність. А зараз уже він, звісно, скористався б своїми можливостями. Завдяки тому, що випередили ворогів, ми отримали кілька спокійних днів, і мій коханий забезпечив мені притулок, де я могла сховатися від небезпеки.

Сам він хотів бути спроможним діяти, щоб мати зв'язок із італійською й американською поліцією. Я навіть не уявляю, де він живе і як. Я дізнавалася про нього лише із заміток в газеті. Яюсь, визирнувши у вікно, побачила двох італійців, котрі спостерігали за будинком, і зрозуміла, що Джорджано якимось чином виявив наш притулок. Нарешті Дженнаро повідомив мені через газету, що сигналізуватиме з певного вікна, але сигнали свідчили лише про необхідність стерегтися й раптом обірвалися. Тепер мені ясно: чоловік знав, що Джорджано натрапив на його слід, і, слава Богу, підготувався до зустрічі з ним. А тепер, джентльмени, скажіть: чи вчинили ми щось таке, що карається законом, і чи є на світі суд, який виніс би обвинувачувальний вирок Дженнаро за те, що він зробив?

— Що ж, містере Грегсон, — американець поглянув на англійського детектива, — не знаю, яка ваша британська точка зору, але в Нью-Йорку, мабуть, більшість людей ще й подякує чоловікові цієї леді.

— Їй доведеться поїхати зі мною до начальника, — відповів Грегсон. — Якщо її слова підтвердяться, не думаю, що їй або її чоловікові щось загрожує. Але, чого я не здатен зрозуміти, то це яким чином до цієї справи виявилися причетними ви, містере Голмс.

— Освіта, Грегсоне, навчання! Я все ще навчаюся в університеті. До речі, зараз ще немає восьмої години, а в Ковент-Гардені йде опера Вагнера. Якщо поквапимося, можемо встигнути до другої дії.

ПРИГОДА
З ШІСТЬМА НАПОЛЕОНАМИ

Містер Лестрейд, детектив зі Скотленд-Ярду, часто навідувався до нас вечорами. Шерлок охоче його приймав. Лестрейд приносив усілякі поліційні новини, а Голмс у подяку за це вислуховував докладні розповіді про ті справи, які були доручені детективові, і ніби знічев'я давав йому поради, черпаючи їх із скарбниці свого досвіду та обширних знань.

Але цього вечора Лестрейд говорив лише про погоду та газетні плітки. Потім він раптом замовк і почав у задумі струшувати попіл із цигарки. Шерлок пильно поглянув на нього.

— Маєте для мене якусь цікаву справу?

— О ні, містере Голмс, нічого цікавого!

— Тоді розкажіть.

Лестрейд засміявся:

— Від вас нічого не приховаєш, містере Голмс. У мене справді на прикметі є один випадок, але такий дріб'язковий, що не хочеться обтяжувати вас. Втім, дрібниця дрібницею, проте вона дуже дивна, а я знаю, що ви по-особливому ставитеся до всього незвичного. Хоча, щиро кажучи, ця справа, ймовірно, мала б займати доктора Ватсона, а не нас із вами.

— Хвороба? — припустив я.

— Шаленство. І до того ж досить дивне божевілля. Важко уявити собі людину, котра, живучи в наш час, настільки ненавиділа б Наполеона І, що знищує кожне його зображення, яке лише потрапить їй на очі.

Шерлок відкинувся на спинку крісла:

— Це справа не для мене.

— Я так і сказав. Втім, якщо цей чоловік вчиняє крадіжку зі зламом, а ті зображення Наполеона, які він знищує, належать не йому, а іншим, то він знову потрапляє до нас із рук лікаря.

Голмс випростався:

— Крадіжка зі зламом! Це вже цікавіше. Викладайте все до найменших подробиць.

Лестрейд витяг службового нотатника, погортав його, щоб освіжити свою пам'ять.

— Про перший випадок нам повідомили чотири дні тому, — поінформував він. — Він стався в крамниці Морса Гедсона, котрий продає картини та скульптури на Кеннінгтон-роуд. Той на хвильку вийшов із крамниці й раптом почув якийсь хрускіт. Поквапився назад і побачив, що гіпсовий бюст Наполеона, який стояв на ляді разом із іншими творами мистецтва, лежить на підлозі, розбитий у друзки. Продавець вибіг на вулицю, але хоча й багато перехожих стверджували, що бачили одного чоловіка, котрий виходив із крамниці, продавцеві так і не вдалося наздогнати його. Здавалося, це один із тих випадків безглузлого хуліганства, які стаються час від часу... Так про це доповіли констеблеві, котрий саме підійшов. Гіпсовий бюст коштував усього кілька шилінгів,

і вся справа здавалася такою дріб'язковою, що й не варто було відкривати слідство.

Новий випадок, проте, виявився серйознішим, до того ж не менш дивним. Він стався сьогодні вночі. На Кеннінгтон-роуд, усього за кількесот кроків від крамниці Морса Гедсона, живе дуже відомий лікар, доктор Барнікот, який має значну клієнтуру на південному березі Темзи. Доктор Барнікот — палкий шанувальник Наполеона. Весь його будинок просто набитий книжками, картинами та реліквіями, які належали французькому імператору. Нещодавно він придбав у Морса Гедсона дві однакові гіпсові копії знаменитої голови Наполеона, виліпленої французьким скульптором Девіном. Одну з цих копій помістив у своєму помешканні на Кеннінгтон-роуд, а другу поставив на камін в операційній на Ловер-Брикстон-роуд. Повернувшись сьогодні вранці додому, доктор Барнікот виявив, що вночі його будинок пограбували, однак при цьому нічого не вкрали, крім гіпсового погруддя, що стояло в передпокої. Грабіжник виніс бюст із будинку й розбив об садову решітку. Вранці біля решітки знайшли купу уламків.

Голмс потер руки.

— Випадок справді незвичайний! — підтвердив він.

— Я був упевнений, що він вам сподобається. Але я ще не закінчив. До дванадцятої години доктор Барнікот приїхав до себе в операційну, і можете уявити собі його подив, коли виявив, що вікно операційної відчинене, а по всій підлозі розкидані уламки другого бюста. Його розбили на найдрібніші кавалки. Ми досліджували обидва випадки, але нам так і не вдалося з'ясувати, хто ж цей злочинець... або цей

шаленець, котрий тішиться такими крадіжками. Ось, містере Голмс, усі факти.

— Вони оригінальні та навіть химерні, — зауважив Голмс. — Я б хотів знати, чи були бюсти, розбиті в кімнатах доктора Барнікота, точними копіями того, який розбили в крамниці Морса Гедсона?

— Їх відливали в одній і тій самій формі.

— Отже, не можна стверджувати, що особа, котра розвалила ті бюсти, діяла під впливом ненависті до Наполеона. Якщо взяти до уваги, що в Лондоні є кілька тисяч бюстів, які зображують великого імператора, важко припустити, що невідомий фанатик цілком випадково почав свою діяльність зі знищення трьох копій одного й того ж.

— Це й мені спадало на гадку, — пожвавився Лестрейд. — А що ви про це думаєте, докторе Ватсон?

— Божевілля на якомусь одному пункті різноманітні до безкраю, — відповів я. — Існує явище, яке сучасні психологи називають «нав'язливою ідеєю». Вона буває зовсім дріб'язковою, і людина, одержима нею, може бути здоровою в усьому іншому. Припустімо, що цей маніяк занадто багато читав про Наполеона або, скажімо, дізнався про якусь образу, завдану його пращурам під час наполеонівських війн. У нього склалася «нав'язлива ідея», під впливом якої він виявився здатним на найфантастичніші витівки.

— Ваша теорія нам не підходить, мій любий Ватсоне, — похитав головою Голмс, — бо жодна «нав'язлива ідея» не могла б підказати вашому цікавому маніякові, де перебувають ці бюсти.

— А як це поясните ви?

— Я й не намагаюся пояснити. Лише бачу, що в ексцентричних вчинках цього джентльмена є певна система.

Подальші події відбулися швидше та виявилися набагато трагічнішими, ніж ми припускали. Наступного ранку, коли я одягався в своїй спальні, Голмс постукав у мої двері й увійшов, тримаючи в руці телеграму. Він прочитав її вголос:

— «Приїжджайте негайно до Кенсингтона, Пітт-стрит, 131. Лестрейд».

— Що це означає? — спитав я.

— Гадки не маю. Це може означати що завгодно. Але, мені здається, ідеться про продовження історії з бюстами. Якщо не помиляюся, з цього випливає, що наш приятель-маніяк переніс активність в іншу частину Лондона... Кава на столі, Ватсоне, а кеб біля дверей.

За півгодини ми вже були на Пітт-стрит — вузькому провулочку неподалік однієї з найжвавіших лондонських магістралей. Будинок № 131 виявився солідною пласкою будовою, в якій не було нічого романтичного. Коли ми під'їхали, перед його садовими ґратами стояла юрба роззяв. Голмс навіть свиснув.

— Отакої, але ж тут щонайменше сталося вбивство!

Лестрейд вийшов назустріч із дуже похмурим обличчям і провів нас до вітальні, де метушився надзвичайно неохайний літній чоловік у фланелевому халаті. Його представили нам. Чоловік виявився господарем будинку, містером Горасом Гаркером із Центрального синдикату преси.

— Історія з Наполеонами не вщухає, — повідомив Лестрейд. — Учора ввечері вона зацікавила вас, містере Голмс,

я й подумав, що вам буде приємно взяти участь в її розслідуванні, особливо тепер, коли вона призвела до такої похмурої події.

— До якої саме події?

— До вбивства... Містере Гаркер, розкажіть, будь ласка, цим джентльменам усе, що сталося.

Чоловік в халаті обернув до нас своє засмучене обличчя.

— Дивна річ, — сказав він. — Все життя я описував у газетах події, які траплялися з іншими людьми, а коли нарешті в мене самого сталася така неприємна халепа, я настільки розгубився, що й двох слів не зможу скласти до купи. Втім, ваше ім'я я чув, містере Шерлок Голмс, і, якщо вам вдасться пояснити нам цю загадкову справу, я буду нагороджений за прикру необхідність знову викладати цю подію.

Голмс сів і приготувався слухати.

— Це вбивство пов'язане з бюстом Наполеона, який я купив чотири місяці тому. Він дістався мені за невеличку суму в крамниці братів Гардінгів біля Гайстритського вокзалу. Зазвичай я пишу статті вночі, тож часто засиджуюся за роботою аж до ранку. Так було й сьогодні. Я сидів у своєму кабінеті на верхньому поверсі, аж раптом близько третьої години до мене долинув якийсь відгомін знизу. Я прислухався, але більше нічого не почув, тому вирішив, що галасували на вулиці. Але десь за п'ять хвилин до мене долинув жажливий зойк — ніколи ще, містере Голмс, мені не доводилося чути такий страшний крик. Цей лемент звучатиме в моїх вухах аж до самої смерті. Хвилину чи дві я просидів нерухомо, ціпеніючи від страху, потім узяв кочергу та подався вниз. Увійшовши до цієї кімнати, я побачив, що вікно відчинене, а бюст, який стояв на каміні,

зник. Я ніяк не можу зрозуміти, чому злодій спокусився на цей бюст. Звичайнісінький гіпсовий зліпок, і ціна йому — пенні. Як ви самі могли зауважити, людина, котра надумає стрибнути з цього вікна, потрапить на сходи головного входу. Оскільки крадій, безумовно, втік саме цим шляхом, я пройшов через передпокій і відчинив вхідні двері. Ступивши в темряву, я перечепився й мало не впав на мерця, що там лежав. Повернувся та приніс світильник. У горлі нещасного зяяла рана. Всі горішні сходи були залиті кров'ю. Він лежав на спині, підібгавши коліна й розтуливши рота. Це було жахливо. Тепер він мені снитиметься щоночі. Я засвистів у свисток і відразу втратив свідомість. Більше нічого не пам'ятаю. Отямився в передпокої. Поруч стояв полісмен.

— Кого вбили? — перепитав Голмс.

— Цього дізнатися не вдалося, — видихнув Лестрейд. — Можете самі оглянути його в анатомічному театрі. Ми вже проводили огляд, але нічого не дізналися. Довготелесий, засмаглий, дужий чоловік, ще не досягнув тридцяти років. Одягнений бідно, але на робітника не схожий. Поруч із ним у калюжі крові лежав складаний ніж із роговим руків'ям. На лежав він убитому чи вбивці, не знаю. На одязі вбитого не було міток, за якими можна було б дізнатися його ім'я. У кишень знайшли яблуко, мотузку, мапу Лондона та світлину. Ось вона.

Це було моментальне фото, зроблене кишеньковим апаратом. На ньому був зображений чоловік із різкими рисами обличчя, густими бровами, дуже масивними щелепами, що виступали вперед, як у павіана. У ньому й загалом було щось мавпяче.

— А що сталося з бюстом? — поцікавився Голмс, уважно вивчаючи світлину.

— Бюст вдалося виявити лише перед вашим приходом. Його знайшли в садочку перед порожнім будинком на Кемпден-гауз-роуд. Розбитий на друзки. Якраз прямую туди, щоб оглянути знахідку. Хочете піти зі мною?

Місце, де знайшли уламки бюста, містилося всього за кілька ярдів від будинку. Вперше нам вдалося побачити це зображення великого імператора, що викликало настільки шалену та руйнівну ненависть у серці якогось маніяка. Бюст лежав у траві, розбитий вщент. Голмс підняв кілька уламків й уважно їх оглянув. З його напруженого обличчя я здогадався, що той натрапив на слід.

— Ну, то що? — видихнув Лестрейд.

Голмс стенив плечима.

— Нам ще багато доведеться пороздумувати над цією справою, — заявив він. — І все ж... все-таки... все ж маємо вже щось для початку. Цей дешевий бюст в очах того дивного злочинця коштував дорожче за людське життя. Ось перший факт, встановлений нами. Є й другий факт, не менш дивний. Якщо єдина мета злочинця полягала в тому, щоб розбити бюст, чому ж він не зробив це в будинку або біля нього?

— Він був приголомшений зустріччю з тим чоловіком, котрого йому довелося вбити. Він і сам не розумів, що чинить.

— Що ж, таке можливо. Однак хочу звернути вашу увагу на будинок, що стоїть у садочку, де був розбитий бюст.

Лестрейд озирнувся навколо.

— Цей будинок порожній, — сказав він, — і злочинець знав, що тут його ніхто не потривожить.

— Авжеж, — не погодився Голмс, — але на цій вулиці є й інший порожній будинок, і йому потрібно було пройти повз нього, щоб дійти до цього. Чому ж він не розбив бюст біля першого порожнього будинку? Адже він усвідомлював, що кожен зайвий крок збільшує небезпеку зустрічі з кимось.

— Я не звернув на це уваги, — знітився Лестрейд.

Голмс тицьнув у вуличний ліхтар, що світився над нашими головами.

— Тут ця особа могла бачити те, що робить, а там ні. Ось що привело злочинця сюди.

— Маєте рацію, хай йому грець! — погодився детектив. — Тепер пригадую, що бюст, який належав доктору Барнікоту, розбили неподалік від його червоної лампи. Але що ж нам робити з цим фактом, містере Голмс?

— Запамятати його. Згодом можемо наштовхнутися на обставини, які змусять повернутися до нього. Що тепер маєте намір зробити, Лестрейде?

— Мені здається, що зараз найкорисніше зайнятися з'ясуванням особи вбитого. Ця справа не надто важка. Коли будемо знати, хто він і хто його товариші, то вдасться з'ясувати, що він робив уночі на Пітт-стрит, кого тут зустрів і хто його вбив на сходах містера Гораса Гаркера. Як вам таке?

— Згоден. Але я підійшов би до вирішення цієї загадки зовсім з іншого боку.

— З якого?

— О, не хочу впливати на вас. Ви чиніть по-своєму, а я зроблю по-своєму. Згодом порівняємо результати наших пошуків, чим допоможемо один одному.

— Мене це влаштовує, — пристав на таке Лестрейд.

— Ви зараз повертаєтеся на Пітт-стрит і, звісно, побачите містера Гораса Гаркера. То передайте йому, будь ласка, від мого імені, що, на мою думку, минулої ночі його будинок навідав кровожерливий божевільний, одержимий манією винищення Наполеонів. Це знадобиться йому для написання статті.

Лестрейд здивовано поглянув на Голмса:

— Невже ви справді так вважаєте?

Голмс усміхнувся:

— Чи я так вважаю? Може, і ні. Але така версія видається дуже цікавою містеру Горасу Гаркеру та передплатникам Центрального синдикату преси... Ну, Ватсоне, на нас сьогодні чекає важкий день. Я буду щасливий, Лестрейде, якщо ви ввечері, годині десь так о шостій, зайдете до нас на Бейкер-стрит. А до того часу залишу світлину в себе.

Ми з Шерлоком Голмсом подалися пішки на Гай-стрит і зайшли в крамницю братів Гардінгів, де той бюст купили. Молодий продавець повідомив нам, що містер Гардінг з'явиться в крамниці лише наприкінці дня, а він сам не може нам нічого розказати, бо працює тут зовсім нещодавно. На обличчі Голмса з'явилося розчарування та невдоволення.

— Що вдієш, Ватсоне, неможливо розраховувати на постійну удачу, — сказав він нарешті. — Доведеться зайти сюди до кінця дня, якщо доти містера Гардінга тут не буде. Я, як ви, ясна річ, здогадалися, маю намір простежити історію цих бюстів від самого початку, щоб з'ясувати, чи не виникало при їхньому створенні якихось дивних обставин, що заздалегідь визначили їхню дивовижну долю. Наразі ж навідаємо містера Морса Гедсона на Кеннінгтон-роуд і поглянемо, чи не зможе він щось додати до цієї загадки.

Цілу годину ми їхали до крамниці продавця картин. Він виявився маленьким гладуном із червоним обличчям та уїдлигим характером.

— Саме так, сер. Розбив на моєму прилавку, сер, — зазначив він. — Навіщо ми платимо податки, якщо будь-який негідник може увірватися до нас і поцувати товар! Авжеж, сер, це я продав доктору Барнікоту обидва бюсти. Сором і ганьба, сер! Анархістська змова, ось що це таке, нічого іншого. Лише анархіст здатен розбити витвір мистецтва. Звідки я дістав ці бюсти? Не розумію, який це може мати стосунок до справи. Ну що ж, якщо вам справді так потрібно знати, то скажу. Я придбав їх у «Гелдера і Ко», на Черч-стрит, у Степні. Це дуже солідна фірма, яка існує вже двадцять років. Скільки я їх купив? Три. Два та один дорівнює три. Два я продав доктору Барнікоту, а один був розбитий серед білого дня на моєму власному прилавку. Чи знаю я людину, зображену на цій фотографії? Ні, не знаю. Але ні, знаю. Це Беппо, ремісник-італієць. Іноді виконував у моїй крамниці певну роботу. Може різати по дереву, золотити рами, всього потроху. Він звільнився тиждень тому, і з того часу я про нього нічого не чув. Ні, я не знаю, звідки він узявся. Де він зараз, також не знаю. Я нічого проти нього не маю. Працював він непогано. Пішов за два дні до того, як у мене розбили бюст...

— Що ж, Морс Гедсон дав нам більше інформації, ніж ми могли очікувати, — втішився Голмс, коли ми вийшли з крамниці. — Отже, той Беппо брав участь і в тих подіях, які відбулися в Кенсінгтоні. Заради такого факту не жаль проїхати навіть десяток миль. А тепер, Ватсоне, їдьмо в Степні, до «Гел-

дер і Ко», звідки й походять бюсти. Не сумніваюся, що там дізнаємося багато цікавого.

Ми квапливо проїхалися фешенебельним Лондоном, через Лондон готелів, через Лондон театральний, через Лондон літературний, через Лондон комерційний, через Лондон морський і, нарешті, вїхали в прибережну дільницю, забудовану прибутковими будинками. Тут аж кишіло від бідноти, викинутої сюди з усіх кінців Європи. На широкій вулиці ми знайшли ту скульптурну майстерню, яку шукали. Вона розташувалася у великому дворі, сповненому могильних пам'ятників. Це було велике приміщення, в якому вовтузилися десь із п'ятдесят робітників, зайнятих різьбленням і формуванням. Високий білявий господар прийняв нас ввічливо та дав чіткі відповіді на всі запитання Голмса. Записи в його книгах свідчили, що з мармурової голови Наполеона роботи Девіна було відформовано безліч копій, але ті три бюсти, які близько року тому він послав Морсу Гедсону, становили половину окремої партії із шести примірників. Інші три бюсти з цієї партії продали братам Гардінгам у Кенсінгтоні. Ні, бюсти цієї шістки нічим не відрізнялися від усіх інших. Ні, він не знає, з якого дива комусь може спасти на думку знищувати ці бюсти, таке видається йому просто смішним. Гуртова ціна цих бюстів — шість шилінгів, але в роздрібному продажі можна взяти за них дванадцять і навіть більше. Ці погруддя виготовляються так: відливають два гіпсових зліпки з двох половинок обличчя, потім обидва профілі склеюють до купи. Всю цю роботу зазвичай виконують італійці ось у цьому приміщенні. Коли бюст готовий, його ставлять на стіл у коридорі, щоб він висохнув, а потім відправляють на склад. Більше він нічого нам не може розповісти.

Але тут Голмс показав господареві світлину, і вона справила на господаря приголомшливе враження. Його обличчя розпашілося від гніву, брови нависли над блакитними тевтонськими очима.

— От негідник! — закричав він. — Та я його добре знаю. Моя майстерня має неабиякий авторитет, за весь час її існування в ній лише раз була поліція... через ось цього чоловіка! Сталося це більше року тому. Він штрикнув ножом на вулиці іншого італійця і, втікаючи від поліції, забіг у мою майстерню. Тут його й заарештували. Його ім'я Беппо. Прізвища не знаю. Мене справедливо покарали за те, що взяв на роботу людину з таким обличчям. Втім, працівник із нього був хороший, один із найкращих.

— Що йому присудили?

— Той, кого він поранив, залишився живим, і тому він отримав лише рік в'язниці. Не сумніваюся, що він уже на волі, але сюди не наважиться припертися. У мене працює його двоюрідний брат. Мабуть, він може розповісти вам більше, де може бути Беппо.

— Ні, ні, — замахав руками Голмс, — не кажіть його братові ні слова... благаю, жодного слова! Це дуже серйозна справа. Чим більше я в неї занурююся, тим серйознішою вона мені видається. У вашій бухгалтерській книзі зазначено, що ви продали ці бюсти 3 червня минулого року. А не можете мені сказати, якого числа заарештували Беппо?

— Можу встановити це приблизно за платіжною відомістю, — мовив господар. — Ось, — продовжив він, пошукавши у своїх паперах, — останню платню йому виплатили 20 травня.

— Дякую, — вклонився Голмс. — Не буду більше забирати ваш час і зловживати вашим терпінням.

На прощання попросивши нікому не розповідати про бесіду з нами, ми вийшли з майстерні та повернули на захід.

Уже давно минув полудень, коли нам нарешті вдалося нашвидкуруч поснідати в одному ресторанчику. Біля входу в заклад продавали газети, і на окремій шпальті, що повідомляє про останні новини, було надруковано великими літерами: «Злочин у Кенсингтоні. Божевільний убивця». Зазирнувши в часопис, ми переконалися, що містерові Горасу Гаркеру таки вдалося надрукувати свою статтю. Два стовпчики були заповнені сенсаційним і пишним описом подій, що відбулися в його будинку. Голмс розклав газету на столику й читав, не відриваючись від їжі. Кілька разів він пирхнув.

— Усе гаразд, Ватсоне, — сказав він. — Послухайте: «Приємно усвідомлювати, що не може бути різних точок зору на цю подію, бо містер Лестрейд, один із найдосвідченіших поліцейних агентів, і містер Шерлок Голмс, дуже відомий консультант та експерт, зійшлися на тому, що ланцюг химерних пригод, який закінчилися настільки трагічно, свідчить про божевілья, а не про злочин. Викладені нами факти не можуть бути пояснені нічим, крім шаленства». Преса, Ватсоне, — справжній скарб, якщо вміти нею користуватися. А тепер, якщо ви вже поїли, ми повернемося до Кенсингтона та послухаємо, що розповідь нам власник «Братів Гардінгів».

Засновник цього великого торгового дому виявився спритним, вертким чоловічком, дуже рухливим і швидким, кмітливим і балакучим.

— Аякже, сер, я вже все знаю з вечірніх газет. Містер Горас Гаркер — наш постійний покупець. Ми продали йому цей бюст кілька місяців тому. Три таких бюсти отримали в «Гельдера та Ко» у Степні. Їх уже продали. Кому? Зараз звірюся зі своєю бухгалтерською книгою й відповім. Авжеж, ось тут усе записано. Один бюст — містеру Гаркеру, інший — містеру Джосаї Брауну, котрий живе в Лабурнум-лоджі, на Лабурнум-веллі, це в Чизвіку, а третій — містерові Сендфорду, котрий живе на Ловер-Гров-роуд у Редінгу.

Поки містер Гардінг говорив, Голмс щось нотував. Вигляд у нього був надзвичайно вдоволений. Однак він нічого мені не пояснив і лише сказав, що нам варто поквапитися, бо на нас ще чекає Лестрейд. Справді, коли ми приїхали на Бейкер-стрит, детектив уже був там, нетерпляче крокуючи кімнатою. З його пихатого вигляду неважко було здогадатися, що день не минув для нього безрезультатно.

— Як справи, містере Голмс? — спитав він.

— Нам довелося як слід попрацювати, і зробили ми це не дарма, — повідомив мій приятель. — Ми навідали обох крамарів і господаря майстерні. Я простежив долю кожного бюсту з самого початку.

— Долю кожного бюсту! — вигукнув Лестрейд. — Гаразд, гаразд, містере Голмс, у кожного свої методи, і я не збираюся сперечатися з вами, але мені здається, що за день я досягнув більшого, ніж ви. Я встановив особу вбитого.

— Та що ви таке кажете!

— А також причину злочину.

— Вітаю!

— У нас є інспектор, фахівець із італійської громади. А на шиї вбитого виявили католицький хрестик. Крім цього, смагливий відтінок його шкіри мимоволі навів на думку, що він уродженець півдня. Інспектор Гілл упізнав його з першого ж погляду. Його ім'я П'єтро Венуччі, він родом із Неаполя, це — один із найстрашніших головорізів Лондона. Як бачите, все починає прояснюватися. Його вбивця також, ймовірно, італієць. П'єтро його вистежував. Він носив у кишені його фотографію, щоб помилково не зарізати когось іншого. Вистежив свого ворога, бачив, як той зайшов до обійстя, дочекався, коли той вийшов, напав на нього й отримав смертельну рану в сутичці... Що про це думаєте, містере Шерлок Голмс?

Голмс гаряче потиснув йому руку.

— Чудово, Лестрейде, просто чудово! — вигукнув він. — Але я не зовсім розумію, як ви поясните знищення бюстів.

— Знову ті бюсти! Ви ніяк не можете викинути їх із голови. Зрештою, історія з цими бюстами — дрібниці. Дрібна крадіжка, за яку можна засудити щонайбільше до шести місяців ув'язнення. Ось убивство — вартісна справа, і, як бачите, я вже тримаю всі нитки у своїх руках .

— Що ж ви робитимете далі?

— А ось що. Піду разом із Гіллом до італійського кварталу, знайдемо чоловіка, зображеного на тій світлинці, і я заарештую його за звинуваченням у вбивстві. Хочете піти з нами?

— Не знаю. Мабуть, ні. Мені здається, що ми доб'ємося успіху набагато простіше. Не могу пообіцяти, бо це залежить... Коротко кажучи, це залежить від однієї обставини, на яку ми не маємо ніякого впливу. Два шанси за успіх і один

проти. Отже, сподіваюся, що, якщо ви підете зі мною сьогодні вночі, ми його схопимо.

— В італійському кварталі?

— Ні. Мені здається, що правильніше його шукати в Чизвіку. Якщо ви, Лестрейде, сьогодні вночі поїдете зі мною до Чизвіку, обіцяю завтра ж вирушити з вами до італійського кварталу. Від цього відтермінування жодної шкоди не буде. А тепер треба трохи поспати, бо виходити раніше за одинадцять — беззмислово, а повернутися нам вдасться, ймовірно, аж уранці. Пообідайте з нами, Лестрейде, і лягайте на цей диван. А ви, Ватсоне, зателефонуйте, будь ласка, і викличте кур'єра. Мені треба негайно відправити листа.

Голмс згаяв вечір, копаючись у стосах старих газет, якими була завалена одна з наших комірчин. Коли він нарешті вийшов звідти, у його очах сяяв тріумф, але детектив нічого не сказав нам про результати своїх пошуків. Я вже настільки опанував методи мого приятеля, що, навіть не розуміючи його задум у цілому, здогадувався, яким чином він розраховує схопити злочинця. Цей дивний злочинець тепер спробує знищити два бюсти, що залишилися, один із яких перебуває, наскільки я запам'ятав, у Чизвіку. Без сумніву, мета нашого нічного походу — схопити зловмисника на місці злочину. Я не міг не захоплюватися хитрістю мого товариша, котрий навмисне повідомив вечірній газеті зовсім хибну версію, щоб переконати злочинця, що той може діяти без жодного ризику. І я не здивувався, коли Голмс порадив мені прихопити із собою револьвер. Він сам узяв із собою свою улюблену зброю — мисливський стек, у руків'я якого був залитий свинець.

Об одинадцятій годині біля наших дверей зупинився екіпаж. За Гаммерсмітським мостом ми переїхали на протилежний берег Темзи. Тут кучер отримав наказ чекати. Ми подалися пішки й незабаром вийшли на безлюдну дорогу, оточену вишуканими будиночками. Навколо кожного був маленький садок. При світлі вуличного ліхтаря на воротах одного з них ми прочитали напис: «Вілла Лабурнум». Мешканці будинку, ймовірно, вже спали, оскільки він увесь був занурений у пільму, і лише кругле віконце над вхідними дверима тьмяно сяяло, кидаючи пляму світла на садову стежину. Ми увійшли крізь ворота та причаїлися в густій тіні дерев'яного паркану, що відокремлює сад від дороги.

Втім, наше очікування виявилось недовгим і закінчилося несподівано та дивовижно. Раптом, без жодного попередження, садова хвіртка розчахнулася, і гнучка темна постать, швидка та рухлива, як мавпа, помчала садовою стежкою. Ми бачили, як вона промайнула в промені світла, що падало з вікна, і зникла в чорній тіні. Настала довга тиша, під час якої ми стояли, затамувавши подих. Нарешті слабкий тріскіт долинув до нашого слуху — це відчинилося вікно. Потім знову настала тиша. Злочинець вештався будинком. Ми раптово побачили, як спалахнуло в кімнаті світло його потайного ліхтаря. Того, що він шукав, там, ймовірно, не виявилось, бо за хвилину світло перемістилося в іншу кімнату.

— Ходімо до відчиненого вікна. Схопимо його, коли він вистрибне, — прошепотів Лестрейд.

Але злочинець вистрибнув із вікна раніше, ніж ми встигли зрушити з місця. Він зупинився в промені світла, тримаючи під пахвою щось біле, потім злодійкувато озирнувся. Тиша пу-

стельної вулиці заспокоїла його. Обернувшись до нас спиною, він опустив свою ношу на землю, і за мить ми почули спочатку стук дужого удару, а потім стукіт і тріск. Зловмисник був настільки поглинутий своїм заняттям, що не розчув наших тихих кроків. Голмс, як тигр, стрибнув чоловікові на спину, а ми з Лестрейдом схопили його за руки й одягнули на них кайданки. Коли ж незнайомиць обернувся, я побачив страшне бліде обличчя, спотворене люття, і переконався, що це справді той, кого я бачив на фотографії.

Але не на бранця спрямував усю свою увагу Голмс. Він дуже ретельно розглядав те, що наш заручник виніс із будинку. Це був ущент розбитий бюст Наполеона, точно такий самий, як і той, який ми бачили сьогодні вранці. Голмс по черзі підіймав до світла кожен уламок, не пропустивши жодного, але всі вони анітрохи не відрізнялися від будь-яких інших уламків гіпсу. Тільки-но він встиг закінчити своє дослідження, як двері відчинилися, і перед нами постав господар будинку — приязний гладкий чолов'яга в сорочці та штанях.

— Містер Джосайя Браун, якщо не помиляюся? — звернувся до нього Голмс.

— Атож, сер. А ви, без сумніву, містер Шерлок Голмс? Кур'єр приніс мені вашу записку, і я вчинив так, як ви порадили. Ми зачинили всі двері та чекали, що станеться. Радий бачити, що негідник від вас не втік. Зайдіть, джентльмени, до оселі, випийте чогось на дорогу.

Але Лестрейду хотілося якнайшвидше доправити бранця до надійного притулку, і за кілька хвилин наш кеб уже віз нас чотирьох до Лондона. Заручник не промовив ні слова; він злісно зиркав на нас з-під кучми кучерявого волосся.

У поліційному відділку його ретельно обшукали, але не знайшли нічого, крім кількох шилінгів і довгого стилета, на руків'ї якого виявили сліди крові.

— Все гаразд, — сказав Лестрейд, прощаючись із нами. — Гілл знає цих людей і без зусиль встановить його особу. Побачите, моя версія підтвердиться повністю. Однак я вам дуже вдячний, містере Голмс, за те, що ви з такою майстерністю влаштували злочинцеві пастку. Я досі не зовсім зрозумів, як вам таке спало на гадку.

— Боюся, такої пізньої години не варто займатися поясненнями, — зауважив Голмс. — До того ж певні подробиці ще не встановлені повністю, а ця справа — одна з тих, яку треба доводити до кінця. Якщо зайдете до мене завтра о шостій, я покажу вам, що навіть зараз ми ще не повністю розуміємо справжнє значення цієї своєрідної справи.

Завітавши до нас наступного вечора, Лестрейд повідомив усе, що вдалося встановити про особу арештанта. Прізвище його невідоме, а ім'я Беппо. Це найвідчайдушніший голово-різ в усьому італійському кварталі. Колись був майстерним скульптором, але потім збився на манівці й двічі побував у в'язниці: одного разу — за дрібну крадіжку, іншого — за побиття свого земляка. Англійською розмовляє чудово. Досі не вдалося з'ясувати, для чого він розбивав бюсти, а Беппо вперто відмовляється відповідати на запитання про це. Але поліції вдалося встановити, що він сам уміє ліпити бюсти й що робив їх, працюючи в майстерні «Гельдера і Ко».

Усю цю інформацію, більшу частину якої ми вже знали, Голмс вислухав із чемною увагою, але я, знаючи його краще,

зауважив, що думки товариша зайняті чимось іншим, і крізь маску, яку він одягнув на себе, ясно побачив, що він чогось чекає, і щось його тривожить. Нарешті детектив схопився з крісла, його очі заблищали. Пролунав дзвінок. За хвилину ми почули кроки, і в кімнату ввійшов літній чоловік із сивими бакенбардами та червоним обличчям. У правій руці він тримав старомодну валізку. Увійшовши, відвідувач поставив її на стіл.

— Чи можу я бачити містера Шерлока Голмса?

Мій приятель вклонився, і на його обличчі з'явилася по-смішка.

— Містер Сендфорд із Редінга, якщо не помиляюся? — уточнив він.

— Авжеж, сер. Я, здається, трохи спізнився, але розклад потягів складений так незручно... Ви писали мені про мій бюст.

— Саме так.

— Я прихопив зі собою вашого листа. Ви пишете: «Бажаючи придбати зліпок зі бюста Наполеона роботи Девіна, я готовий заплатити десять фунтів за ту копію, яка належить вам». Усе правильно?

— Безумовно.

— Ваш лист мене дуже здивував, бо я не міг здогадатися, звідки ви дізналися, що я маю цей бюст.

— Однак усе дуже просто пояснити. Містер Гардінг, власник торгівельного дому «Брати Гардінги», сказав мені, що продав вам останню копію цього бюста, і повідомив вашу адресу.

— Розумію. А він сказав вам, скільки я заплатив йому за цей бюст?

— Ні, не казав.

— Я людина чесна, хоч і не надто заможна. Я заплатив за цей бюст лише п'ятнадцять шилінгів і хочу вам про це повідомити до того, як отримаю десять фунтів.

— Така педантичність робить вам честь, містере Сендфорд. Але я сам назвав цю ціну й не маю наміру її змінювати.

— Це дуже шляхетно з вашого боку, містере Голмс. Я, відповідно до вашого прохання, прихопив бюст із собою. Ось він.

Гість відчинив валізку, і ми нарешті побачили в себе на столі зовсім цілим той бюст, який досі нам вдавалося бачити лише в уламках. Голмс вийняв аркуш паперу з кишені й поклав десятифунтову банкноту на стіл.

— Будьте люб'язні, містере Сендфорд, підпишіть цей папір у присутності ось цих свідків. Тут сказано, що ви передаєте мені повне право на володіння цим бюстом. Я, як бачите, людина завбачлива. Ніколи не можна знати заздалегідь, як згодом обернуться обставини... Дякую, містере Сендфорд. Ось ваші гроші. Бажаю вам усіляких гараздів.

Коли наш відвідувач пішов, Шерлок Голмс знову нас здивував. Він почав із того, що витягнув із буфету чисту білу скатертину та накрив нею стіл. Потім поставив щойно куплений бюст на саму середину скатертини. Після цього підняв свій мисливський стек і вдарив Наполеона по маківці його важким держаком. Бюст розлетівся на друзки, і Голмс ретельно оглянув кожен шматок. Нарешті з переможним вигуком він простягнув нам уламок, у якому лежало щось кругле, темне, схоже на родзинку, запечену в пудингу. — Джентльмени! — вигукнув він. — Дозвольте показати вам знамениту чорну перлину Борджія!

Нам із Лестрейдом відняло мову. Охоплені раптовим поривом, ми взялися аплодувати, як аплодують у театрі вдалій розв'язці драми. Бліді щоки Голмса порожевіли, він вклонився нам, як кланяється драматург, викликаний на сцену оплесками глядачів.

— Атож, джентльмени, — сказав він, — це найзнаменитіша перлина в усьому світі, і, на щастя, шляхом роздумів мені вдалося простежити її долю від спальні принца Колонни в готелі «Дакр», звідки вона зникла, до нутрощів останнього із шести бюстів Наполеона, виготовлених у майстерні «Гелдера і Ко» в Степні. Ви, звісно, пригадуєте, Лестрейде, сенсаційне зникнення цього коштовного каменя та безуспішні спроби лондонської поліції його знайти. Поліція зверталася за допомогою навіть до мене, але і я не спромігся допомогти. Підозри впали на покоївку принцеси, італійку. Всі знали, що вона має в Лондоні брата, але жодних зв'язків між ними встановити не вдалося. Покоївку звали Лукреція Венуччі, і не сумніваюся, що П'єтро, котрого вбили дві доби тому, був її братом. Я переглянув старі газети та виявив, що зникнення перлини відбулося за два дні до арешту Беппо. А Беппо був заарештований у майстерні «Гелдера і Ко» якраз у той час, коли там виготовляли ці бюсти. Тепер вам зрозуміла послідовність подій. Перлина була в Беппо. Можливо, він вкрав її у П'єтро; може, сам був співучасником П'єтро; можливо, посередником між П'єтро та його сестрою. По суті, нам не важливо, яка з цих версій правильна. Нам важливо, що він мав перлину при собі якраз у той час, коли за ним погналася поліція.

Він забіг у майстерню, де працював. Знав, що має всього кілька хвилин для того, щоб сховати надзвичайно цінний здо-

буток, який неодмінно знайдуть, якщо його обшукають. Шість гіпсових бюстів Наполеона сохнули в коридорі. Один із них був ще зовсім м'який. Беппо, фаховий працівник, миттю розколунав отвір у вологому гіпсі, засунув туди перлину й кількома мазками надав бюсту колишнього вигляду. Це був чудовий сховок, знайти там перлину було неможливо. Але Беппо засудили до року в'язниці, за той час усі шість бюстів продали в різні куточки Лондона. Він не міг знати, в якому з них схований його скарб. Лише розбивши всі бюсти, він міг знайти перлину. Однак Беппо не впадає у відчай. Він узявся за пошуки натхненно та послідовно. За допомогою двоюрідного брата, котрий працював у Гелдера, дізнався, яким фірмам продали ці бюсти. Йому пощастило отримати роботу в Морса Гедсона, і він відстежив три бюсти. У цих трьох перлини не виявилось. За допомогою своїх родичів він дізнався, кому продали інші три бюсти. Перший із них перебував у Гаркера. Тут Беппо відстежив спільник, котрий вважав його винуватцем зникнення перлини, і між ними спалахнула бійка.

— Якщо П'єтро був його спільником, навіщо ж він носив із собою його фотографію? — поцікавився я.

— Щоб можна було питати про нього в сторонніх, це — найімовірніша гіпотеза. Коротко кажучи, я дійшов висновку, що після вбивства Беппо не лише не відкладе, а, навпаки, пришвидшить свої пошуки. Він спробує випередити поліцію, остерегаючись, аби вона не дізналася про його таємницю. Звісно, я не міг бути впевнений, що він не знайшов перлину в бюсті, яка належала Гаркеру. Я не знав напевно, що це саме перлина, але для мене було ясно, що він щось шукає, адже розбивав вкрадені бюсти лише в тих місцях, де було світло.

У Гаркера був один із трьох бюстів, тому шанси розподілилися саме так, як я вам казав: один шанс «проти» і два — «за». Залишалися два бюсти, і було ясно, що він почне з того, який перебуває в Лондоні. Я попередив мешканців будинку, щоб уникнути другої трагедії, і ми досягли блискучих результатів. До цього часу я вже твердо знав, що ми полюємо за перлиною Борджіа. Ім'я вбитого зв'язало всі факти воедино. Залишався всього один бюст — той, який перебував у Редінгу, — перлина могла бути лише там. Я придбав цей бюст у вашій присутності. І ось перлина.

Ми трохи помовчали.

— Авжеж, — озвався Лестрейд, — багато разів переконувався у ваших надзвичайних здібностях, містере Голмс, але з такою майстерністю мені ще зустрічатися не доводилося.

— Дякую! — вклонився Голмс. — Дуже дякую!

ЗМІСТ

Випадок із жовтим обличчям	3
Пригода зі золотим пенсне	29
Біржовий клерк	58
П'ять апельсинових зерняток	83
Пригода зі самотньою велосипедисткою	108
Спілка рудих	135
Випадок із багряним колом	167
Пригода з шістьма Наполеонами	193

Літературно-художнє видання

Серія «Істини»

КОНАН ДОЙЛ Артур

СПІЛКА РУДИХ

Переклад з англійської

Головний редактор *О. В. Красовицький*

Відповідальна за випуск *Р. Є. Панченко*

Літературний редактор *А. Р. Коник*

Художній редактор *О. А. Гугалова*

Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*

Коректор *А. М. Гоначенко*

Підписано до друку 19.02.18. Формат 70×100^{1/32}.

Умов. друк. арк. 9,03. Облік.-вид. арк. 8,80.

Тираж 2000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»

вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:

www.folio.com.ua

Електронна адреса:

market@folio.com.ua

Надруковано з готових позитивів

у ТОВ «Видавництво Фоліо»

вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5244 від 09.11.2016

Конан Дойл А.
Д 62   Спілка рудих / Артур Конан Дойл; пер. з англ.
Є. В. Тарнавського; худож.-оформлювач О. А. Гуга-
лова. — Харків: Фоліо, 2018. — 218 с. — (Істини).
ISBN 978-966-03-7836-0 (Істини).
ISBN 978-966-03-8201-5.

«Спілка рудих» — перше оповідання Артура Конан Дойла (1859—1930) з циклу «Пригоди Шерлока Голмса» — було надруковане 1891 року.

До великого сищика звертається рудоволосий молодик, який влаштувався на роботу до якоїсь «Спілки рудих». Він... переписує «Британську енциклопедію» і при цьому отримує великі гроші. Одного разу, прийшовши на роботу, він бачить оголошення, що «Спілка рудих» розпущена. Все це здається йому дуже дивним...

До видання увійшли також оповідання «Випадок із жовтим обличчям», «Біржовий клерк», «Пригода з шістьма Наполеонами» та інші.

УДК 821.111